

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Fráter Olivér

**ERDÉLY ROMÁN MEGSZÁLLÁSA
1918–1919**

**Logos Grafikai Műhely
Tóthfalu 1999**

Kiadó és nyomda: Logos Grafikai Műhely, Tóthfalu

A kiadásért felel: Utasi Jenő, a nyomda megbízott igazgatója

Szaklektor: Dr. Raffay Ernő.

Műszaki szerkesztők: Németh Szecsei Natália és Vajda Antal

A könyvben közölt képeket a Magyar Nemzeti Múzeum engedélyezte.

A borítón látható kép:

magyar nemzetgyűlés Kolozsvárott, 1918. XII. 22. (OSZK)

Példányszám: 500

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

325.11 (439.21 =590)''1918/1919''
323(439.21)''1918/1919''

FRÁTER, Olivér

Erdély román megszállása : 1918-1919 / Fráter
Olivér. – Tóthfalu : Logos, 1999 (Tóthfalu :
Logos). – 101 p., [9] táblalap : ill.; 24 cm

Példányszám 500. - Irodalom: p. 95-101.

- a) Rumuni – Naseljavanje – Transilvanija – 1918-1919
 - b) Transilvanija – Političke prilike – 1918-1919
- 0

Tartalom

Ajánlás	7
Bevezető	9
I. A fegyverszüneti tárgyalások	11
II. Az aradi tárgyalások	15
III. A román haderő elhelyezkedése, Erdély megszállásának első szakasza	19
IV. A Maros-vonal elérése és a román atrocitások	37
V. A gyulafehérvári román nemzetgyűlés és határozványai	49
VI. A Maros-vonal átlépése. Útban Kolozsvár felé	55
VII. Kolozsvár	73
VIII. Út a Királyhágóig. A Székely Hadosztály	89
IX. Összegzés	95
Szakirodalom	97
Személynévmutató	105
Helységnévmutató	109
Térképek	115

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

Ajánlás

Magyarország 20. századi történetének egyik letragikusabb fejezetét dolgozza föl ebben a könyvében **Fráter Olivér** fiatal magyar történész.

1918 novemberét mutatják a naptárak. Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlik, maga alá temeti a kiegyezési rendszerrel a legfontosabb érdekeit föladó Magyar Királyságot. A szomszéd népek kormányai kihasználják Magyarország katonai és diplomáciai, sőt erkölcsi gyöngeségét, s megindítják csapataikat mind a négy égtáj felől a magyar területek elfoglalására. Ezt tette Románia is. A fegyverzettel nem valami jól, de magyarellenességgel annál inkább ellátott román királyi hadsereg a Monarchia november 3-i fegyverletétele után elindult, hogy megszállja az 1916. évi bukaresti titkos szerződésben neki ígért területeket. E könyv szerzője a kevés, eddig megjelent szakirodalom s főleg az imponálóan nagy mennyiségű, általa fölkeresett levéltári forrás alapján azt írta meg a magyar, de remélhetően a nemzetközi olvasóközönség okulására is, hogy milyen módon szállta meg a román haderő a történelmi Erdély területét, hogyan csatolta Romániához, hogyan bánt a terület őslakóival, a magyarokkal. 1919 januárjában a román csapatok elérték a Királyhágót, s a szerző bemutatja a *székely hadosztály* és a többi magyar maradék katonai alakulat hősiességét, amelyekkel megállította a románokat.

E könyv újat hoz a budapesti *Károlyi-kormány megítélésében* is. Megtudhatjuk, hogy Károlyiék sokáig nem fogadták el a fegyveres honvédelem álláspontját, s ahogyan a megszállók jöttek előre, fokozatosan vonták vissza a magyar csapatokat. Valóban, ha az ország területeit idegenek akarják elfoglalni, a kormány feladata nem a wilsonizmusban való naiv hit, hanem a leghatározottabb fegyveres visszavágás. Ennek az elmulasztását nem lehet megmagyarázni sem a magyar diplomáciai testület hiányával, sem a pacifizmussal.

Fráter Olivér, a budapesti Károlyi Gáspár Református Egyetemen végzett történész pártatlan ítélettel ábrázolja a korabeli magyarok és románok tevékenységét. Ahogyan *Szabó Dezső* *Az elsodort falu* című regényében bemutatja „a tragikus faj” bukásának erkölcsi okait, ebből a könyvből képet kap az Olvasó a magyar tragédia erdélyi részének történelmi folyamatáról.

Raffay Ernő

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

I. A fegyverszüneti tárgyalások

Magyarország történeti fejlődésében 1918. október 30-án sorsfordító változás következett be. Az úgynevezett őszirozsás forradalom győzelme, amely Károlyi Mihály miniszterelnöksége mellett koalíciós kormány megalakulását is

Károlyi Mihály közt. eln. 1918. X. 30.

jelentett, a már a háborúból mint vesztes félként kikerülő Magyarország számára új, az események végső kifejlődése szempontjából negatív eredményt hozó körülményként hatott. Magyarország külpolitikai helyzetét alapvetően az Osztrák-Magyar Monarchia keretein belül elszenvedett politikai és katonai vereség határozta meg. A Monarchia nevében történő fegyverszüneti tárgyalások a Padova melletti Villa Giustiban zajlottak le. A fegyverszüneti szerződés megkötésének előkészítő munkája során az alapvetően meghatározó szerepet a francia diplomácia játszotta, mindamellett, hogy a padovai szövegben valójában csak az olasz demarkációs vonalat írták le. Az antant által diktált feltételeket, a Monarchia képviselőjében eljáró Weber tábornok november 1-jén délelőtt 10 órakor kapta kézhez, s annak mintegy ötvenhárom órás megtárgyalást követően, november 3-án, délután három órakor írta alá. Az ezen fegyverszüneti szerződés keretében meghatározott feltételek Magyarország számára nem jelentettek konkrét, kézzelfogható előírásokat, azonban rendelkezéseit általános érvényűvé tette hazánk számára is. A dokumentum

Diaz tábornok előtt történt aláírását követően Weber tábornok írásban értesítette az illetékes magyarországi szerveket, hogy az általa aláírt fegyverszüneti megállapodás Magyarország számára is egyaránt kötelezettséget jelent, s kérte ezáltal, hogy a szerződés előírásait valamennyi frontszakaszra teljes érvényűnek ismerjék el.

A Villa Giusti Padova mellett

A magyar kormány képviselőjében tárgyaló Dormándy és Kozmovszky alvezérek számára Franchet D'Esperey – a balkáni fronton fegyverszüneti kérdésekben illetékes tábornok – november 3-án ismertette a fegyverszüneti feltételeket, melyek között szerepelt a fegyverek letétele, a szövetséges csapatok szabad mozgásának biztosítása, a dunai flottilla átadása, illetve mindemellett a román határtól kezdődően egy tizenöt kilométer széles övezet kiürítése a Duna és a Száva felett, illetve a Drinától nyugatra a szerb és a montenegrói határhoz viszonyítva¹.

Franchet D'Esperey

Később, a majd már kizárólagosan a magyar delegáció által Belgrádban aláírt szerződés megkötésére 1918. november 13-án került sor. Az antant részéről a francia keleti hadsereg parancsnoka, Henrys tábornok és a szerb hadsereg főparancsnoka, Živojin Mišić vajda írták alá, magyar részről pedig Linder Béla látta el kézjegyével.

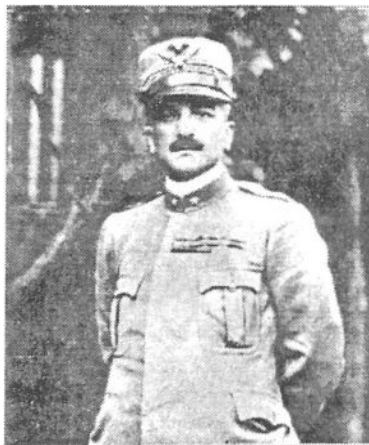
Az antanttal november 4-i hatállyal életbelépő fegyverszüneti szerződés és a november 13-án megkötött szerződés Magyarországra vonatkozó rendelkezései alapvetően ellentétes határozványokat tartalmaznak. Mert míg az előbbi – a Diaz-féle – a demarkációs vonalat csak a volt Ausztria területére vonatkozólag jelölte ki, azzal egyetemben, hogy Magyarország számára, az olasz fegyverszüneti bizottság elnökének, Badoglio tábornok többszöri kijelentését véve alapul, az ország határát tekintette demarkációs vonalnak. Miután pedig Badoglio tábornok a versailles-i haditanács által megállapított fegyverszüneti feltételeket képviselte, és a saját közlése szerint az olasz főparancsnokság (Diaz tábornok) lett megbízva az antant és az Egyesült Államok részéről a fegyverszüneti szerződés megkötésére Ausztria-Magyarország összes frontjaira vonatkozólag. Ezek után pedig valószínűnek tetszik az a feltételezés, hogy Franchet D'Esperey, illetve rajta keresztül maga a francia hadvezetés teljesen önkényesen és önhatalmúlag járt el akkor, amikor a magyar kormány kiküldöttjével, Linder Béla miniszterrel, a Diaz által megkötött fegyverszüneti feltételeknek Magyarországra való alkalmazása tárgyában egy új, Magyarország határaitól jóval északabbra, illetve nyugatabbra húzódó demarkációs vonalat állapított meg.

Mind ezek tudatában a Magyar Hadügyminisztérium Katona-politikai Osztálya egy önálló javaslattervezetet dolgozott ki, arra vonatkozólag, hogy egy diplomáciai ügyek elintézésében jártas vezérkari tiszt – egy ugyanilyen ügyekben jártas politikai alkalmazottal egyetemben – haladéktalanul küldessék Diaz tábor-

¹ L. Nagy: Az orosz kérdés a párizsi békekonferencián, p. 9.

nokhoz, hogy a fentebb elemzett körülményekről a tábornokot tájékoztassa, illetve megkérje arra, hogy e körülményekre a majdan sorra kerülő béketárgyalásokon – ahol esetleg Magyarország kiküldöttjei nem lesznek majd jelen – mutasson rá, és emeljen szót Magyarország mellett, olyan lehetséges cél elérése érdekében, hogy a Franchet tábornok által, a francia politika önkényes eljárása következtében megszállt magyar területekről az antant vonja vissza csapatait. A tábornok számára mindezen tények figyelembevétele mellett megfogalmazott miniszteri levélben érvként a következő szempontra történő nyomatékos hivatkozás is szerepel: a november 3-án megkötött egyezmény értelmében „*minden evakuált terület a szövetséges és amerikai csapatok által meg lett szállva*”. Azonban ezen területek megjelölésére a dokumentum jól körülírt megfogalmazást alkalmaz. Ezen területek közé tartoznak: Tirol, Karintia, Krajna, Isztria és Dalmácia. Tehát semmi olyan további említés nem szerepel, amely arra vonatkozna, hogy akár Bosznia vagy Hercegovina, illetve akár Magyarország területén is az folytatódna: mindezek ismeretében tehát a minisztérium számára az tűnt ki, hogy a versailles-i haditanács Magyarország területének ha akár részbeni megszállását is tervbe vette volna, úgy kétségtelen, hogy a demarkációs vonal további – Magyarország területén húzódó – irányát is megállapították volna.² Továbbá a magyar kormány a francia hadvezetés e kérdésbeli kizárólagos kompetenciáját teljesen megkérdőjelezi, minthogy az általa meghatározott demarkációs vonal úgy elveiben, mint rendelkezéseiben lényegesen eltér a korábbi versailles-i határozattól.

A magyar kormány az így előírt rendelkezések végrehajtását de facto soha nem tagadta meg, azonban – a konkrét hadműveletek megindulásáig – minden lehetséges diplomáciai eszközt igyekezett annak szolgálatába állítani, hogy a Franchet-féle szerződés jogi érvényét veszítse. Ennek érdekében – hivatkozással – utalt arra a körülményre, hogy e szerződést Linder Béla nevében a magyar állam bár aláírta, azonban a kilenc nappal korábban megkötött páduai fegyverszüneti szerződés hivatalos szövege még nem állt rendelkezésére, s ezáltal Franchet D’Esperey előtt bizonyítékkal nem állhatott elő arra vonatkozólag, hogy a padovai fegyverszüneti szerződés határozványaiiban eltérő elveket fogalmaz meg Magyarország határaitra vonatkozólag, s így – úgy látszik – kénytelennek(?) érezte

Armando Diaz

² Hadtörténeti Levéltár Polgári demokratikus (HL Polg. dem) 3. doboz szám nélkül (sz. n.)

magát a francia tábornok-féle feltételeket aláírni.³ Azonban az erre az indokra történő hivatkozást kevésbé valószínűnek fogadhatjuk el a kor általános diplomáciai gyakorlatát figyelembe véve. Az aláírás kényszerű körülmények közötti tényszerűségét elfogadva, a magyar kormány többszörösen kinyilvánította azon fenntartását, hogy az utóbb Belgrádban megkötött egyezmény csupán a november 3-i padovai katonai egyezmény keretei között állapíthatott volna meg jogszerűen további rendelkezéseket. A valóságban azonban ez másképp történt, mivel a belgrádi egyezmény számos olyan, Magyarországra vonatkozó rendelkezést állapít meg, amelyről a Diaz-féle egyezmény még csak említést sem tesz, sőt amelyek annak keretébe sem illeszthetők. Ilyenek szerepelnek a IV., az V. harmadik bekezdésében, a VI., a IX., a X., és a XI. második bekezdésében, továbbá még a XVI. pontban szerepeltetve. Ezekben a rendelkezésekben különösen az a sérelmes ránk nézve – fogalmazza meg álláspontját a kormány –, hogy a szövegek szigorú értelmezése szerint arra is lehetne következtetni, mintha az ott megállapított kötelezettségek kizárólag Magyarországot terhelnék. Mindezek megállapítását követően a magyar kormány levélben hívta fel a versailles-i haditanács figyelmét arra, hogy az egyezményben részletezett kötelezettségek ne kizárólag Magyarországra, hanem a volt Osztrák-Magyar Monarchia egész területére vonatkozzanak.⁴

A magyar kormány részéről történő bármilyen fajta kezdeményezés, a 13-i szerződés demarkációs vonalra vonatkozó megállapításainak és egyéb rendelkezéseinek tekintetében, természetesen teljesen hiábavaló volt, mivel a már például Romániával 1916-ban az antant által megkötött titkos katonai szerződés érdemben, lényegében már eldöntött mindenfajta interpretációs ingadozást, s ezáltal úgy a francia, mint az egész antant-diplomácia a kezdeti látszatengedményeken jóval túlmutatóan, már teljes mértékben elkötelezte magát a Monarchia egyes területeire aspiráló kis- és utódállamok felé.

³ HL Polg. dem. 3. doboz sz. n.

⁴ HL Polg. dem. 3. doboz 598. folio (f)

II. Az aradi tárgyalások

Az október folyamán Aradon megalakult Román Nemzeti Tanács 1918. november 10-én határozta el, hogy megindítja végső támadását a Magyarországról történő teljes elszakadás érdekében azért, hogy céljait nyílt módon megfogalmazva ultimátumot intéz a magyar kormányhoz, követelve az Erdély fölötti teljes uralmának elismerését. Ezt az ultimátumot, amelyet Vasile Goldiș fogalmazott meg, november 10-én adták át a Magyar Nemzeti Tanács kormányának, vagyis a Károlyi-kabinetnek. Az ultimátum szövege a következő volt:

Az események rohamos fejlődése folytán azon meggyőződésre jutotunk, hogy a népek önrendelkezési jogának értelmében, valamint a nemzetünknek és a vele egy területen élő kisebbségeknek érdekében, a közrend, vagyon- és személybiztonság megóvása céljából már most át kell vennünk Magyarországnak és Erdélynek románok által lakott vidékei fölött a teljes kormányzó hatalmat. E vidékekhez tartoznak a következő megyék: Torontál, Temes, Krassó-Szörény, Arad, Bihar, Szatmár, Beszterce-Naszód, Szolnok-Doboka, Szilágy, Kolozs, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Alsó-Fehér, Kis-Küküllő, Nagy-Küküllő, Hunyad, Szeben, Brassó, Fogaras, Háromszék, Udvarhely és Csík megyék, valamint Békés, Csanád és Ugocsa megyék román területei. Intézzon a kormány Magyarország és Erdély nemzeteihez azonnal egy manifesztumot ilyen értelemben, és rendelje hatalmuk alá az azon területeken található minden állami, politikai, közigazgatási, bírósági, iskolai, egyházi, pénzügyi, katonai és közlekedésügyi intézményt, hatóságot és szervet. Ugyanekkor ezen területeken, minden más impérium megszűntetendő. Ezen esetben garantáljuk a közrendet, vagyon- és személybiztonságot. Ellenkező esetben kénytelenek lennénk proklamációban népünknek, az országnak és az egész világnak a tudtára adni, hogy az önrendelkezés gyakorlása részünkre lehetetlenné tétetett, s így a katonasággal minden további együttműködést beszüntetünk, s a bekövetkező eseményekért, a felelősséget nem vállaljuk, s azt teljességében a Magyar Nemzeti Tanács kormányára hárítjuk. Természetesen, hogy a kérdéses területeken élő más népekkel szemben a magunk részéről respektálni fogjuk a wilsoni elveket.

A kormányzás átadásának módozatait vegyes bizottság állapítsa meg. A kormányt Nagyszebenben fogjuk megalakítani. Ezen megkeresésünkre választ f. é. november hó 2-a délután 6 óráig várjuk.

*Kelt: Arad, 1918. évi, november hó 9-én
A Román Nemzeti Tanács dr. Pop C. István⁵*

⁵ Országos Levéltár (OL) K 40 6. cím 120 1918 IX tétel 176 /1-2.f./

Az ultimátum kézhezvételét követően a Károlyi-kormány kérte a válaszadás időpontjának tizenkét órával történő kitolását. Az Aradi Nemzeti Tanács erre

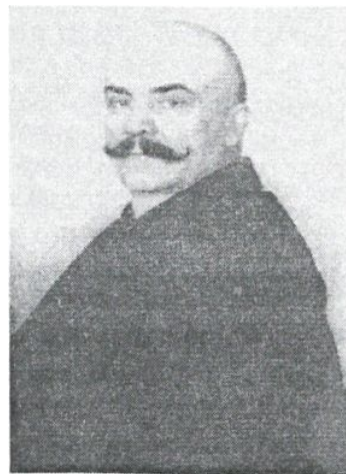

Jászi Oszkár

vonatkozó beleegyezését megszerezve, egy Jászi Oszkár által vezetett magyar delegáció utazott Aradra a tanácskozások lefolytatása végett. Jászi mellett a küldöttség tagja volt még P. Ábrahám és Bokányi Dezső, illetve kiegészültek az Erdélyi Nemzeti Tanács képviselőivel, dr. Apáthy Istvánnal, dr. Vince Sándorral és dr. Somló Bódoggal, kiknek a tárgyaláson történő jelenlétét a románok csak vonakodás után fogadták el. A román megbízottakkal történő találkozássra délelőtt tizenegy órakor került sor az aradi városházán. A románok képviselőiben a következők voltak jelen: dr. Ștefan Pop Cicio, dr. Aurel Lazăr és dr. Ion Ardelean, illetve további három szociáldemokrata: Ion Flueraș, Iosif

Jumanca és Enea Grapini.⁶

A tárgyalások folyamán Jászi kifejtette, hogy a magyar kormány helyesli, és támogatja a román önkormányzat tervét, addig a határig, amíg az a Magyarországon élő többi nemzet ugyanilyen önkormányzatával nem kerül összeütközésbe. A szóban forgó huszonhat vármegye területén – mint mondta –, a románság kizárólagos impériuma egyet jelentene a magyarság és a németiség jogfosztottságával. Ugyanis a románok által megjelölt területen 2 millió 900 ezer román mellett 3 millió 900 ezer nem román él. Így a románság a népességnek csak 43%-át teszi ki.⁷ A következőkben Jászi részletesen ismertette elképzelését az általa elképzelt szövetségi autonómiáról, amelyben a vármegyei felosztás megszüntetése után kerületi rendszert alakítanának ki, amelyek túlnyomórészt egynyelvű tömböket fognának át. Mindezeket végighallgatva a román küldöttség másnapig szóló gondol-

Dr. Ion Ardelean (Dr. Erdélyi János)

⁶ Raffay: Erdély 1918–1919-ben. p. 75.

⁷ Mikes: Erdély útja. p. 128.

kodási időt kért, arra való hivatkozással, hogy a következő tárgyalási nap folyamán már jelen lesz az időközben megérkező Iuliu Maniu is.

Egy november 18-án keltezett bizalmas miniszteri jelentés ad tájékoztatást arról a Budapesti Román Nemzeti Tanács egyes köreiből kiszivárogtatott információ alapján, hogy mint írja: „Az Aradon folytatott összes tárgyalásokat csupán komédiának tekintik a románok, akik már eleve arra voltak elhatározva, hogy a magyar kormány részéről teendő bármilyen engedményt, amely a románok teljes nemzeti szuverenitását el nem ismerné, visszautasítsa.”⁸ A

Iuliu Maniu (Monin Gyula)

románok nem akarnak egyebet – hozza a jelentés –, minthogy időt nyerjenek arra, hogy egész Erdélyben és a románok által lakott vidékeken teljesen megszervezhessék saját védelmi erőiket, illetve amíg Románia hadseregét megszervezi, hogy azzal aztán Erdélyt elfoglalja. A románok valójában már eleve, kezdettől fogva nem akarták elfogadni a kormány javaslatát, mert nem akarták azt, hogy az antant már akkor lássa, hogy a magyarok és a románok között a jövőbeni együttélés zavartalan módon történhet. Az erdélyi románok okot akartak szolgáltatni a román királyi hadseregnek az Erdélybe történő bevonulásra azért, hogy helyzetüket úgy állították be, mint ha a pillanatnyilag hivatalban lévő magyar kormány uralma alatt is üldöztetésben és embertelenségben lenne részük.

Ez volt tehát az a román becsapás és képmutatás, amelynek célját végső soron, az idézett november 12-i dekrétumban már előzőleg megfogalmazták, de taktikai szempontból, időhúzás végett szükségesnek tartották, hogy a fent említett fegyveres felkészülést eredményesen tudják megvalósítani. Végső kimeneteleiben tehát az aradi tárgyalások nem hozhattak más eredményt, csak azt, hogy a Román Nemzeti Tanács minden, a magyar delegáció által előterjesztett javaslatot elutasítson és ezzel egyetemben ragaszkodjon az általa egyedüliként elfogadható megoldás maradéktalan megvalósulásához. Álláspontjukhoz való ragaszkodásukat tovább erősítette az a tény is, hogy az ezzel egy időben zajló belgrádi tárgyalások eredményeképpen az antant képviselőjében Berthelot tábornok döntése alapján, új – a pádovaitól eltérő – az előzőekben már ismertetett demarkációs vonal született, ami számunkra jelzésértékű volt, főként azért, mivel általunk már ekkor ismert volt, az 1916-os követelések alapján álló azon román igény, amely egészen a Tiszáig követelte Románia számára Magyarország területeit.

⁸ OL K 40 6. cím 120–1918 IX. tétel 270/2–3. f.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

III. A román haderő elhelyezkedése, Erdély megszállásának első szakasza

Románia a bufteai fegyverszünettel és az azt követő, 1916. május 7-én aláírt bukaresti békével, mint az antant szövetségese letette a fegyvert, ezzel „de jure” elvesztette igényét a számára 1916-ban kilátásba helyezett erdélyi és egyéb területek megszerzésére. A román kormány később megpróbált e tárgyban azzal védekezni, hogy az általa aláírt különbékét nem ratifikálta. Azonban területi igényeinek a teljesség igényével történő megvalósítása céljából újból hadviselő féllé igyekezett válni.

Mindezekkel egy időben – nem kevésbé a francia diplomácia hatására – belpolitikai fordulat zajlott le Romániában. Marghiloman, addigi miniszterelnök lemondott, de helyét még nem Brătinau vette át, aki azzal utasította el a miniszterelnöki széket, hogy ő a kormány vezetését csak abban az esetben venné kézbe, ha az antant az 1916. évben megkötött szerződésben foglalt területi igényeit maradéktalanul betartaná. Minthogy azonban ebben a kérdésben Párizssal még folyamatban voltak a tárgyalások, Ferdinánd király november 6-án Coandă tábornokot bízta meg kabinetalakítással.⁹ November 10-én a király elrendelte az általános mozgósítást.

Még a mozgósítás megkezdése előtt, de már annak tudatában, hogy a románok Erdélyt a Maros-vonalig megszállják, a székelység körében – akiknél még elevenen élt az 1916-os román betörés emléke – egy, az önvédelmi reflex által kiváltott mozgalom bontakozott ki, s ezáltal született meg az **önálló Székely Köztársaság** terve. Eszerint a Székelyföld független kis államot alkotott volna, amely azonban természetesen szövetségben maradna Magyarországgal. Ebben, a székelység egyéni szintjéről kiinduló mozgalomnak az adott alapot, hogy a magyar kormányzat sem 1916-ban, sem pedig most nem gondoskodott megfelelően a magyar határok hathatós védelméről, magukra hagyva ezáltal e területek magyar lakosságát. A tervezet kidolgozói azzal érveltek, hogy a Wilson-féle önrendelkezési elv alapján a megalakulandó szabad Székely Köztársaságra nem vonatkozna a belgrádi egyezmény, így tehát a ro-

Ion Ionel C. Brătianu

⁹ HL Polg. dem. 4. doboz 4176. f.

mán megszállás sem, s egyben az ifjú államnak joga és módja lenne az önvédelemre, a már ekkorra jogilag agresszorral minősülő román támadással szembeni fellépésre.

Sajnos a forradalom nyomán bekövetkezett zavarok, a Károlyi-kormány örült pacifizmusa (lásd: Linder) és a közlekedési nehézségek lehetetlenné tették a Székely Köztársaság melletti rendszeres agitáció megszervezését, sőt még a sajtó útján való propaganda sem volt egységes. Ez lett az oka annak, hogy a novemberi marosvásárhelyi székely nagygyűlésen a távolabb lakó székelység teljes számban nem tudta magát képviseltetni, s így ez a székelység pillanatnyi érdekét leginkább szolgáló akarat, legfőképpen a Károlyi-kormány részéről jelen levő agitátorok hatásának köszönhetően meghiúsult.

A terv alapkonceptiója az az elgondolás lett volna, hogy német-székely véd- és dacsövetséget kellene kialakítani, amelynek katonai bázisát a Romániából Erdély területén keresztül hazatérő német haderő, az úgynevezett Mackensen-csoport jelentette volna. Koréh Endre szerint Mackensen tudott e tervről, s vállalta is a létrejövő Székely Köztársaság megalakulását biztosító katonai garanciákat, feltétele volt azonban, hogy elsődlegesen az állam deklarációját kell megejteni.¹⁰ Ez azonban a fent említett okok miatt meghiúsult. A Havasföld irányából rendezetten visszavonuló százezres nagyságrendű német haderő feltétlen biztosítékot jelentett volna.

A román területi aspirációk szempontjából igen nagy jelentőséggel bírt az Egyesült Államok e kérdésben tett állásfoglalása. Az USA november 5-én támogató nyilatkozatot bocsátott ki, melyben elismerően nyilatkozott a román háborús erőfeszítésekről, s egyben az amerikai kormány nevében nemcsak az etnikailag jogos területi követelések teljesítését helyezte kilátásba, hanem olyan határok kialakítása mellett is elkötelezte magát, amelyek teljes igénnyel szolgálták a leendő Nagy-Románia védelmi-stratégiai érdekeit. Ezen túlmenően a francia kormány a román belpolitikai változások további előmozdítása céljából elkötelezte magát amellett, hogy a román kérdést érinteni fogják a német fegyverszünet megkötésénél, a bukaresti szerződés hatályon kívül helyeződésének figyelmen kívül hagyásával. Gyakorlati lépésként pedig a francia hadvezetés úgy döntött, hogy a román mozgósítás elősegítése érdekében repülőgépeket enged át a román hadseregnek a szükséges személyzettel együtt, de ugyanakkor a francia kormány újból leszögezte azt a kritériumát, hogy a fennálló román kormánnyal nem hajlandó érintkezésbe lépni. A franciák által kreált belgrádi konvenció demarkációs vonala Erdélyben e mérlegelés kompromisszumos eredményének látszik.¹¹

¹⁰ Koréh: A székely hadosztály és dandár, pp. 22–23

¹¹ Ormos: Padovától Trianonig, p. 72.

A belgrádi katonai konvenció keretében meghatározottak szerint a demarkációs vonal az ország területét meghagyta Besztercéig, majd a Maros folyó vonalát követve addig a vonalig, amelyet a Maros Tiszába ömlő torkolatától Baja, Pécs és Barcs felett lehet húzni a Drávaig. Ezen demarkációs vonal Erdélybe eső főbb pontjai: Piski, Marosújvár, Marosludas, Marosvásárhely, Beszterce és Nagyszamos. Mindezeket túl azonban a demarkációs vonal részletekbe menő meghatározásának hiánya többszörösen visszatérő problémát jelentett a későbbiek folyamán, legfőképpen azon – a még meg nem szállt területeken fekvő – települések számára, amelyek az így meghatározott katonai vonal közvetlen szomszédságában feküdtek, mivel ezek állandóan ki voltak téve a román katonák fosztogatásainak, amelyeket azok az általuk megszállt területeken egyébként is állandó rendszerességgel folytattak.

A Magyar Királyi Hadügyminisztérium még az első román betöréseket megelőzően titkos diplomáciai csatornákon keresztül értesüléseket szerzett a romániai mozgósításokról és csapatfelvonulásokról, s ezen információszerzései a román támadás megindulását követően is folyamatosak maradtak. Egy december 22-én kelt jelentés kifejezően szemlélteti a román csapatok felszerelését és egyben érzékelteti érzelmbeli állapotukat.

Egy erdélyi körútjáról visszatért bizalmi ember jelenti: Mozgósításkor Romániában 25 korosztály lett mozgósítva, később azonban 15 korosztályt elbocsátottak, s csak 10 korosztály van fegyver alatt.

A (román) csapatok hangulata nem éppen kielégítő. A tiszték nagyon elégedetlenek, és hazakíváncsoznak, mert a csapatokkal nem bírnak, mivel élelmiszerük nincs, s ezek kénytelenek lopni, rabolni. Ruházatuk, fegyverzetük komikus összetételű, a civil ruhának és a különböző nemzetek egyenruháinak keveréke.

A katonák sorban szökdösnek részint haza, részint pedig magyar földre(!), s legalább 50 ember van ezekből Budapesten. A román katonák között továbbra is erős a bolsevik mozgalom, s az észlelhető, hogy a legénység a hadműveletekre alig alkalmas, s az előrenyomulás minden rendszer nélkül történik, védelmi művet sehol sem építenek.

A legtöbb tiszt biztosan számít rá, hogy magyar földről elkergetik.

Egy román főhadnaggyal folytatott a következő beszélgetés: Az hiszem, ez a mostani sétánk nagyon veszedelmes lehet reánk nézve:

1. mert csak 10 korosztályt mozgósítottunk Olténiából és Monténiából alig a fele vonult be.

2. mert fáradtak vagyunk, nincs mit ennünk, és nincs ruházatunk, és mert az emberek folyton szökdösnek. Ezért volt továbbá a hadvezetés arra kényszerítve, hogy a megszálláshoz többnyire erdélyi származású (román) katonákat használjon, de ezek is kezdenek szökdösni.

Az Erdélyben lévő haderőnket, mely nem nagyobb 25 ezer embernél (megj.: én ezt az adatot más források figyelembevételével túlzottnak tartom), egy jól felszerelt hadosztállal ki lehetne verni.

A franciák Romániában nagyon despotikusan viselkednek. Bukarestben nem a román király, hanem Berthelot az úr.¹²

Az így szerzett információk eléggé kedvezőtlen képet festenek a román hadsereg felszereltségéről és harci moráljáról. Azonban a román katonai, hadi potenciál gyengeségeit politikai síkon igyekezte kompenzálni azáltal, hogy a francia hadvezetés diktálta feltételek megvalósításának eszközeként állította be saját szerepét.

A Kárpátokon kívüli román haderő részletes felmérésére és annak elhelyezkedésére vonatkozólag, a magyar katonai felderítés igyekezett minden eszközt felhasználni. Egy bizonyos Szabó Ignác hadnagy vezetésével kiküldött kémjárat jelentése alapján, a minisztérium már november elején a következő információk birtokában volt:

„Soveától Kamorestig egy bizonytalan létszámú csapat állomásozik, amely Granicsár Barabán őrnagy parancsnoksága alatt áll, s ahonnan kisebb gyalogjárőrök járnak a határ menti településekbe: Ojtozba, Bereckbe és Sósmezőre. Az ezen falvakba történő kirándulások alkalmával jutnak élelemhez járőreik számára. Ezen katonák felszerelése és fegyverzete igen hiányos és különféle. Rendelkeznek orosz, francia, mexikói és német fegyverekkel, s emiatt municiójukkal állandóan baj van. Ruházatuk között van orosz köpeny és magyar bakancs, illetve tölténytáska is, amelyet egyébként az ojtozi magyar katonai raktárból szereztek. A románság itt jelenlévő részét többnyire 17-től 22 éves korig terjedő fiatalok alkotják.”¹³

Egy november 17-én kelt, Kolozsvárról feladott távirat szintén arról értesíti a magyar hadvezetést, hogy a romániai megszálló hadsereg a határon áll, bár egyelőre csak kisebb osztagok jöttek előre. Számerejükre vonatkozólag pontos értesülések még nem álltak a minisztérium rendelkezésére, de egyes források szerint jelezve volt Brassó irányából 25 ezer, Nagyszemenbe 30 ezer, Petrozsénybe pedig 8 ezer fő katonaság. Ezen haderők számaránya jóval túlmutat a reális román katonai veszélyeztetettségén.

Felderítési jelentések alapján a román hadsereg elhelyezkedése az ország keleti határának tőszomszédságában a következő volt:

¹² HL Polg. dem. 14. doboz 690. f.

¹³ HL Polg. dem. 9. doboz 570. f.

BIRLADON: a 3. és 5. hadtestparancsnokság, az 52., 22., 8., 7. és 14. gyalogezred, a 2. roșiori lovasezred, a 12. tábori tüzérezred, továbbá 20 ezer láda tüzérségi lőszer.

PIATRAN: a 2. hadosztályparancsnokság, a 18., 25., 55., és 15. gyalogezred, a 8. hegyivadász század és az 5. tüzérezred.

BACAUN: a 14. hadosztályparancsnokság, a 27., 28., 29. és 67. gyalogezred, 4 repülőgép, a 17. tábori tüzérezred és a 2. călărași lovasezred.

ROMANBAN: a 7. hadosztályparancsnokság, a 14. gyalogezred, a 8. roșiori lovasezred, a 4. tábori tüzérség és a 8. tábori tarackos ezred.

TECUCI-ON: a 6. hadosztályparancsnokság és a 3. tábori tüzérezred.

Mindezekon túlmenően pedig – mint 5. hadoszlop –, az erdélyi területen a románság folytatta politikai aknamunkáját és igyekezett saját helyi csapatait megfelelően felfegyverezni. November 17-én a következő helységekből jelentettek lázadó román csapatokat: Dicsőszentmárton, Balázsfalva és Abrudbánya. Tehát, Alsó-Fehér, Hunyad, Szeben, Fogaras, Küküllő és Naszód vidékén. Más helyeken pedig titkos szervezkedéseket folytattak. Fegyverzetet és felszerelést az átvonuló csapatoktól és szállítmányokból, ha kellett erőszakkal is, de bőven szereztek.¹⁴ Mint ahogy a fentiekből kitűnik, a tényleges, nagyobb haderőt felvonultató, a román megszállást megelőzően kisebb különítmények már november korai szakaszában portyáztak a határ menti falvakban. A marosvásárhelyi csendőrszárny jelentése számol be arról az esetről, mely szerint első alkalommal november 12-én délután egy órakor léptek román csapatok a gyergyótölgyesi szoroson át behatolva Magyarország területére, s akkori állításuk szerint többek között egy teljes hadosztály már útban volt ez idő alatt Magyarország felé. A behatolók román parancsnoka ezen alkalommal kijelentette azt, hogy az antanttól Romániának megbízása van Magyarország területére lépni, s Erdélyt megszállni.

A behatolásnak már ezen legkorábbi esetével összefüggésben a magyar hadvezetés számára természetesen fogalmazódott meg azon kérdés, hogy vajon a Magyarország területére lépő román haderő, mint az antant rendfenntartó ereje, vagy pedig mint megszálló haderő érkezik Magyarországra. A román haderő jelenlétének minősége még a szervezett nagyobb számú reguláris haderő Erdélybe lépése előtt eldőlt, azt követően, hogy a francia állásfoglalás egyértelműen meghatározta a román haderő státuszát, mely szerint, azon jogi kibúvót alapul véve, hogy a bukaresti békekötést a román parlament nem ratifikálta, illetve az Magyarország és Románia között nem került kicserélésre, annak jogi érvénye megkérdőjelezhető¹⁵, ezáltal a román hadsereg, mint az antanttal érvé-

¹⁴ HL Polg. dem. 9. doboz 531. f.

¹⁵ HL Polg. dem. 14. doboz 126. f.

nyes szövetségi viszonyban lévő Románia hadserege, annak megbízásából hajt végre rendfenntartási és béketeremtési feladatot.

A másik lényeges elvi kérdés eldöntése az volt – bár arról úgy a padovai, mint a belgrádi konvenció egyaránt intézkedett –, hogy a románok által megszállandó területeken a közigazgatási és rendfenntartási funkciók ellátása a magyar állam kezében marad-e. Ezzel ellentétben a román katonai megszállást egyből követte a közbiztonsági szervek lefegyverzése, az egyéb állami alkalmazásban lévő dolgozókra vonatkozó hűségeskü kikényszerítése, a vonatforgalom akadályozása, és még további egyéb, a rendelkezésekkel ellentétes intézkedések sokasága. Mindezekkel kapcsolatban érdemes idézni a belgrádi katonai megállapodás szövegének idevonatkozó részét:

Az I. ponthoz:

A demarkációs vonalnak tisztán katonai jellege van, tehát nem tekinthető politikai vagy gazdasági határnak. (...)

A teljes hatalommal való megszállás alatt csakis a legszorosabb értelemben vett katonai hatalom gyakorlása értendő, amely a megszállás előtt gyakorolt polgári közigazgatási és igazságszolgáltatás hatáskörét semmiben sem érinti, s a megszállott terület gazdasági életét és forgalmát az ország többi részével nem befolyásolja. Ehhez képest a megszállott területen a polgári közigazgatás (csendőrség, rendőrség) és igazságszolgáltatás minden ágazatában az összes állami törvényhatósági és községi hatóságok és közegek működésüket és eddigi jogszabályok szerint változatlanul folytatják.

A közalkalmazottak állásaikban megmaradnak és a megszállás ideje alatt is kizárólag eddigi felettes hatóságaiknak vannak alárendelve, s csak általuk helyezhetők át. Ugyanez áll az állami, felekezeti és községi iskolák, valamint minden egyéb tanintézet személyzetére; az említett iskolák működésüket továbbra is az eddigi szabályok között folytatják. A megszállott területeken a vasúti és hajózási forgalomra nézve az eddigi hatóságok intézkedései az irányadók; az említett forgalmat továbbra is az eddigi személyzet látja el. A személy és áruforgalom, úgy a megszállt területeken belül, mint az ország többi részei irányában teljesen szabad és a megszálló hatalom részéről korlátozó rendelkezéseknek nem vetendő alá.

A megszállott területeken fekvő ipari és egyéb telepek, valamint bányaművek üzemének folytatására és a termelőanyagok, mezőgazdasági termékek és állatok felhasználására és elszállítására nézve ezentúl is a magyar kormány és az illető telepek vezetőségei rendelkeznek.

*Az I. pont 3. Bekezdésében említett rendőrségi közegek közé tartoznak a pénzügyőrség, valamint a felesketett mező- és erdőőri személyzet tagjai is.*¹⁶

A szöveg első pontjának idézése azért is igen szükségszerű, mivel az **antant rendfenntartói tevékenységének leple alatt tevékenykedő, ténylegesen azonban valós területhódítási elképzelést megvalósító román haderő, a fenti rendelkezések kivétel nélküli áthágását követte el.** A határ menti magyar hivatalos szervek távirati úton, többszöri esetben fordultak a hadügyminisztériumhoz abban a kérdésben, hogy az esetleges, a belgrádi konvencióban lefektetett alapelvekkel ellentétes román jogsértések esetén milyen magatartást tanúsítanak. Egy november 12-én 12 óra 45 perckor, Hrabár Endre főhadnagy által Gyegyötölgyesről leadott telefonjelentés – amely mindamellettt arról tájékoztat, hogy az általa Románia felé kiküldött bizalmi egyének jelentik, hogy Romániából egy-egy zászlóalj katonaság, a gyergyóbékási és gyergyótölgyesi szorosokon át Magyarországra készül bevonulni, – azt a kérdést teszi fel, hogy „a román katonaság betörése esetén, amennyiben az a csendőrség fegyverzetének letételét követelné, milyen magatartást tanúsítson”¹⁷. A Hadügyminisztérium válaszában a következőket közölte:

A román betöréssel szemben a következő magatartást rendelem el: a román bandák ellen fegyveres ellenállás fejtendő ki. A rendszeres hadműveleti csapatokkal szemben semmilyen ellenállás nem fejtendő ki. Az összes katonai parancsnokságok, karhatalmi alakulatok, nemzetőrség és csendőralakulatok helyeiken maradnak és a rend fenntartásáról – mely feladat a fegyverszüneti határozvány értelmében továbbra is a magyar kormányt illeti meg – gondoskodnak.

*Kincstári javak a kiűritendő területekről kiűritendők, s a megállapított demarkációs vonaltól északra, illetve nyugatra fekvő területekre szállítandók.*¹⁸

A Magyar Hadügyminisztérium ezek alapján egyértelműen feladta a teljes mértékben jogszerűtlen román intézkedésekkel szembeni gyakorlati ellenállás jogát, s pusztán a kétes diplomáciai eszközökre hagyatkozva próbálkozott a katonai szerződés pontjainak betartását elérni. A kormány ilyen irányú kezdeményezései, amelyek keretében valamely francia katonai vezetőnél – általában Vix alezredesnél – igyekezett jogorvoslatot nyerni, e próbálkozásai azonban rendszerint hiábavalónak bizonyultak.

¹⁶ HL Polg. dem. 3. doboz 3457. f.

¹⁷ HL Polg. dem. 12. doboz 761. f.

¹⁸ HL Polg. dem. 12. doboz 756. f.

November 12-én Inczedy Joksman Nándor, Csík vármegyei alispán közlése alapján már arról értesülhetünk, hogy az előre jelzett, főként határőrökből álló román különítmény Gyergyótölgyesen keresztül bejött, s az ottani hatósággal érintkezésbe lépve a további előrenyomulásra vonatkozólag azt a kijelentést tette, hogy a továbbiakban egy lovas hadosztály fog utánuk jönni. Az így határt sértő román szakasz Gyergyóhollóig haladt előre, ahol pedig az őket vezető román százados kijelentette, hogy a magyar kormányval folytatott tárgyalásokig a községben maradnak.¹⁹ De mivel még valójában a november 13-i konvenció előtt vagyunk, a román megszálló csapat számára még semmilyen jogi alap nem szolgált a Magyarország területére történő behatolásra, minthogy még az érvényben lévő padovai szerződés értelmében a demarkációs vonalat a mindenkor magyar határ jelentette. Ez az eset mutatja továbbá azt is, hogy a *magyar kormány, úgy a belgrádi konvenció előtt, mint utána sem fordított figyelmet a határok hathatós védelmének biztosítására.*

Vix alezredes, Serot kapitány és Coudanne őrnagy dolgozószobájában

Ugyanezen százados visszatérőben röpcédulákat osztogatott, melyek Ferdinánd király aláírásával az erdélyi románságot összetartásra hívta fel, azon buzdítással, hogy a tárgyalások folynak, melyek befejeztével Erdélyt Romániához fogják csatolni, s ezáltal azt Románia meg fogja szállni.²⁰ A százados ezáltal nyílt titkot árult el, amelyet természetesen a minisztérium felé is eljuttattak, azon-

¹⁹ HL Polg. dem. 14. doboz 382. f.

²⁰ HL Polg. dem. 14. doboz 382. f.

ban a magyar kormányzat még ekkor sem tanúsítva mindezeknek kellő jelentőséget, eltekintett a gyakorlati lépések megtételétől.

November 15-én a sepsiszentgyörgyi polgármester tesz jelentést arról, hogy a vármegye határszéléről vett értesülés szerint Ojtozban és Bereckben oláh katonák jelentek meg, állítólag mint a Bucstetőn állomásozó 2. hadosztály csapatainak az előőrsei. A polgármester, minthogy még nem értesült a franciák által a románok szövetségi státuszának elismeréséről, hivatkozva a város képviselőtestületének határozatára, kérte a minisztériumot, hogy az ország területére betörni szándékozó románokkal szemben Magyarország keleti határainak megvédéséről gondoskodni szíveskedjen.²¹ És valóban, az ország területi integritását garantáló eredményes katonai fellépés egyik utolsó lehetőségét hagyta kihasználatlanul a felelős magyar kormány, bízva abban, hogy amennyiben az antanttal szemben a legmesszebbmenőkig történő együttműködést tanúsítja, remélheti, hogy az elkövetkező béketárgyalások alkalmával a román megszállás által bekövetkezett területi foglalások pusztán csak ideiglenes érvényűek maradnak. Ez a számítása a magyar kormányzatnak nem vált be, s végső soron a román haderő minden adandó eszközt és lehetőséget kihasználva egészen Budapestig hatolt előre.

A következő napon, november 13-án a Kolozsvári Nemzeti Tanács jelentése alapján arról informálódhatunk, hogy aznap délelőtt 9 óra 30 perckor egy újabb román csapat jött át a tölgyesi szoroson, amelynek egységei a jelentés megtevésének pillanatában Gyimesbükkön és Csíkszentmártonban voltak, előbbi helyen 30, utóbbi helyen pedig 60 fős létszámmal. A békés fogadtatás és a lakosság megnyugtató céljából közölték, hogy pusztán csak a rend fenntartása céljából jöttek.²² Mint ebből is kitetszik és általánosságban is igaz az a megállapítás, hogy az Erdély területére lépő román haderő parancsnoksága mindig úgy igyekezett jelenlétét beállítani, mintha az csak a rend helyreállítása és

*Mardaescu tábornok, a Budapestet
megszálló román csapatok
főparancsnoka*

²¹ HL Polg. dem. 13. doboz 483. f.

²² HL Polg. dem. 9. doboz 404. f.

megőrzése szempontjából volna szükségeszerű, s csak ritka esetekben, rendszerint az erdélyi román lakosság felé történő kinyilatkozásaik esetében árulták el valódi célkitűzéseiket, melyek az erdélyi területek feletti uralom megszerzésére irányultak.

Egy november 17-i keltezésű távirat tartalmazza azokat az információkat, mely szerint a már addigra elfoglalt Csíkszentmártonban lévő román járőr és az Úzban lévő román csapat telefonösszeköttetést létesített a két helység között, olyan módon, hogy az ezekben a helységekben lévő telefonvezetéket lefoglalták, s ezen vezetékek postahivatalból történő kikapcsolását követőleg külön telefonállomást rendeztek be, amelynek funkcióinak ellátására egy-egy román katonát bízta meg. Mindkét helység román csapatának parancsnoka egy román őrnagy, aki a helybeli lakossággal közölte, hogy Erdély elfoglalása végett, de barátságos érzülettel érkeztek, s őket egy Csíkszentmártonon keresztül bevonuló hadosztály fogja követni, amely az ország belső részeibe fog vonulni. Ugyanezen őrnagy továbbá azt is mondta, „*hogy Erdélynek nem kell félnie, mert a nagy román állam felépítését oly módon tervezik, hogy az három autonóm részből fog állni. Egyik lenne Moldva és Besszarábia, a másik Havasföld a Bánság részeivel, a harmadik pedig Erdély. Ha a nép barátságos érzülettel fogadja őket, senkinek nem lesz bántódása. Szerinte – továbbá –, a határszéli vármegyékben annyi csapatot fognak hagyni, amennyi a rend fenntartására elégséges lesz.*”²³

A tervezett nagy román állam felépítésére vonatkozó ilyen jellegű elképzelések a hivatalos bukaresti román politikai koncepciónak soha nem képezték részét, pusztán egyes, megrögzött erdélyi román demokrata politikusok – akiknek volt némi gyakorlati tapasztalata a más nemzetiségekkel történő egymás mellett élésében – gondolkoztak ilyen lehetséges módon megvalósítandó keretekben. *Az ekkor formálódó Nagy-Románia vezető politikusai azonban soha nem gondolkodtak föderatív keretek között, hanem helyette a totalisztikus állami modellt tartották az egyedüli elfogadható megoldásnak.* Az Erdély magyar lakosainak békés fogadtatására vonatkozó megjegyzés pedig teljesen abszurd kívánalmat fogalmaz meg, mivel az Erdély területére, mint a magyar állam területére bármilyen minőségben is lépő, de mégiscsak mindenképpen idegen nemzet hadseregét képező haderő az ország szuverenitását feltétlenül megsérti, mindezekon túl pedig a már ismert és általuk hangoztatott román területi aspirációk tudatában ez teljesen képtelen elvárásnak tekinthető, s lenne ez abban az esetben is, ha nem következtek volna be az erdélyi magyar lakosság elleni legdurvább atrocitások. E jelentésre vonatkozó utolsó megjegyzésként pedig lényeges felhívni a figyelmet arra a tényezőre, hogy a postai forgalom akadályozása, a belgrádi katonai konvenció előírásaiba egyértelműen beleütközve már a legkorábbi időktől kezdődőleg a román katonai gyakorlat részét képezte. A

²³ HL Polg. dem. 13. doboz 590. f.

postaforgalomra vonatkozólag a november 13-i egyezmény szintén egyértelmű határozványokat tartalmaz.

A november 17-i jelentés a továbbiakban a következő kérdést intézi a hadügyminisztériumhoz: „*Csíkszentmárton előjárói felvilágosítást kérnek arra vonatkozólag, hogy a demarkációs vonalon belül lévő – a minisztérium által elrendelt – 1896-1900-as évfolyambeliek hova vonuljanak be és hogy innen, különösen a határszéli vármegyékből, amelyek a közeli inváziók által veszélyeztetve vannak, egyáltalán bevonuljanak-e?*”²⁴ A kérdésben felvetett probléma a későbbiek folyamán igen nagy jelentőséggel bír majd, minthogy a megszálló román haderő az általa elfoglalt területekről, a magyar kormány rendeletére történő mindenfajta bevonulást meg fog tiltani, ezáltal immár sokadszor szerződészegést követve el.

A magyar hadseregbe történő bevonulás megakadályozása mellett jelentés érkezett arra vonatkozólag is – a kézdi járási főszolgabíró értesítése által –, mely szerint Ojtoztelepen Nicolai Balaban román hadseregbeli őrnagy, a 25 fős megszálló csapat parancsnoka, aki a magyar mozgósításkor Romániába szökött román anyanyelvű magyar állampolgárok közül katonákat toborzott, most magyar anyanyelvű állampolgárokat is a román hadseregbe történő belépésre akar rávenni azzal a kijelentéssel, hogy a nagyszámú reguláris román csapatok a határon állnak, és Erdélybe történő bejövetelüket követően az egész területet el fogják foglalni, azt Romániához csatolva, tehát magyarázata szerint: „*a magyar katonának is az az érdeke, hogy belépjen az oláh hadsereg kötelékébe.*”²⁵

Az ilyen és effajta korai román kezdeményezéseknek azonban még megvolt az az előnye, hogy pusztán rábeszéléssel, kényszer alkalmazása nélkül akarta elérni célját. Majd, amikor a későbbiekben a tömeges botozások eszközét alkalmazva igyekeznek a román hadseregbe történő bevonulást eszközölni, az akkor valóban már emberéletekbe kerülő tragédiák okozója lesz.

November 18-ig bezárólag, az esetek döntő többségében a Magyarország területére behatoló román csapatok a határsértés elkövetése után, gyenge felügyelet visszahagyását követően kivonultak az ország területéről. Erre szóló lehetséges magyarázatként szolgálhat az a német jelentés, amely egy román szikratávirat elfogása alapján arról tájékoztat, hogy a franciák óva intik a románokat a határ nagy erővel történő átlépésétől. Allítólag ennek a parancsnak a következtében a románok Gyimesbükknél még a saját határról is visszavonultak.²⁶ Szintén ezt alátámasztó jelentés érkezett Maroshévíz állomásról is, amely arról az esetről számolt be, hogy egy, a tölgyesi szoroson át bevonult román szakaszt, amely Borszék irányába menetelt, egy autón utánuk sietett román tiszt visszafordított, így azt követőleg ez a szakasz a határ mögé vonult vissza.²⁷ Fel-

²⁴ HL Polg. dem. 13. doboz 590. f.

²⁵ HL Polg. dem. 1. doboz 582. f.

²⁶ HL Polg. dem. 12. doboz 811. f.

²⁷ HL Polg. dem. 12. doboz 810. f.

tételezésem szerint mindezek előzménye lehet az a november 11-en a románok által a németek részére átadott ultimátum, amely a német haderők Románia területéről történő 24 óra alatti elvonulását követelte, amely azonban a német csapatok Romániában jelenlévő nagy számát figyelembe véve teljesíthetetlen feladat volt. Ebből kifolyólag azonban, az ultimátum német részről történő nem teljesítése esetén, a hadi állapot kilátásba helyezését nyilvánította ki, amely rövid idő elteltén belül Németország és Románia között életbe is lépett. Így azonban, minthogy a jól felszerelt német csapatok teljes kivonulásukig még Románia területén állomásoztak, a francia kormány nem kockáztathatta meg azt, hogy a román haderő, amelyre az ország biztosítása szempontjából az ország területén volt szükség, Románia határain túlra legyen vezérelve.

Úgy látszik, hogy ez a visszatartó körülmény november 18-a után elvesztette maghatározó jelentőségét. 18-án kelt az a távirat, amely a következőket közli: „*Gyergyótölgyessel a telefonösszeköttetés napok óta megszakadt, mert a Gyergyóbélborban lévő román járőr a postahivatalt lefoglalta. A tölgyesi postamester azonban a maroshévízi postamester és a csíkszeredai postafőnök útján arról értesítette a minisztériumot, hogy 18-án Gyergyótölgyesre, Piatra felől 26 tagból álló román járőr érkezett, akik azt mondták, hogy holnap további két ezred fog bevonulni, amely elkezd az előrenyomulást Maroshévíz felé.*” Ugyanezt a hírt a tölgyesi főszolgabíró is megerősítette azzal, hogy Tölgyesen a román járőr a közigazgatást is kézbe vette, s a Gyimesbükkön lévő román járőr pedig még jelenleg is a helységben tartózkodik, ahonnan a Gyimesközéplektra küldött különítményét Gyimesbükkre visszavonta, ellenben csapatának nyolc tagja Gyimesbékás felé távozott el. Továbbá Csíkszentmártonban lévő román járőr a helység tartós megszállására rendezkedett be. Ugyanakkor a Szépvíz, Kostelken és Csügesen tartózkodott román járőr a határ mögé visszavonult.²⁸

Ez a helyzet tehát november 18-án a határszéli falvakban, amely azonban nem maradt ilyen nyugodt, s az előre jelzett nagyobb létszámú román reguláris haderő hamarosan megérkezett. November 20-án délután a tölgyesi postamester adja le a következő jelentést: „*A tölgyesi határon újabb száz főnyi katonaság jelent meg, egy százados és hat tiszt vezetése alatt. (Bevonulásukat követően) Gyergyótölgyesen helyezkedtek el.*”²⁹ Szintén a tölgyesi postamester jelenti, ugyancsak 20-án, hogy Piatra felől telefont vezetnek be a magyar postára a románok, s egyben a posta kezelését is átveszik. Továbbá jeleznek még Piatráról két ezredet – amelyből Gyimes felé két zászlóalj tart –, s amelynek feltételezett célja a Székelyföld elárasztása, amely mérhetetlen következményekkel járhat – fűzi hozzá magyarázatképpen a postamester.³⁰

²⁸ HL Polg. dem. 9. doboz 583. f.

²⁹ HL Polg. dem. 9. doboz 656. f.

³⁰ HL Polg. dem. 9. doboz 695. f.

Egy Csíkszeredán keresztül, a minisztériumhoz eljuttatott, november 20-án keltezett távirat még a kezdeti román határszéli betörésekkel kapcsolatban a következőkről számol be, miután Gyergyótölgyes és Borszék után a román katonaság Gyergyóbélbort is elérte.

Bélbör községben a 110 főnyi román katonaság a községből történő mindenfajta eltávozást megtiltotta. Egy odavaló lakosnak azonban sikerült eltávozási engedélyt kieszközölnie Gyergyószentmiklósról, ahonnan telefonon jelenti, hogy a román katonaság a postát, telefont lefoglalta, nemzetőrséget lefegyverezte. Nemzetőrségtől és lakosságtól elszedett fegyvereket összeszedte és Romániába szállítja. A román katonaság házról-házra járva ruhaneműket, fehérneműt, cipőket, élelmiszereket és egyéb értékeket fizetés nélkül harácsol. A járműveket szintén Romániába szállítják. A lakosság ezen eljárás ellen teljesen tehetetlen. Minthogy pedig ezen jogtalanságok egyéb más helységeken is megismétlődhetnek, Bélbör község elöljárói kérik a magyar kormányt, hogy tiltakozását a román kormánynál mielőbb tegye meg.³¹

Ez az eset is jellemző példája annak a gyakorlatnak, hogy milyen – a belgrádi konvenció rendelkezéseibe egyértelműen beleütköző – magatartást tanúsított a román hadsereg.

Tölgyesre november 21-én egy zászlóalj erejű román katonaság érkezett, s ott a nemzetőrséget szintén lefegyverezte és Gyergyótölgyest teljesen birtokba vette. További előrejelzések szerint 22-ére Tölgyesre fog érkezni a 15. és 26. román gyalogezred. Az ezen hírt leadó személy szerint a románok előrenyomulása azért történt ilyen lassan, mert a romániai vidéki parasztmozgalmak miatt az elrendelt mozgósítás nem sikerült teljes mértékben.³²

A Piatra és Tölgyes közötti térségből Magyarország területére behatoló két román hadosztály tüzérséggel volt felszerelve és szintén, az általuk történő elmondás alapján, Erdély területére rendfenntartás ürügye alatt jönnek be. De hogy igazán mennyire ürügy volt ez, azt jól mutatja azoknak a falvaknak a képe, amelyekbe a román csapatok már bevonultak. Gyergyóhollón például a november 12-én oda bevonult román járőr vezetője, egy román hadnagy megtudván, hogy a községi bíró zsidó, kijelentette, hogy ez elfogadhatatlan, s egyben felhívta a lakosságot egy román nemzetiségű bíró választására.³³

Gyimesbükkön és Csíkszentmártonban pedig elrendelték a hivatalos közegek lefegyverzésén túlmenően a lakosság kezén lévő fegyverek kötelező beszolgáltatását, mivel indoklásuk szerint a fegyveres lakosság veszélyezteti a rendet, fegyelmet és összeütközésekre adhat alkalmat, melyekért a helyi hatóságoknak

³¹ HL Polg. dem. 14. doboz 78. f.

³² HL Polg. dem. 9. doboz 693. f.

³³ HL Polg. dem. 9. doboz 382 f.

és a lakosságnak kellene felelnie.³⁴ Ezen magyarázatban rendkívül érdekes a román érvelés. A román haderő saját elmondása szerint a rend helyreállítása és megóvása céljából jön be Erdélybe, de – amint a levéltári források igazolják – atrocitások legkevésbé sem voltak jellemzőek, legfőképpen nem a határ menti területen, ahol a rend biztosításáról a magyar közigazgatás megfelelően tudott gondoskodni. Ahol mégis előfordultak ilyen esetek, ott a helyi román lakosság és szervezett irreguláris csapataik provokáltak fegyveres összetűzéseket, vagy követtek el önkényeskedéseket, legfőképpen azért, mert a már Erdély területére belépett román haderőtől védelmet és legalizálást reméltek. Így tehát a következőkben lehetne összegezni ezt a rövid periódust: adva vannak a békés, közbiztonságot és lakóik számára korlátozás nélküli közlekedést biztosító falvak. Mindezeket pedig az a román hadsereg szállja meg, amely rendteremtés címén atrocitásokat követ el, rekvirál és korlátozza a szabad mozgáslehetőséget. Ebben áll tehát a román katonaság által biztosított közállapotok nyugalmanak megőrzését célzó rendelkezések lényege.

Egy november 22-én kelt összefoglaló jelentés szerint ellenséges román csapatok állnak: Gyergyóbozséken és Gyergyótölgyesen 35-35 fővel, Gyimesen 40 fővel, Csíkszentmártonban és Ojtozban 50-50 fővel. Tehát a már előre jelzett, igazán nagy haderő még mindig nem érkezett meg. A megszállók létszáma tehát ekkor összesen, 185 fő volt³⁵, ami azt jelenti, hogy a legcsekélyebb magyar erődemonstráció esetén is a magyar hadvezetés hathatós sikert remélhetett volna arra nézve, hogy a megszállókat Erdély földjéről kikergesse, s ezáltal a magyar határ Kárpátok vonalán történő biztosítása esetén, mindenfajta előre kiszámítható körülmény – amelyet a székelyföldi magyarság megpróbáltatásaiban, már az 1916-os román betörés alkalmával megtapasztalt – elkerülhető legyen.

Az ezáltal jelenlévő rendes román csapatokon kívül román lázadó és fosztogató bandák tevékenykedtek Erdély számos helyein, így: Héjjasfálván, Aranyosgyéresen és Gyergyószentmiklóson. Utóbbi helyen a nemzetőrség rabolt, gyilkolt, a postahivatalt, távírdát, telefont összetörte.³⁶ Sajnálatos tendencia ez. A korabeli Magyarország területének szinte valamennyi helységében megalakultak a nemzet- és polgárőrségek, amelyek jogcímet biztosítottak számtalan kétes egyén számára, a hatalommal és fegyverrel való visszaélésre. Különösen fájdalmas ez a körülmény azokon a területeken, amelyek a román betörés által leginkább veszélyeztetve voltak, mivel az ezeken a helyeken szerveződött, jól felszerelt haderő akár a lokális kezdeményezés szintjén is alkalmas lehetett volna a határon behatoló ellenség időleges feltartóztatása, ami esetlegesen kiválthatta volna egy, akár a legfelsőbb hadügyi körök kezdeményezéséből kibontakozó, vagy akár egy székelyföldi vagy erdélyi szinten kifejezésre jutó önvédelmi

³⁴ HL Polg. dem. 3. doboz 357. f.

³⁵ HL Polg. dem. 9. doboz 744. f.

³⁶ HL Polg. dem. 9. doboz 744. f.

elképzelés kibontakozásának megvalósulását. Várható lehetett volna egy ilyen fajta helyi kezdeményezés kialakulása, mivel a híradások szerint az egyre nagyobb létszámban jelenlévő román katonaság Csík megye határszéli községeiben állandó jelleggel fosztogatásokat végzett a helyi lakosság legnagyobb megpróbáltatására, ezáltal fogalmazva meg bennük a legfelsőbb magyar hadügyi vezetés felé azt a számunkra kizárólagosan elfogadható megoldástervezetet, mely szerint a székelység egyedüli mentsége csak az lehet, ha a magyar kormány a románok elleni fellépés céljából szervezett magyar haderőt vezényel a térségbe, vagy ha legalább sikerülne elérnie azt, hogy a megszálló román katonákat francia seregek váltsák fel.³⁷

November 23-án megérkezett a reguláris román haderő egy jelentősebb része. A madэфalvi vasútállomás jelentése alapján megtudhatjuk – amely értesüléseit a gyimesbükki vasútállomástól vette –, hogy 23-án délután 2 órakor Gyimesbükkre egy százados vezetése alatt 33 tagból álló lovas járőr vonult be, amelyet nemsokára egy 4 ezredből álló rendes román csapat követett. Ezen csapat útban Csíkszereda felé, 23-án délután 4 óra 30 perckor a gyimesbükki vasútállomást elhagyta.³⁸ Mindezen információk kiegészítésére további távirat is érkezett, melyben az alábbi jelentés szerepel:

Gyimesbükkre további egy gyalogezred, egy lovas eskadron és egy tüzéségi üteg érkezett, melynek parancsnokával a csíkszeredai kormánybiztos telefonon is tárgyalt, amelynek során a román ezredes azt kérte, hogy a lakosságot és a helyi magyar elöljáróságot rendre és barátságos viselkedésre figyelmeztessék. Maga részéről pedig élet- és vagyónbiztonságot ígért. Előrejelzése szerint 26-án érkeznek majd Csíkszeredába, utánuk pedig jön még egy ezred, így tehát összesen egy teljes dandárra lehet számítani. Kérte, hogy körülbelül 50 tiszt, és 1500–2000 ember részére Csíkszeredában szállás biztosítsassék. Azonkívül kérte, hogy puliszkáról, kenyérről, szénáról és zabról készpénzfizetés ellenében gondoskodjunk.³⁹

Az ilyenfajta eljárás, amely az elfogyasztott javak értékének megfelelő költség térítést ígért, a megszállások során kivétel számba ment, és csak elenyésző esetben fordulhatott elő, olyannyira, hogy az általam feldolgozott levéltári adatok más ilyen esetről nem is tanúskodtak, egyéb megtörténhetőségük persze nem kizárt.

November 23-a után a román csapatok Erdélybe áramlása szinte folyamatos volt. 24-én ismét a gyergyótölgyesi postamester jelenti, hogy a nap folyamán a helységbe 2000 román katona, egy tábornok vezetése alatt zeneszóval bevo-

³⁷ HL Polg. dem. 1. doboz 580. f.

³⁸ HL Polg. dem. 9. doboz 781. f.

³⁹ HL Polg. dem. 9. doboz 787. f.

nult. A tábornok, XII. hadtestparancsnokság aláírással táviratot adott fel a maroshévízi bíró részére, akit 25-én délután 4 órára megbeszélés végett Borszékre rendelt. Továbbá pedig, hadseregének elhelyeztetésére vonatkozólag érintkezésbe lépett a borszéki és gyergyóhollói községek elöljáróival.⁴⁰ Magán-értesülések szerint a Tölgyesre bevonult 2000 ember között, úgy a tisztek, mint a legénység soraiban számtalan magyar állampolgárságú román szerepel.⁴¹ Ez az információ szintén nem meglepő, erre már az előzőekben is hoztam példát.

November 24-ére a XIII. dandár keretébe tartozó mintegy 4000 fős román haderő Gyimesbükkön állomásozott, ahol is a vasúti állomáson lefoglalták a 8871. számú vonat mozdonyát és szerelvényét, amellyel katonaságukat Lóvész állomásra kívánták szállítani, amellyel végső céljuk, Csíkszereda legrövidebb időn belül történő elfoglalása. Mindezek következtében a MÁV a Madéfalva-Gyimesbükk vonalon történő forgalom bonyolítását beszüntetni volt kénytelen.⁴²

Gyergyótölgyes és Gyimesbükk megszállása után a bevonuló román hadsereg egy csoportja, amely 1500 fő gyalogosból, 50 tisztből, 100 tüzérből és 150 huszárból állott, Csíkszépvízre is bevonult, ahol a nemzetőrséget lefegyverezte, s ahol a parancsnok halálbüntetés terhe mellett elrendelte, hogy az összes fegyvereket, lőkészletet, robbanóanyagokat mindenki köteles beszolgáltatni. A közigazgatási hatóságokat egyelőre a helyükön hagyta, s a rendfenntartásról akként gondoskodott, hogy Gyimesbükkön egy 40 tagból álló különítményt hagyott hátra, Csíkszépvízen pedig egy 26 főből álló csapatot szándékozik hátrahagyni.

A sereg főparancsnoka a következő román feliratú szöveget terjesztette és plakátozta:

Románok!

I. Ferdinánd király rendeletére és a román nemzeti komité hívására hadseregünk átlépte a Kárpátokat. Testvéri szeretettel lépdelve Erdély földjén, a román sereg a szent nemzeti és emberi jogok nevében jön, hogy teljes szabadságot biztosítson mindenkinek. Ezen gondolattól lelkesítve biztosítjuk a Tiszáig és Dunáig terjedő román földnek minden lakosát, nemzetiségi és vallási különbség nélkül, hogy megőrizzük mindenki életét és vagyonbiztonságát. Ezennel felszólítjuk az egész lakosságot, hogy román védelem alatt folytassa rendes foglalkozását úgy, hogy a rendes élet a falvakban és városokban zavart ne szenvedjen. Minden lakosnak megengedtetik polgári jogainak szabad gyakorlása, de ugyanakkor figyelmeztetünk mindenkit, hogy bárminő

⁴⁰ HL Polg. dem. 9. doboz 834. f.

⁴¹ OL K 40 120–1918. IX. tétel 288. f.

⁴² HL Polg. dem. 9. doboz 830. f.

*rendzavarás kísérlete, erőszakossági cselekedet vagy engedetlenség, meg nem hódolás teljes szigorral lesz büntetve.
A hadsereg vezérkari főnöke, Prezan tábornok⁴³*

Ez a dokumentum rendkívüli forrásértékkel bír, mivel a megszállás során nyilvános formában ebben jelenik meg először a román irredentizmus legmesszebbre mutató igényének a képe, az egészen a Dunáig nyúló nagy román állam elképzelése. Ugyanakkor ez a forrás a teljes ellentmondása az ezek után bekövetkező erdélyi román politikai és katonai gyakorlatnak, kitűnően példázva ezáltal, hogy: „aliter in teori, aliter in praxi”.

November 25-én két román ezred (más források szerint négy század) Borszékre vonult be, jelzett továbbvonulási irányuk a 26 kilométerre fekvő Maroshévíz felé volt jelezve. 26-a folyamán a román hadsereg előrenyomulása során elfoglalta Maroshévizet is. A falut a megszálló brigád parancsnoka, Gherescu ezredes 290-es szám alatt, román nyelvű parancsban az állomásfőnök személyes felelősség terhe alatt elrendelte, hogy 26-ától kezdve Csíkszereda felől Marosvásárhely irányába tehervonat nem közeledhet, ellenben Marosvásárhely felől Csíkszeredába a teherforgalom bonyolításába akadályt nem gördített.⁴⁴

A belgrádi katonai konvenció I. pontjának 5. bekezdéséből idézve: „*A (vasúti) személy- és áruforgalom, úgy a megszállt területeken belül, mint az ország többi részeinek irányában teljesen szabad, és a megszálló hatalom részéről korlátozó rendelkezéseknek nem vetendő alá.*”⁴⁵ Mindezekből egyértelműen kitűnik, hogy a megszálló hatalom teljes önkénnyel cselekedve semmilyen szerződési pontra nem volt tekintettel. Az ily módon bevezetett intézkedés a vasúton szállított anyagi javak általuk történő megszerzésére irányult, míg ugyanakkor a megszállt területekről történő bármilyen fajta árukiáramlást tiltani igyekezett.

A román katonaság előrehaladása igen gyors ütemben zajlott. Még szintén 26-án Madэфalvára is bevonultak. Az ottani eseményekről szóló beszámolók között szintén találkozhatunk olyan, a román katonaság által alkalmazott gyakorlattal, mely szerint, azon indokra hivatkozva, hogy nem rendelkeznek megfelelő ruházattal, hiányaikat a helyi lakosságtól ruhák és egyéb cikkek elrablásával igyekeztek pótolni.

Az előretörések révén a románok több irányból különböző szorosokon keresztül igyekeztek lehetőségeikhez képest minél nagyobb létszámban Erdély földjére lépni. Így november 26-án az Ojtozi-szoroson át és a Dornavölgy-telepi csendőrőrsöt, már a 23-án egy Bukovinából bejött 30 fős román járőr lefegyverezte.

A számos kisebb falut követő megszállásokat, Csík vármegye székhelyének, Csíkszeredának az elfoglalása követte. Ezáltal Csíkszereda elsőként sze-

⁴³ HL Polg. dem. 14. doboz 21–22. f.

⁴⁴ HL Polg. dem. 14. doboz 49. f.

⁴⁵ HL Polg. dem. 3. doboz 3457. f.

rezhetett az erdélyi városok közül tapasztalatot a román megszállás gyakorlatáról. Az eseményről egy egyenesen a belügyminisztériumnak címzett távirat tanúskodik:

A román csapat ma, 26-án, déli 12 órakor Csíkszeredába zenezóval, egy tábornok parancsnoksága alatt bevonult. A parancsnok kijelentette, hogy a román király parancsára, az antant csapatok parancsnokságának tudtával és beleegyezésével lépték át a határt. Kijelentette, hogy az összes hatósági szervek a helyükön maradnak, működésüket, miként eddig is, úgy a jövőben is folytatják. Elrendelte az összes lőfegyverek, revolverek 24 óra alatt való beszolgáltatását. Ezen rendelet nemzetőrökre, csendőrökre, pénzügyőrökre és vonatkozik. A posta és távírdatelefon és a vasút forgalmát nem akadályozza. Egyelőre elszállásolást, 3000 kg kenyeret, 60 mázsa zabot, 500 mázsa szénát igényelt készpénzfizetés ellenében. Ennek kiszolgáltatása iránt intézkedtem. Azon figyelmeztetés, hogy a csendőrségnek és a rendőrségnek lefegyverzése a fegyverszüneti szerződésnek egy pontjába ütközik, azt kijelentette, hogy neki erre parancsa van, s míg ellenkező utasítást nem kap, másként nem intézkedhetik. Megígérte, hogy ide vonatkozólag előterjeszti kérésünket, azt a felettes parancsnokhoz eljuttatja. Csapatának élelmezéséről és utánpótlásáról Csíkszeredából Gyimesig közlekedő, naponta indítandó öt teherkocsiból álló vonat fog gondoskodni. Kijelentette, hogy a helyben hetenként megjelenő „Csíklap” című lapot valamint a hatóság hirdetményeit cenzúra alá veszi. Kormánybiztos⁴⁶

A fegyverek begyűjtéséről szót ejtve, egy néhány nappal későbbi keletű román rendelet a vármegye egész területére vonatkozólag elrendelte az összes fegyverek begyűjtését, amelyeket a járási székhelyekre kellett eljuttatni, átadva azokat az ottani megbízottak számára. Ezzel egyetemben, szintén a vármegye egész területére vonatkoztatva az összes fegyveres, közbiztonságot ellátó alakulatot feloszlatták. Nem magánvéleményemet közölve, hanem egy korabeli szemtanú következtetését ismertetve (amellyel nemkülönbön egyetértek), valószínűnek látszik az a feltételezés, hogy „a román hadsereg szándéka nyilvánvalóan az, hogy az erdélyi magyarságot védelmi lehetőségeitől megfosztva, a lefegyverzett románság martalékává tegye.”⁴⁷

⁴⁶ OL K 40 6. cím 120–1918 IX. tétel 292. f.

⁴⁷ HL Polg. dem. 14. doboz 156. f.

IV. A Maros-vonal elérése és a román atrocitások

1918 november végére a román csapatok elérték az általuk tervezett első megszállási vonalat: az Óradna–Maroshévíz–Szécsény–Barót–Csíkszereda vonalat. Katonai jelenlétükkel azonban nemcsak demonstráltak, hanem erőszakos módon a közigazgatást is igyekeztek birtokba venni, a védtelen lakossággal szemben pedig, a legdurvább magatartást tanúsították. Nem egyedi eset az a Gyergyótölgyesen megtörtént precedens, amikor is az ott állomásozó határkerületi 3. ezred, 7. század, 4. szakaszának parancsnoka, egy bizonyos Dragomir Ilija főhadnagy távirati úton a következőket intézte a tölgyesi kerület főszolgabírájának: *„Tisztelettel van szerencsém tudomására adni, hogy a jövőben ne tessék az itteni előjárásnak Magyarországról érkezett rendeleteket küldeni, mivel már Gyergyótölgyes nem létezik Magyarország részének lenni. Az összes általunk elfogadható rendeletnek a Román Nemzeti Tanács által küldöttnek kell lennie.”*⁴⁸ Mindebből világosan kiténik, hogy a magyar állami szuverenitás milyen mélyen megsérült azáltal, hogy azokon a területeken, ahol a román haderő első vonala már áthaladt (vagy épp beérkezett), ott a román impérium leplezetlen módon igyekezett a magyar állammal valamennyi szinten történő kapcsolattartást megszakítani, hogy ezáltal is elősegítse a megszállott terület feletti tartós uralmának megszilárdulását.

A román csapatok előrehaladása a demarkációs vonal elérése felé, valamennyi irányból folyamatosan zajlott. Mindezzel egy időben a még meg nem szállt települések román lakossága, már féktelen eufóriában várta a regáti haderő megérkezését, és egyben ezáltal feljogosítva érezte magát mindenfajta törvénytelenység elkövetésére. A magyarországi levéltárak anyagai tele vannak az erre vonatkozó számtalan feljegyzéssel. Álljon itt közülük néhány. Egy, a hadügyminisztérium felé intézett jelentés a következőkről nyújt tájékoztatást:

Egy ide beosztott ügynök folyó év (1918) november 30-án átutazás közben a tövisi pályaudvaron egy 6–8 tagból álló székely csoporttól, akik a Csíkszentmártonba bevonult oláh had elől menekültek, a következőket hallotta: Csíkszentsimonhoz közel eső faluban egy odavaló huszárezredes volt a községben, s mert a falu népe látta, hogy az oláhok fosztogatnak, a férfi lakosság a huszár ezredes köré gyűlt. A huszárezredes felelősségre vonta a megszálló seereg parancsnokát és védelmet kért (a lakosság számára). Ezt (a románok) megtagadták, mire erre (a falu férfiai) védekező állást vettek fel, de lemészárolták őket.

⁴⁸ HL Polg. dem. 14. doboz 119. f.

*(Ugyanezen faluban) a megszálló csapatok rendeleteket adnak ki, melyben felszólítják a lakosságot, hogy meghatározott időben jelenjenek meg egy kijelölt helyen. Ekkor a teljesen lerongyolódott katonaság megfosztja a lakosságot ruháitól, ez idő alatt pedig az üresen maradt lakásokat fosztogatják. A lakosságra házanként 20 kenyér szolgáltatását vetik ki pénzfizetés nélkül, s ugyancsak el-lenszolgáltatás nélkül elveszik marháikat is.*⁴⁹

A malomfalvi nemzetőrség parancsnoka jelentette a következőket: „Malomfalvát kirabolták. Alispán utasítására a nemzetőrséget megalakítottam. November 24-én Kondea 62-es (magyar hadseregbeli) kapitány a megalakított nemzetőrség helyett oláh nemzetőrséget alakított, s izgat a magyarság ellen. Oláh zászlót szenteltetett fel a templomban, s kikiáltotta 'Szetrejaszke Romania Mare' (Éljen Nagy-Románia)”.⁵⁰

„Héjjasfalván a fegyveres román lakosság fosztogatja az átmenő (vasúti) kocsikat. Egy lőszerral, fegyverrel és gépfegyverrel rakott kocsit kifosztottak. Újsinkáról a pályafelügyelőknak a román lakosság fenyegető magatartása miatt el kellett menekülnie. Az állomás előjáróit ugyanezen célból át kellett helyezni. Felek állomás magyar nyelvű állomástábláját leszórták, helyébe 'Romania Mare Ave' feliratot alkalmaztak.”⁵¹

„Tótvárad Állomáson a vasútbiztosító nemzetőrséget a román gárda lefegyverezte. Déván a román gárda az Aradra átutazóban lévő vasútbiztosító nemzetőrséget a vonaton lefegyverezte, és teljesen kifosztotta. Soborsinban a román gárdisták levették az állomás tetejéről a magyar zászlót. (...) Átmenő különvonatokat rablási célból megvárják.”⁵²

Egy különlegesen kirívó, de sajnos nem egyedi esetről ad jelentést november 23-án, Goldberger Ármin tüzér hadnagy, aki a jelzett időben Topánfalván járt, és aki a következőkről számolt be:

Az egész megyében a románok példátlan kegyetlenséggel garázdálkodnak, mégis a leghetlenebb és elképzelhetlenebb állapotok a topánfalvi járásban voltak és vannak még most is szabadjára hagyva. Főleg a járásban, a románság által véghezvitt barbár működésre hívom fel a Miniszter Úr nagybecsű figyelmét.

Topánfalván az ottani magyarság vezetői, dr. Lukács Izsó állami közjegyző, és dr. Gruber József főszolgabíró, dr. Chirtop Zosim túlzó román agitátort idejekorán felkeresték, hogy a rend fenntartása érdekében együttműködésre felszólítsák; válasza dr. Chirtop Zosimnak az volt, hogy magyarral szóba nem áll, és e magyar urak életéért, vagyonáért legfel-

⁴⁹ HL Polg. dem. 14. doboz 177. f.

⁵⁰ HL Polg. dem. 9. doboz 913. f.

⁵¹ HL Polg. dem. 9. doboz 839. f.

⁵² HL Polg. dem. 14. doboz 158. f.

jebb másnap reggelig áll garanciát. Mint mondá: elérkezett a bosszú pilanata, magyarnak innen pusztulnia kell. E szavak után az urakat faképnél hagyta, néhány perc múlva pedig a havasokról a faluba özönlő románságnak saját ablakából lázító beszédet tartott. A fékevesztett tömeg törni-zúzni kezdett és az itt tartózkodó boldogtalan magyar lakosságnak többé maradása nem volt.

(...)

A magyarság elmenekülése után kezdődött az igazi tánc. Kifosztották őket a szó szoros értelmében, sajnos volt olyan is, mint Zarándi Károly főerdőmérnök, kit 75 éves kora és betegsége ellenére a menekülésben megakadályoztak, minek következtében sorsa az lett, hogy a dicső román nemzet egy tagja puskatussal úgy vágta mellbe, hogy másnap belehalt. Mondanom sem kell, hogy nevezettet előzőleg kifosztották, pénzét elvették és pőrére vetköztették.

Megalakult a Román Nemzeti Tanács Topánfalván is, és most már e cégér alatt folyik tovább a szegény magyarság hátramaradt vagyonának prédálása. Elkédték a fizetés nélküli rekvirálást, legelőször is a topánfalvi magyar takarékpénztár börgyárának teljes készletét, gabonaraktárát, összes szesz- és borkészletét egyszerűen maguk között kiosztották, majd az elmenekült magyar kereskedők üzleteit a Román Nemzeti Tanács kinyitatta, s az azokban lévő teljes árukészletet a nép prédájára engedte. Nem tulajdoníthatom véletlennek, hogy a rekvirálás kizárólag magyar vagyonra terjed ki.

Bár illetéktelennek érzem magam, mégis kérdezem az arra illetékes emberektől, vajon államalakításra jogosult-e az ilyen nemzet, amely már megalakulása előtt sem tartja tiszteletben az egyéni lét legelembb szabályait. Hiszen Magyarországon tagadhatatlan, hogy bár a román népnek politikai téren volt némi elnyomattatásban része, de az egyéni szabadságát senki nem korlátozta, személyi és vagyoni biztonsága minden állampolgárnak egyaránt biztosítva volt.

E jelentésem szolgáljon tájékoztatóul, amely jelentésem csak rövid vázlat és szükség esetén a részletekre kiterjedő és bizonyítékokkal szolgáló újabb jelentést tehetek.⁵³

A leírtak nem szorulnak magyarázatra.

November vége felé a még meg nem szállott területek székely lakossága népgyűlést tartott Kézdivásárhelyen. A gyűlés eredményeképpen manifesztumot állítottak össze, amelynek pontjai a következők voltak:

1. A székely nemzet ragaszkodik Magyarország területi épségéhez, a nemzeti-

⁵³ OL K 40 6. cím 120–1918 IX. tétel 124–125. f.

ségek önkormányzata mellett (...)

- Bármely eshetőségre is készen állva már most megállapítjuk, hogy a székelység jóval a honfoglalás előtt, mint szabad nemzet itt székelt a Keleti-Kárpátok lábánál, és hazaszerető őseinket mint ilyen fogadta, velük a történelem folyamán testvéri kapcsolatba lépett, azonban sajátos nemzeti egyéniségét, tiszta jogegyenlőségen felépülő néprajzi alkotmánytervezetét – úgyszólván végig a '48-as teljes unióig – híven megőrizte.*
- Ez alapon minden erejéből tiltakozik a magyar egységből való kiszakítás, idegen államtesthez való csatolás gondolata ellen is.*
- Másfélezer éves léte, történelmi jogának birtokában Isten és a nagyvilág ítélőszéke, a békekonferencia előtt ezennel bejelenti igényeit az önrendelkezési jognak alkalmazása tárgyában.*
- E tekintetben csatlakozik az Országos Székely Nemzeti Tanácshoz, s felkér minden székelyt, hogy igazi érdekeink megvédelmezésére haladék nélkül egybeseregélyék.⁵⁴*

Ezt a nyilatkozatot a székelyek részéről a teljes őszinteség és a végső elkeseredés szülte. Sajnálatosan azonban a manifesztum semmilyen gyakorlati eredményt nem tudott elérni, mivel az események alapvető meghatározásában már a román hadsereg játszotta a fő szerepet, amely természetesen minden ilyen irányú kezdeményezésnek a leghatározottabban igyekezett útjába állni.

A Magyarország területén élő nemzetiségek a magyarokkal együtt alakították meg saját, etnikai alapon szerveződő nemzetörségeiket, amelyek felszerelésük és fizetésük biztosítását természetesen a magyar állam kötelességének tartották. A magyar állam lehetőségeihez képest nemzetiségi megkülönböztetés nélkül természetesen támogatta és fenntartotta az így megalakuló szervezeteket, azonban a rend fenntartására vonatkozó feladataik ellátását már nem volt módjában felügyelni. Ebből következőleg állhatott elő az a képtelen helyzet, hogy a magyar állam saját pénzen fegyverezte fel azokat a román nemzetörségeket, amelyek később a megszálló román haderő kötelékébe léptek be. Mindezekről egy december 9-én Kolozsvárról feladott távirat alapján maga a Hadügyminisztérium is értesülést szerezhetett: „A csekély számban jelenlévő megszálló csapatok nem hátulról jövő erősítésre, inkább az erdélyi román nemzetörségre támaszkodna, amely nemzetörség a Kolozsvári Román Nemzeti Tanács elnökének, dr. Hatjeganunak (nevét jó lesz a későbbiekre nézve megjegyezni), leplezetlen kijelentése szerint, rendes hadsereggé alakul át, és mint ilyen *szegődik a bevonuló román királyságbeli hadak mellé.*”⁵⁵

A bevonuló rendes román katonaság mellé tehát oda kell számítani a

⁵⁴ Mikes id. m. pp. 22–23.

⁵⁵ HL Polg. dem. I. doboz 423. f.

félreguláris minőségű nemzetőrségi csapatokat, és az ad hoc-jellegű felfegyverzett polgári személyekből álló egyéb egységeket is. De mindezekon túl még egy, a román hadi potenciált gyarapító összetevőt is számításba kell venni. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében harcoló nemzetiségek hazatérésüket követően bizonyos létszámmal még a magyar haderő kötelékéhez tartozóan, és egységeikben általában etnikai túlsúlyt alkotva, laktanyáikban állomásoztak. Az általuk a magyar állam felé tanúsított magatartás a legkevésbé sem nevezhető lojálisnak. Egy külön kiemelt eset arról tanúskodik, hogy a magyar királyi nagyszabeni 23. Honvéd pótzászlóalj legénységénél előfordult államellenes viselkedés, feltételezhetőleg az aktuális politikai helyzet folyamódványa. Figyelembe véve továbbá, hogy „*a pótzászlóalj csaknem kizárólag román ajkú és csekély intelligenciával bíró legénysége a Nagyszabebenben és környékén tevékenykedő nagyszámú magyarelleses lázítók által államellenes magatartásra és cselekedetre lehet felbuzdítva*”⁵⁶, a fenti állítást feltétlenül igaznak kell tekintenünk.

A Kolozsváron székelő Magyar Nemzeti Tanács képviselőjében Fekete Lajost azon feladattal küldték a megszálló román haderő Maroshévízen tartózkodó parancsnokához, Moşoiu tábornokhoz, hogy lehetőség szerint bizonyos fajta megállapodásokat kössön vele, az általuk megszállt területek feletti felügyelet és egyéb vonatkozások tárgyában. Sajnos, küldetése ilyen eredménnyel nem járt, s csak informatív jelleggel bíró felvilágosítással térhetett haza, amelyből a következőket érdemes idézni:

(December 3-ig) a bevonuló román csapatok legmesszebb nyúló előőrsei Nyárádtőn állottak. Amely állott 35 főnyi legénységből, egy tiszt vezetése alatt. December 2-án bevonult Marosvásárhelyre Niculescu ezredes, két békelétszámú századdal, amelynek felszerelése a legszánalmasabb képet mutatta – ágyú és gépfegyver nélkül.– Marosvásárhely névleges elfoglalása azonban már november 25-én lezajlott, amikor is a délelőtti órákban a Szent György vám felől megérkezett az első román járőr, amely 12 tagból állott, s akiket a városi nemzetőrség tagjai kísérték Bikkel Gábor őrnagy, nemzetőrparancsnok elé. Őket követően a déli órákban Szászrégen felől nagyobb román haderő futott be, amelyet a Nemzeti Tanács nevében dr. Antalfy Jenő fogadott. Ezen gyengén felszerelt haderőkön kívül az előbb említett Niculescu ezredes a határszoroson keresztül vezetett olyan román zászlóaljat is, amely teljesen új, kifogástalan francia felszereléssel volt ellátva. Ennek a francia felszereléssel ellátott zászlóaljnak tartózkodási helye, több mint valószínű, Marosvécs és Szászrégen között van. (...)

⁵⁶ HL Polg. dem. 12. doboz 781. f.

Brassóba december 7-én, egy pénteki napon érkezett meg Csíkszeredából az első román katonai különítmény. A fegyveres különítmény, amelyet egy tiszt vezetett, az első napon nem hagyta el a vasútállomás területét. A következő napon befutott a brassói állomásra az első csapatszállító vonat is, amely Csíkszeredából egy zászlóalj regáti vadászt hozott. A román vadászok parancsnoka az a Dobre ezredes volt, aki később a város román katonai parancsnoka lett. A második nap délután megtörtént a hivatalos bevonulás, a csíkszeredai mintára zenezóra. Dobre ezredes, december 10-én rendeletben deklarálta azt, hogy „Brassó a mai naptól kezdve Nagy-Romániához tartozik”, illetve bejelentette a katonai cenzúra bevezetését is.⁵⁷

A Marosvásárhelyre érkező csapatok tábornokának, Moşoiu tábornoknak – aki egyben az erdélyi haderő főparancsnoka is volt – első kijelentése a következőképpen hangzott: „Bennünket hívtatok, küldtek, itt vagyunk, de nem hódító szándékkal! Még kevésbé azzal, hogy mi Erdély lakosságával a nemzetiségi hovatartozásra való tekintettel bárki ellen is háborút viseljünk.” A demarkációs vonalra vonatkozólag azonban, a tábornok a „leghatározottabban kijelentette, hogy ők demarkációs vonalat nem ismernek, ők az antant csapatai, és újtjukba akadályt nem gördíthet senki.”

A bevonuló román csapatok jellemzését Fekete Lajos a következőkben írja le:

Úgy a tiszt kar, mint a legénység 98%-ban erdélyi születésű, részben magyarok is, akik mint hadifoglyok kerültek a románok kezébe, vagy pedig nagyobb részét a háború kitörése előtt és után szöktek át Romániába; ezek képezik a most benyomuló elit csapatok nagy többségét. Legnagyobb részük perfekt, vagy legalább egészen jól beszél magyarul. Ilyen egyénekkal bizalmasan érintkezve kijelentették, hogy most harmadszor indították őket útnak Erdélyt elfoglalni, és csak most látják fáradtságukat és önfeláldozásukat a román kormány részéről garantálva, a földhöz való juttatás címén kellően biztosítva. Tudniillik a legújabb időben egy román királyi rendelet jelent meg, amely utasítja a jelenlegi kormányt egy azonnali földreform kidolgozására és ennek március elejéig való keresztülvitelére, amely minden egyes katonát, aki Erdély földjére lépett, családtagokra való tekintettel 5–8. kat. holdhoz kívánja juttatni. Ezek után világosan áll az a körülmény, hogy csakis a föld kecsegteti ezeket az embereket, akik már harmadízben nyomulnak be az országba.⁵⁸

A fenti szöveg néhány részlete bizonyos fajta megjegyzést kíván. Sorban haladva először is, a reguláris haderő felszereltségét és ellátását illetően: a románok felszereltsége igen siralmas volt. Ezen azonban saját maguk azzal igye-

⁵⁷ Mikes id. m. pp. 180–181.

⁵⁸ OL K 40 7. cím IX. tétel 370–375. f.

keztek javítani, hogy például a VII. román hadosztály Marosvásárhelyre történő érkezése előtt a várostól 10–12 ezer pár bakancsot vagy csizmát követeltek, az ellentételezés kérdését természetesen megkerülve.⁵⁹ Élelmezésükről szintén nem önmaguk gondoskodtak, hanem rekvirálás útján szerezték be az ehhez szükséges cikkeket. Egyéb hiányzó felszereléseiket ugyanezen úton elégítették ki. Másodsor: a demarkációs vonalat, mint az antant képviselői által meghatározott és szerződésben rögzített vonalat nem ismerték el, arra az ellentmondásos indokra történő hivatkozással, hogy ők magának az antantnak a csapatai; ez ugye önmagában is ellentmondás. Harmadsor: láthatjuk az Erdélybe vonuló román haderő összetételét és azt, hogy tagjai leginkább nem érzelmi, legkevésbé sem politikai, hanem gazdasági alapon voltak motiváltak. Mindemellett azért, Moşoiu tábornok és Ştefănescu vezérkari főnök a román haderő bevonulása útvonalán a következő proklamációt terjesztették és plakátolták:

Románok!

Amióta a Kapus partján Gelu vajda hősi halált halt, a betolakodó barbár hódítókkal (vagyis a honfoglaló magyarokkal) vívott harcban, a szépséges Erdélyben idegen uralom helyezkedett be.

Azóta ezer év telt el, s ez idő alatt csupán egyszer tépte szét a rabság láncait nemzetségünk álmodozóinak legnagyobbika: Vitéz Mihály vajda, aki azonban álnokul megöletve elesett, s azzal álmának vége lett.

A keserű rabságnak újabb századai teltek el azóta, melyek titeket legyőztek, de lelkeiteket megacélozta.

A mindnyájunk által álmódott pillanat, melyet fajunk prófétái hirdettek, s az ideálokért harcoló vértanúk vére szentelt meg, most azonban elérkezett. A láncok örök időkre lehullanak.

A román hadsereg bizalommal vonul be a testvéri Erdélybe. Bizakodással lépdelnek a dorobáncok és homlokukon a Nagy Mihály árnya fordul a megálmódott föld felé, melyen az idegenek árulása dicső életét kioltotta.

A sors adta győzelmi ünnepre igyekeznek azoknak árnyai, akik az ideálnak hittek, s azért pusztultak el. Mert íme, Horea, Cloşka, Crişan és Iancu is jön az ő délceg mócaival. Az ő védelmük alatt egyesüljenek a mi lelkeink az örök időkre való egyesülés nagy ünnepségén.

Románok! A szabadságot hozzuk magunkkal és az igazság van zászlónkra írva. Őfelsége, I. Ferdinánd király, a királyok legvitézebbje és legbölcsebbje parancsára lépjük át azokat az igazságtalan határokat, melyek minket tíz évszázadon át elválasztottak, s megfélemezve a fájdalom és szolgaság idejének emlékeiről, testvéri jobbunkat nyújtjuk felétek,

⁵⁹ OL K 40 7. cím IX. tétel 371. f.

*hogy megerősítsük azt a köteléket, mely ezentúl nem kell, hogy feloldódjék, és nem is fog feloldódni soha.*⁶⁰

Nehéz ezek után megszólalni. Ennyi demagógiát, képmutatást és hazugságot nem volt könnyű egy szövegbe összerendezni. A valóság mindezeknek nyers cáfolata. Romániából azonban az onnan felszálló repülőgépek ilyen és ehhez hasonló tartalmú röpcédulákat szórtak szét Erdély falvai és városai felett.⁶¹

Moşoiu tábornok az erdélyi román seregek főparancsnoka december 4-én, Gheorgescu alezredes útján, már a következőkben módosította a demarkációs vonalra vonatkozó felfogását: ők, vagyis „*a román hadsereg az antanttól azt a parancsot kapták, hogy a demarkációs vonalig szállják meg Erdélyt, de tovább ne menjenek, de nem is akarnak tovább menni.*” Moşoiu továbbá kijelentette azt is, hogy „*nem soroznak, nem internálnak senkit, csak a teljesen jogtalan fegyverviselést akadályozzák meg. Nem akadályozzák meg az öt korosztály bevonulását, ezek átléphetik a demarkációs vonalat.*”⁶²

A demarkációs vonalra nézve, úgy látszik, végre sikerült Moşoiunak álláspontját az antantéval egyeztetnie, tehát legalábbis kijelentéseiben egyelőre tartózkodott a Maros-vonal átlépésétől. Nézzük a tábornok további kijelentéseit: „*nem internálnak senkit.*” A román királyra történő hűségeskü kikényszerítése és az ezzel kapcsolatos elhurcolások mellett – amelyekről a későbbiekben lesz szó –, számtalan példa akad arra nézve, hogy milyen rendszeres, hétköznapi gyakorlata volt ez a megszálló román katonai intézkedéseknek. Álljon itt példaként erre vonatkozólag egy marosvásárhelyi asszonynak a levele, amelyet férje kiszabadítása ügyében a külügyminiszterhez írt:

*Férjemet, Grün Sámuel marosvásárhelyi nyomdászt és az ott megjelenő Ellenőr című politikai lapkiadó tulajdonosát a románok 1918. december 27-én jogtalanul internálták és állítólag Jassiba szállították a következő események után: Grün Sámuel december 17-én felment a Marosvásárhelyt megszálló VII. román divízió parancsnokságához, hogy Lupu román őrnagy detektívfőnöktől a cenzor hadnagy által a postáról odavitt és az Ellenőrnek szóló magyar táviratokat átvegye. Ekkor a román őrnagy azt mondta neki, hogy inkább Bukarestből hozatná a tudósításait, akkor cenzúráztatnia sem kell, hiszen Marosvásárhely már Nagy-Romániához tartozik; mire ő azt felelte, hogy „Nahát, még nem egészen!” Tudomásom szerint kizárólag e kijelentése miatt azonnal letartóztatták férjemet és elszállították.*⁶³

⁶⁰ OL K 40 7. cím IX. tétel 385. f.

⁶¹ HL Polg. dem. 14. doboz 46. f.

⁶² OL K 40 7. cím IX, tétel 371. f.

⁶³ HL Polg. dem. 9. doboz 3001. f.

Egyes embereknél pedig a deportáláshoz elegendő volt az, hogy az illető a magyar közigazgatásban tevékenykedik. Rövid, tényszerű jelentések szólnak az ilyen esetekről: „*Jelentést kaptam arról, hogy a románok az alábbiakat hurcolták el – írja egy budapesti miniszteri tanácsos feljegyzéseiben –: Nagy-Küküllő megye kőhalmi járásából Tompa Mihály főszolgabíró és fia, ifjabb Tompa István december 8-án. Udvarhely vármegye oklándi járásából december 14-én Szabady Tivadar főszolgabíró és Antalfy-Zsíros Imre Torontál megyei antalfi főszolgabíró.*”⁶⁴

Moşoiu következő vitatható kijelentése, hogy „*nem akadályozza meg az öt korosztály bevonulását*”. Ez igazán meglepő lett volna, mivel minden rendes megszálló hadsereg evidens érdeke azt kívánja, hogy az általa elfoglalt terület lakosságát a lehető legszorosabb korlátok közé szorítsa, s természetesen ne tegye lehetővé számukra a saját hadseregükbe történő bevonulást. Természetesen a román katonai vezetés sem tett másként. A Kolozsvári Katonai Kerületi Parancsnokság december 17-i közlése szerint: „*Dobre ezredes, a brassói román királyi különítmény parancsnoka falragaszokon egy hirdetményt tett közzé, melynek 6. pontja szerint minden sorozás vagy bevonulás a magyar állam hadseregébe tilos.*” Ugyanezen rendelet 19. pontja előírja, hogy „*a volt Osztrák-Magyar Monarchia összes katonai hatóságai működésüket nyomban beszüntetni kötelesek.*”⁶⁵

Természetesen nem lokális jellegű intézkedésről van szó. Egy december 22-i jelentés arról számol be, hogy a „fiatal évfolyamok bevonulását – Marosvásárhelyen – betiltották, 10–38 éves korig (más forrásban 17–42 éves korig) a férfilakosságnak és összes tényleges tisztnek utazását beszüntették.”⁶⁶ „*Marosvásárhelyről december 21-én – írja a forrás – cirka 50-en akartak bevonulásra elszökni. Gyalog mentek el, de elfogták őket, sorsuk azóta ismeretlen.*”⁶⁷

Azokon a nem városi helyeken, ahol a román megszálló haderő képviselte magát, ugyanilyen módon jártak el. Erdőszentgyörgyről tett jelentés szerint: „*December 13-án délelőtt 30 székely fiú, Erdőszentgyörgy, Havad és Havadtó községekből bevonulás végett elindult. Küküllőszegen azonban román nemzetőrök letartóztatták őket.*”⁶⁸ Törmicskén pedig a lefolytatott eljárás alapján bebizonyosult, hogy az 1896-1900-as évfolyamú legénység bevonulását az ottani román gárda parancsnoka, Popovicu Valentin főhadnagy akadályozta meg.⁶⁹

⁶⁴ OL K 40 120–1918 IX. tétel 587.f.

⁶⁵ HL Polg. dem. 3. doboz 1705. f.

⁶⁶ OL K 40 7. cím IX. tétel 575. f.

⁶⁷ HL Polg. dem. 14. doboz 240. f.

⁶⁸ HL Polg. dem. 14. doboz 240. f.

⁶⁹ HL Polg. dem. 14. doboz 187. f.

A bevonulás megakadályozásával egyetemben a románok külön román királyi csendőrséget is szerveztek Erdély román lakosai közül.⁷⁰ A brassóban állomásozó 16. Dandár parancsnoka, Lagoa (?) tábornok pedig elrendelte 18–30 éves korig az erdélyi románok sorozását a román királyi hadseregbe. Az ottani román nemzeti tanács elnöke azonban tiltakozott ezen eljárás ellen, sikeresen akadályozva meg ezáltal a terv kivitelezését.⁷¹

A cenzúra intézményét magától érthető módon a román hadvezetés a legelső pillanattól kezdve alkalmazta, és ezzel egyidejűleg mindenfajta kommunikációs eszközt egyaránt birtokba vett. Úgy a sajtó cenzúráját, mint a táviró és telefon felügyeletét és kezelését olyan katonákra bízta, akik korábban magyar illetőségű állampolgárok voltak.⁷²

A demarkációs vonal által kettévágott Erdély déli, megszállt felén számos olyan nyersanyaglelőhely található, amely helyek termelésének felhasználása a terület román megszállását követően Magyarország számára hozzáférhetetlenné vált. Ilyen hely például a Zsil-völgyi bányavidék, amelynek tervezett megszállásáról a minisztérium december 14-én szerzett tudomást, az aradi vasúti üzletvezetőség tájékoztatása révén:

*Piskire egy román királyi alezredes vezetése alatt kétszáz főből álló megszálló csapat érkezett be. A község és az állomás megszállása után a csapat parancsnoka kijelentette és elrendelte, hogy az ő tudta és beleegyezése nélkül Piskiről semmiféle áru ki nem mehet. A helység vasúti nemzetőrsége még az előző hónap folyamán Piskiről kivonult Marosillye felé. Értesülésünk szerint a Piskit megszálló csapat megerősítését itt fogja bevárni, és annak megérkezése után Petrozsény felé fog továbbvonulni. Az ekképpen teremtett helyzet azt jelenti az országnak, hogy a Zsil-völgyi széntermelés részünkre elveszett. Kérünk Hadiügyminiszter Úrtól sürgős intézkedést a szövetségeseknél, mert a Zsil-völgyi szén elvesztése esetén beláthatatlan következményektől kell tartanunk.*⁷³

A minisztérium is tisztában volt azzal, hogy az ilyen, gazdaságilag fontos területek idegen megszállása egyet jelent annak elvesztésével. Ennek megakadályozására ***a kormány saját cselekvőképességét az antanttal történő parttalan diplomáciai levelezésre korlátozta, amely természetesen semmilyen kézzelfogható eredményt nem produkált Magyarország számára, s ezáltal fokról-fokra veszítette el az ország gazdasági működési feltételeit biztosító nyersanyagforrásait másfél évvel a trianoni diktátumot megelőzően annak***

⁷⁰ HL Polg. dem. 4. doboz 4087. f.

⁷¹ HL Polg. dem. 14. doboz 630. f.

⁷² OL K. 7. cím IX. tétel 376. f.

⁷³ HL Polg. dem. 14. doboz 219. f.

ellenére, hogy az ezekre vonatkozó jogait a belgrádi katonai konvenció egyértelműen garantálta.

A Maros-vonalig megszállt területeken a bevonuló román haderő létszáma hozzávetőlegesen 4–5 ezer fő volt. Ez a szám azonban csalóka, mivel a korábban részletezettékből következően számuk akár két-háromszorosára is növekedhetett az erdélyi románok különböző fegyveres szerveződési formáival kiegészülve. Ennek a tényleges, teljes katonai megszállásához szükséges létszámnak a viszonylagos csekélységét maguk a románok is érzékelték, s ezáltal állandóan hangsúlyozták, hogy *„itt csak ennyien vagyunk, de rövid időn belül 2–3 ezer emberünk és nagy tüzéségünk jön”*. Ez a relatív létszámhiány azt eredményezte, hogy az állandó előrenyomulásban lévő román hadsereg az által már megszállt területeken csak minimális létszámban tudott haderőt hagyni. Mint az egyik jelentés írja: *„Brassóban már alig van katonaság. Nagyszebenben és Csíkszeredán szintén csökkent a létszám. Sok helyen a falvakba semmi sem jutott. A Csík megyei községekben alig négy-öt naponként fordul meg öt-hat tagból álló járóőr.”*⁷⁴ Más helyeken pedig magának a helységnek az első megszállási kísérlete is megghiúsult ugyanezen okból kifolyólag: *„A Sepsiszentgyörgyre bevonult 20 tagú 'hadsereget' a székelyek december 16-án lefegyverezték, és csak a polgármester közbelépésére adták vissza fegyvereiket.”*⁷⁵ ***Tehát a jelentésekből tükröződően, létszámukat tekintve félelmetesnek mondott román haderőt egy jól felszerelt, közepes nagyságrendű hadsereg, az elkeseredett székelyföldi magyarság erejét igénybe véve még az igen jól védhető Maros-vonaltól is viasszaszoríthatta volna a Kárpátok gerincéig. Annak ellenére meg kellett volna cselekedje ezt a lépést a magyar kormány, hogy bár a terület átengedését számára szerződés írta elő, de ugyanezeken ezen szerződés valamennyi egyéb pontját a megszálló román hadsereg addigra már mind megszegté, lehetséges indokot szolgáltatva ezáltal az önvédelmi harc ellenük történő megindítására. A felelős magyar kormány nem élt ezzel a lehetőséggel, hanem helyette a meddő diplomáciai megoldást választotta, amely végül Erdély teljes elvesztéséhez vezetett.***

⁷⁴ HL Polg. dem. 14. doboz 690. f.

⁷⁵ HL Polg. dem. 14. doboz 690. f.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

V. A gyulafehérvári román nemzetgyűlés és határozványai

Időben egy kicsit visszaugorva, a tárgyalt időszak egyik legfontosabb eseménye a gyulafehérvári román nemzetgyűlés volt, amelyre a románok mintegy 40 ezer embert vártak. A december 1-jén megtartott gyűlésre utazók, akik a Garami miniszter által részükre rendelkezésre bocsátott különvonatokon utaztak, odautazásuk alkalmával több esetben összeütközést provokáltak a magyar nemzetőrsek egységeivel. Ilyen esetről számol be egy november 30-án kelt a Kolozsvári Kerületi Katonai Parancsnokság által tett jelentés:

Székelykocsárdon a pályaudvaron egy magyar nemzetőrök által kísért katonai ruhaszállítmány és egy – a nagygyűlésre közlekedő – különvonat állott. Egy román nemzetiségű – magyar hadseregbeli – tiszt inzultálta az egyik nemzetőrt azért, hogy nemzeti színű sapkarózsáját letépte. Erre a nemzetőrök eltávolították a román különvonat egyik kocsijáról a román zászlót. Közben egy újabb különvonat érkezett a kongresszusra induló oláhokkal. Az oláhok felszólították a pályaudvari őrség parancsnokát, hogy küldje be az összes nemzetőröket és fegyveres katonákat az őrszobába, mert a katonák jelenléte a románokat izgatja. A parancsnok ezt meg is tette, mire az oláhok megtámadták az őrszobát és lefegyverezték az összes őrt, a fegyvereiket pedig magukkal vitték.⁷⁶

Az erdélyi románok gyulafehérvári nagygyűlése (1918. XII. 11.)

széneket tárgyalását, hanem pusztán csak egy

Ilyen előzmények után kerül sor arra a nagygyűlésre, amely határozványait Erdély nevében fogalmazta meg, annak ellenére, hogy sem etnikailag, sem pedig szám–aránybelileg nem reprezentálta Erdély valamennyi lakóját. Egy december 6-ai dátummal iktatott jelentés – a gyűlésre és az általános állapotokra vonatkozólag – tartalmában a következőkről számol be: A gyűlés a jelenlevők korántsem egésszénekebb csoport megbeszélését

⁷⁶ HL Polg. dem. 14. doboz 87. f.

jelentette. Célkitűzéseit tekintve pedig szintén elmondható az, hogy azok megfogalmazása az utóbbi szűkebb csoport keretén belül születtek, s annak lényegére vonatkozólag a parasztság számára azt az információt adták, hogy „*minthogy most már szabadok lettünk, pusztán csak a rend fenntartásáról fogunk intézkedni*”. A román parasztság hangulatát egy szemtanú így jellemezte: „*az intelligencia nagy része szociális gondolkodású ugyan, de elsősorban sovíniszta*”. A tárgyalásokban kompetens személyek között a hovatartozás kérdésében a mérsékelt – kompromisszumokra törekvő – elem, az agresszivitáson dolgozó túlzókkal szemben nem mert szembehelyezkedni. Mindemellett azonban a román parasztnép általában nem volt híve a Romániával való egységnek. Sokan közülük csak azon felvetéssel mentek el a gyűlésre, hogy ott csak előzetes általános megbeszélések és szavazás után fognak véglegesen határozni. Megérkezésük után értesültek arról, hogy a vezetőség a maga szűkebb keretén belül, a lényeges kérdésekben tulajdonképpen már döntött. Egy, a kérdéseket illető népszavazás lényegesen más eredményt produkált volna. A lényegi döntéssel kapcsolatban a görögkatolikus egyház képviselői már ott hangoztatták azon félelmeiket, hogy kétségekkel tekintenek az így megvalósuló jövő felé, félnek a skizmától, és attól, hogy a legrövidebb idő elteltén belül kényszeríteni fogják őket a görögkeleti vallás felvételére. Azóta bebizonyosodott, hogy félelmeik nem voltak megalapozatlanok. Általánosságban a szabadság-egyenlőség-testvériség hármasságát vallják, és a „*szetrejászke libertate*” (éljen a szabadság) jelszóval üdvözlük egymást, de ez saját értelmezésük szerint nekik annyit jelent, hogy „*akuma nu jeste lege*” (most már nincs törvény). A földkérdés tekintetében azt a középkori elvet vallják, hogy akié az impérium, azé a föld. Miután pedig – folytatják érvelésüket – a magyarok a románok ősitől vették el a földet, nyilvánvaló, hogy az összes felosztandó földeket kizárólag románok fogják megkapni. A döntéshozók véleménye szerint az általuk megszállandó területeken átmeneti ideig még szükség van a magyar adminisztrációs szervekkel történő kooperációra, mindaddig, amíg sikerül megfelelő embereket kiképezni, vagy odahelyezni a maguk nemzetiségéből, másrészt pedig a külföld felé is demonstrálni akarták toleranciájukat és rendfenntartási képességüket. Azokon a helyeken azonban, ahol erős többségben vannak, mint például Zalatnán, vagy a Gyulafehérvárt környező falvakban, kényszerítik a magyarságot a román színek viselésére és a román nyelv kizárólagos használatára. Egyesek továbbá kijelentették azt, hogy a „*román területen lakó összes idegen nemzetiségnek semmilyen bántódása nem lesz*”, illetve megtették az egyenlőség elvének papíron történő lefektetését is, abban az általuk remélt hitben, „*hogy harminc év múlva itt úgyis mindenki románul fog beszélni.*”⁷⁷ A gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozatai között szerepel az is, hogy a fegyverszünetben megjelölt demarkációs vonalat nem ismerik el, hanem

⁷⁷ OL K 40 7. cím IX. tétel 390/1–2, 391/3–4 f.

azt az egyenes vonalat tekintik ilyennek, amelyik a Szamosnak a Tiszába való ömlésétől Szegedig húzódik.⁷⁸ Ennek függvényében a Gyulafehérvári Nemzeti Tanács, amely állítólagos mandátumát Bukarestből kapta, kijelentette, hogy joga van Erdély és Magyarország, valamint a Bánság (a 26 vármegye) románlakta részének ügyeit intézni, és a közigazgatást teljesen kézbe venni.⁷⁹ Ez a rendelkezés természetesen szintén teljesen szemben áll a belgrádi konvenció első pontjával, amely a megszállt területek igazgatási funkcióit a magyar állam kezében hagyta meg. A fenti rendelkezés nemcsak a demarkációs vonalig, hanem azon túlmenően is jogot formált az összes hatalmi ágazatok totális birtokbavételére.

Végző soron a gyulafehérvári román nemzetgyűlés kilenc pontban foglalta össze azon elveit, amelyeket a jövőre vonatkozólag érvényesíttetni szeretett volna. Ezek között szerepel a jogegyenlőség, a vallási szabadság, a sajtó- és egyesülési, illetve gyülekezési szabadság, valamint további haladó eszmék. Ezen az általános elveken túl, a nemzeti szabadság biztosítása az összes erdélyi nemzetiség számára, a számarányos népképviseléssel egyetemben, a magyarság felé rendkívül jól hangzó ígéretnek tetszett, sajnos azonban azok is maradtak.

1918. december 1-jén Alexandru Vaida javaslatára megválasztották a Román Nemzeti Nagytanácsot, amely 20 szociáldemokratával és az egyházak képviselőivel egészült ki. A gyulafehérvári gyűlést követően két nappal a Nagytanács 15 főből álló kormányzó testületet hozott létre Iuliu Maniu vezetésével. Az így megalakult szerv lett a Consiliul Dirigent (kormányzótanács). A testület első teendői között négytagú delegációt menesztett Bukarestbe azzal a feladattal, hogy Ferdinánd király felé tegye meg az általuk elhatározott egyesülés bejelentését.

A küldöttséget Bukarestben fogadó I. Ferdinánd király válaszbeszédében, a következőket fogalmazta meg:

A regáti, besszarábiai és bukovinai, ma már egyesült románok nevében mély elismeréssel fogadom a Kárpátokon túli testvéreinknek azt az elhatározását, amely befejezi a minden románok nemzeti egyesülését, és a román királyságnak a Tiszától a Dnyeszterig terjedő összes, románok által lakott területeit örökre egységesnek nyilvánítom. (...)

Éljen az örökre egyesült Nagy-Románia!⁸⁰

⁷⁸ HL Polg. dem. 14. doboz 129. f.

⁷⁹ HL Polg. dem. 14. doboz 162. f.

⁸⁰ Mikes id. m. p. 176.

Ez lenne az a királyi proklamáció, amely végül is a legfelsőbb szinten egy dokumentumba dolgozta azt a román erőfeszítést, amely alapvetően a regátból indult ki, de amelyet a vezető erdélyi román politikusok kísérletének állítottak be, s amely végül is a király szentesítése után törvénné vált.

Rendkívül lényeges eleme azonban az így lezajlott folyamatnak az, hogy a Consiliul Dirigent által képviselt, és a gyulafehérvári nemzetgyűlésen megszavazott pontok közül csupán a legelső került bele az alkalmazott pontok közül csupán a legelső került bele az alkalmazott hivatalos megfogalmazásba. Ezen pont az, amelyik az erdélyi, bánági és magyarországi területek Romániához történő csatlakozását mondja ki. Ezzel tehát, már a legkorábbi időszakban megsérültek a gyulafehérvári nemzetgyűlés lefektetett elvei.

Áttekintve a román nemzeti gyűlésen történeteket és annak következményeit, láthatjuk, hogy az Erdély végső sorsát eldöntő kérdések igen szűk körben születtek és kizárólag a román érdekek teljes figyelembevételével alakultak. Nézzük azért meg, hogy milyen szerepet játszott Erdély szász lakossága Erdélynek Magyarország testéről történő leválasztásának folyamatában.

Az erdélyi románság már a forradalom kitörése előtt lépéseket tett annak érdekében, hogy a szászokat a Romániához való csatlakozás politikájának megnyerjék. Brassóban úgy terrorral, mint pénzzel dolgoztak a szászok megnyerésén, és ennek eredményeképpen sikerült is egy pártot szervezniük az addig egységes szászok között Herfurt püspök vikárius és dr. Blechtenmacher Károly orvos vezetésével, amely párt a Romániához való csatlakozást tekintette fő célkitűzésének. Velük szemben állt Servatius alispán, Schnell polgármester és Reinich főkapitány, akik a székelyekkel való együttműködést hirdették. Harmadik, és egyben legnagyobb pártként a szigorú semlegességet és senki mellé oda nem állást hirdető pártja állott.

A pártok állásfoglalását Bukarestből is igyekeztek befolyásolni azáltal, hogy az ottani Erdélyi Szász Egyesület 500 tagja gyűlést hívott össze dr. Frank vezetésével, amelyen kimondták a gyulafehérvári határozatokhoz való csatlakozásukat. A továbbiakra nézve pedig feladatuknak tartották, az erdélyi szász pártok álláspontjainak oly módon történő befolyásolását, hogy azok a Romániához történő – úgymond – csatlakozást támogassák.⁸¹

Ennek eredményeképpen 1919. január 8-ra, két hónapra azt követően, hogy a román haderő megkezdte benyomulását Erdélybe, a szászok nagygyűlést hívtak össze Medgyesre, amely végső álláspontját megfogalmazva kimondta az erdélyi szászok csatlakozását Romániához. A csatlakozási mozgalom élén ekkor Brandsh Rudolf, későbbi román parlamenti képviselő állt. A szászok által a csatlakozáshoz fűzött remények azonban hamar szertefoszlottak. Az általuk 1919. november 6-án megtartott segesvári „Sachsentag”-on megfogalmazott szász

⁸¹ OL K 40 3. cím 1919. 624/1–2, 625/3–4 f.

népprogram 18 pontja jól tükrözte azokat az igényeket, amelyeket a szászok az új állam keretein belül célkitűzésnek tekintettek. Ezek között a későbbi román gyakorlatot ismerve, teljesen irreális kívánalmak is voltak, mint például:

6. *A közigazgatási terület nemzeti elkülönülése. Teljes önkormányzat a községi és városi képviselőtestületekben a hivatalnokok, a lakosság nemzetiségi arányszáma szerint oszlanak meg.*

7. *A német nyelv tökéletes jogú használata a közélet minden vonalán. Német nyelvű közigazgatás és igazságszolgáltatás. Német katonai szolgálati nyelv.*⁸²

Mindezek jól mutatják, hogy a szászok leginkább az általuk a középkori Magyarországon bírt jogait szerették volna életre kelteni, erre azonban a román állam keretei semmilyen lehetőséget nem biztosítottak.

Összegzésképpen elmondható, hogy a szászok, bár a körülmények kényszerítő hatása alatt, de mégis helytelenül döntöttek – amelyet a későbbi gyakorlat bizonyít –, és ezzel illojálisan viselkedtek a korábban őket befogadó magyar állammal szemben.

⁸² Mikes id. m. p. 237.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

VI. A Maros-vonal átlépése. Útban Kolozsvár felé

Még a román hadsereg be sem fejezte a Maros-vonalra történő felfejlődését, amikor az erdélyi katonai kormánybiztos december 14-én a következő táviratot juttatta el a hadügyminisztériumba:

Kémeink útján elfogtunk egy táviratot, melyet Bresteanu altábornagy, a román haderő vezérkari főnöke adott ki, és amely a következőképpen szól: „A román csapatok haladéktalanul elkezdi előrenyomulásukat a demarkációs vonal kitolásával az összes román lakta vidékre, kivétel a Bánát, amelyet egyelőre francia csapatok fognak megszállni. Az előrenyomulás a Maroson túl ezennel megkezdendő. A megszállási vonalat a szövetségesek fogják meghatározni. Az első vállalkozás Székelykocsárd elfoglalása legyen, ami a fő vasúti vonal kézbentartását biztosítja.”⁸³

A hír megérkezését követően Bóka hadügyi államtitkár december 15-én délután egy órakor áthívatta Stielly Valter századost, a Fegyverszüneti Bizottság egyik vezetőjét a Hadügyminisztériumba, és ismertette számára a jelentés tartalmát, majd felszólította, hogy ezt a kérdést haladéktalanul tisztázza Vix alezre-
dessel.

A vele való tárgyalást követően Stielly a következő jelentést adta: Vix nem hinné, hogy ilyen parancs létezik, de amint csak lehet, telefonon érintkezésbe lép Berthelot tábornokkal, és megkérdezi, hogy mennyire felel meg a valóságnak. Vix továbbá kijelentette, hogy elvileg megszálló csapatok nem léphetik át a demarkációs vonalat, de ha mégis így lenne, úgy az csak Berthelot rendelkezésére történhetne, és csak azzal a cézzal, hogy Mackensen hadseregét lefegyverezzék, amelyet korábban a magyar kormány vállalt, de eddig nem tett meg. De ebben az esetben is csak a stratégiai pontok megszállására léphetik át a csapatok a demarkációs vonalat, és nem mint megszállók. Elvileg – folytatja okfejtését – csak a francia csapatok léphetik át a demarkáci-

Berthelot, Philippe

⁸³ OL K 40 7. cím IX. tétel 516. f.

ős vonalat stratégiai pontok megszállása céljából, de lehet, hogy Berthelotnak nincs elég csapata és kénytelen Mackensen lefegyverzésének végrehajtására román csapatokat alkalmazni. Vix kijelentette, hogy a magyar csapatok mindenesetre maradjanak a helyükön.⁸⁴

A Vix által Berthelottól érkező választ várva, Stielly százados, a hadügyminisztérium első osztálya számára egy összefoglalóban vázolta fel a további megszállás jellegének két lehetőségét:

Éles különbség teendő, vajon az antant csapatok a demarkációs vonalat azon célzattal lépik-e át, hogy egész területeket szálljanak meg, vagy pedig a (belgrádi) katonai egyezmény III. pontja szerint őket megillető átvonulási és tartózkodási joggal élnek-e? Megjegyzés: (Az egyezmény III. pontja a következőket mondja ki: „A szövetségesek által megszállandó hadászati szempontból fontos pontokat a szövetségesek főparancsnoka a magyar kormánynak előre bejelenti, hogy elegendő idő legyen a magyar csapatok megfelelő utasítására azon célból, hogy a demarkációs vonal átlépését ne akadályozzák.”) Amennyiben – folytatja Stielly – a demarkációs vonalak olyan szándékkal való átlépése történék, hogy egész területek megszállása tervezetnék, vagy pedig a demarkációs vonalon túl megszállott egyes helységekben a katonai parancsnok részéről olyan rendelkezések tétetnének, amelyekre a katonai egyezmény értelmében feljogosítva nem lennének, az esetben az ottani sajtó politikai, katonai hatóságnak az ellenséges katonai parancsnokkal szemben óvást kell emelni, fegyveres beavatkozástól azonban az egyezmény XVIII. pontja értelmében tartózkodnia kell.⁸⁵

Stielly ekkor még nem tudta, bár az addig bekövetkezett román gyakorlatból sejthette volna, hogy mi fog bekövetkezni, hogy sem az nem fog teljesülni, hogy csak a stratégiai pontokat szállják meg, sem pedig az, hogy olyan rendeleteket ne adnának ki, amelyekkel egyértelműen szerződést szegnének. És annak ellenére, hogy mindezekre számítani lehetett, Stielly javaslatában mégis a katonai passzivitás álláspontján maradt.

Azok az indokok, amivel a bekövetkező megszállás szükségszerűségét a románok indokolták, csak részben feleltek meg a valóságnak, nagy százalékukban hazugságok voltak. A leggyakrabban általuk megfogalmazott indok a bolsevizmus veszélye és az elégtelen közbiztonság volt, amely szerintük az általuk meg nem szállt területen élő románság élet- és vagyónbiztonságának veszélyét jelentette. Kijelenthetjük azonban, hogy minthogy ezeken a területeken a magyar

⁸⁴ HL Polg. dem. 14. doboz 245. f.

⁸⁵ HL Polg. dem. 14. doboz 126. f.

államhatalom valamennyi szinten hathatósan jelen volt, ez megakadályozott mindenfajta fent említett körülménynek a kialakulását. A románok az általuk kitalált hazugságokat, a sajtó útján koncepciózusan igyekeztek elhitetni. Ilyen témában íródott újságcikkek a minisztériumba is eljutottak. A bukaresti Viitoriul című lap egyik számában a következő hivatalos jelentést közölte: „*Erdélyben a román csapatok által a meg nem szállt területeken a magyarok tovább folytatják a rablásokat és gyilkosságokat, mindenütt rendetlenséget és anarchiát terjesztve. Az emberölésekről szóló jelentések nap-nap után érkeznek.*”⁸⁶

Válaszképpen a minisztérium levelet intézett Vix alezredeshez, amelyben kifejezte tiltakozását ezen, a „*művelt világ véleményét félrevezetni akaró tendenciózus és a valóságnak meg nem felelő hivatalos híresztelés ellen.*”⁸⁷

Később egy Kolozsvárra látogató francia összekötő tiszt a demarkációs vonal átlépésével kapcsolatos véleményét a következőkben fejtette ki: „*A demarkációs vonal átlépése, illetve az ismert stratégiai pontok megszállása az országban mindenütt terjedő bolsevizmus meggátolására és a rend fenntartása érdekében volt szükség.*” Ugyanezért jogosan tartotta a posta, a távírda és a nyomda cenzúráját is. Ezek bizonyítására egy röpcédulát is felmutatott, mely a román katonákat a bolsevizmusra csábította. Kratochwill ezredes ehhez azt a megjegyzést fűzte, hogy a legvalószínűbb az, hogy többek között ez a röpcédula is román kéz munkája. A francia tiszt továbbá szintén utalt arra, hogy a német csapatok mindaddig nem lettek lefegyverezve, holott a fegyverszüneti szerződés értelmében az a mi kötelességünk lett volna. Ezáltal mi – vagyis a magyarok – megszegtuk a fegyverszüneti szer-

*Kratochwill Károly, a Székely
Hadosztály Darancsnoka*

ződést, tehát hasonlólt nekik sem vethetünk szemükre.⁸⁸

A német csapatok lefegyverzésének tárgyában megjegyzendő, hogy a magyar Fegyverszüneti Bizottság és a Mackensen-csoport között történt december 7-i megállapodás értelmében megegyezés jött létre a német csapatok lefegyverzéséről és internálásáról. Azonban a megbeszélések értelmében a német csapatok részére a leszerelés időpontjára vonatkozólag a parancsot a Mackensen-csoport parancsnoksága fogja kiadni, amely az előzetes megállapodások szerint

⁸⁶ HL Polg. dem. 4. doboz 5019. f.

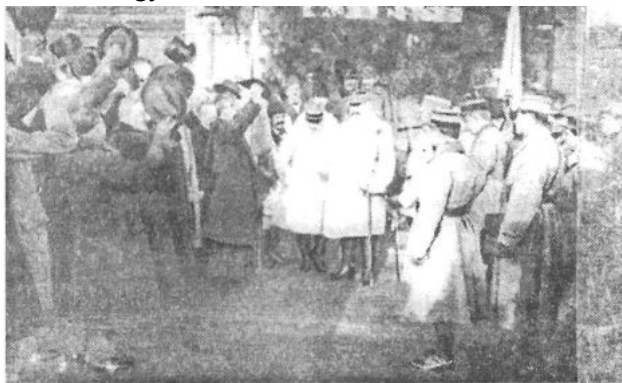
⁸⁷ HL Polg. dem. 4. doboz 5019. f.

⁸⁸ HL Polg. dem. 14. doboz 695–696. f.

a lefegyverzési állomásokat Rákos, Szolnok, Nagyvárad és Arad helyeken jelölte ki. A leszerelés körülményeit is részletesen szabályozták, mely szerint a lefegyverzési állomásokra egy magasabb rangú magyar törzstiszt vezetése alatt egy bizottság lesz kiküldve, amely bizottság a lefegyverzést vezeti, a karhatalommal intézkedik, az anyagtárolást ellenőrzi, és a helyi viszonyok által megkövetelt részletintézkedéseket kiadja. A központi megegyezés keretében részletesen szabályozták azt a körülményt is, hogy a német csapatok tagjainál milyen hadi felszerelések maradhatnak. Eszerint meghagyandók lettek: *„Tisztek kardja és revolvere, századonként három lőfegyver tölténnyel és revolverek. Gyalogezredenként 48, lovasezredenként 20, tüzérezredenként 80 fogatolt kocsi, valamint a tisztek és legénység poggyásza. Leadandók: többi kézi lőfegyver, szurony, kard, géppuska, közelharc eszközök, lövegek, lőszer és lőszerkocsik, amelyek az előbb említettekén kívül értendők, továbbá vonatok, repülőgépek és egyéb eszközök.”*⁸⁹

Mindezek ilyen részletes ismertetése azért volt alapvető fontosságú, hogy lássuk azt, hogy a már meglévő magyar-német keretmegállapodás milyen részletekbe menően szabályozta a német haderő leszerelésének körülményeit. Mindamellet az azonban, a leszerelési parancs kiadásának jogát a német hadvezetésnek hagyta, s ebből következően az intézkedések gyakorlati kivitelezése a német hadvezetés elhatározásától függött, ami a románok által a demarkációs vonal átlépésének pillanatáig valóban nem lett kiadva. Így tehát a magyar hadvezetés a német késlekedés következtében esetlegesen részben valóban okot szolgáltatott az addig meg nem szállt területek románok általi megszállására.

A magyar hadvezetés hivatalosan december első napjaiban Berthelot ré-

*Berthelot tábornok románok általi fogadtatása
a brassói állomáson*

szeről már kapott egyszer egy olyan jellegű utasítást, amely Kolozsvár kiürítését követelte, de azt december 7-én Böhm visszautasította⁹⁰, sőt december 10-én a debreceni karhatalommal erősítette meg a kolozsvári magyar erőket.⁹¹

Prezan román tábornok kérésére december 12-én Berthelot végül meg-

⁸⁹ HL Polg. dem. 3. doboz 1249. f.

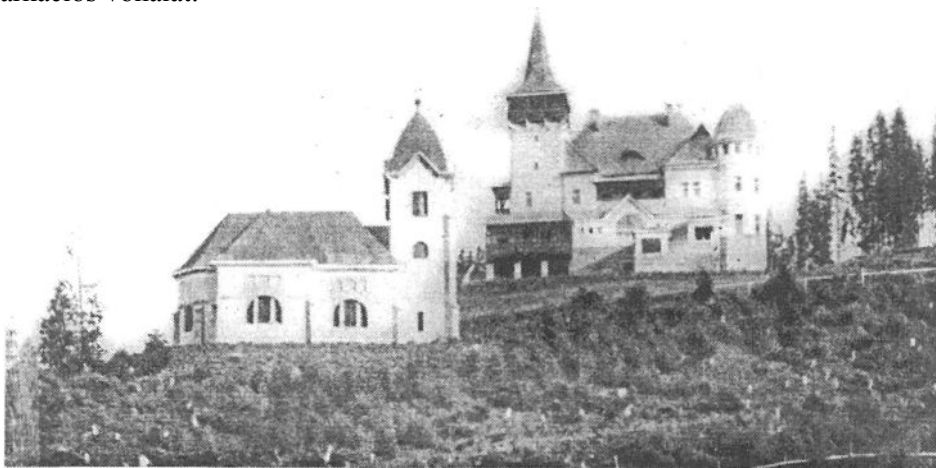
⁹⁰ OL K 27 mintán, jegyzőkönyv 1918 XII. 18.

⁹¹ HL Polg. dem. 3. doboz 408. f.

adta az engedélyt a Maros-vonal átlépésére, de erről a versailles-i haditanácsot is csak három nappal később értesítette. A románok által megkért hivatalos engedély megadása előtt december 4-én dr. Janovics Jenő, a Nemzeti Tanács Erdélyi Bizottságnak elnöke a következő táviratot intézet Budapestre:

Kiküldöttük Marosvásárhelyről (december 4-én) este 10 óra 30 perckor jelezte, hogy Gherescu ezredes román katonai parancsnok közölte, hogy legközelebb Kolozsvárra vonulnak be. Ma délután (december 5-én) összehívottatást létesített a román parancsnok Bukaresten keresztül az antant parancsnokságával, és sürgősen kérte, hogy a demarkációs vonalat átléphesse és Kolozsvárra vonulhasson. Válasz még nem érkezett, de a román parancsnok biztosra veszi a kedvező elintézését.⁹²

Ezek alapján úgy tűnik, hogy a román hadvezetés – bizonyos nyílt vagy titkos diplomáciai csatornákon keresztül – már birtokában volt a már egyébként is írásban korábban lefektetett azon ígéreteknek, hogy biztosan átléphetik a demarkációs vonalat.

Jósikafalva

Még azonban a december 12-én Berthelot által aláírt engedély kiadására sem került sor, amikor is december 9-én a Kolozsvári Katonai Parancsnokság a következő jelentést tette: „Harminc szekéren reguláris román osztagot szállítanak Aranyos-Gyéres felé, illetve Maros Ludas felől, erős reguláris román járőrök vo-

⁹² HL Polg. dem. 14. doboz 135–136. f.

nulnak Torda felé. A románok ezen hadmozdulatai Kolozsvárt látszanak veszélyeztetni.”⁹³

A támadásra vonatkozó haderő csoportosításokat a románok azonban már korábban megkezdték, azonban ezen esetben is nemkülönben beleütköztek a fegyverszüneti előírásokba. December 3-án a marosvásárhelyi MÁV-igazgatóság a következő tájékoztatást adta: „A megszálló román csapatok parancsnoksága akarja, hogy ma este 6 órakor Marosvásárhelyről Marosludason át egy negyvenhat tengelyes vonat indíttassék úgy, hogy az elszállítandó csapat holnap reggel 6 órakor Besztercébe érkezék. Minthogy – fűzi hozzá a híradás – tudomásunk szerint a Marosludas–Beszterce vonal a demarkációs vonalon kívül esik, kérünk haladéktalan rendelkezést”⁹⁴

Szintén december 3-i keltezésű az a dr. Jankovszki Ernő, a Nemzeti Tanács Erdélyi Bizottságának elnöke által leadott jelentés, amelyben arról ad tájékoztatást, hogy kapcsolatot létesítettek a Marosvásárhelyen lévő, megszálló román csapatok parancsnokával, és ismételten megkérdezték, hogy a román haderőnek szándékában áll-e a demarkációs vonalat átlépve Kolozsvárra bevonulni. A román parancsnokság válaszában határozott nyilatkozatot e kérdésben nem tett, de kérte, hogy a Kolozsvári Nemzeti Tanács részéről valaki utazzon le Marosvásárhelyre, akivel majd közölni fogják az esetleges bevonulás tényét és időpontját.⁹⁵

A konkrét válasz megadása előli kitérés tipikus román diplomáciai fogás volt. Mindez idő alatt természetesen már nagyban folytak a román előrenyomulások. Ennek következtében a minisztériumba mind több helyről érkezett olyan jelentés, hogy a románok a demarkációs vonalat átlépték. Ezek közül az alábbiakban idéznék néhányat.

Egy december 8-i jelentés a következőkről számol be:

*30 főből álló román járőr Mezőbándra, egy 20 főből álló Mezőmadarasra vonult be. Mindkét járőr a demarkációs vonalat átlépte. A Mezőbándot és Mezőmadarast megszálló román járőrök a magyar nemzetőröket leszerelik. A román nemzetőröket erősítik. A lakosságnál lévő katonaruházatot lefoglalják. (...) Vasúton Beszterce felől jövet 100 főből álló román csapat Naszódot megszállta.*⁹⁶

December 10-én kelt jelentés adja hírül, hogy: „Marosvásárhelyről körülbelül 1300 fő gyalogos, lovas és tüzérségből álló román katonaság Marosújvár felé

⁹³ HL Polg. dem. 3. doboz 1185. f.

⁹⁴ HL Polg. dem. 14. doboz 121. f.

⁹⁵ HL Polg. dem. 14. doboz 125. f.

⁹⁶ HL Polg. dem. 14. doboz 180. f.

*halad, nyilván a Maroson való átvonulás szándékával. Marosludasról ugyanakkor – amely már eleve a Maroson túl van – egy erősebb román járőr Torda felé vonul.*⁹⁷

Szolnok–Doboka vármegye alispánja jelenti december 19-én, hogy „Bethlen községet 300 főnyi román katonaság megszállta. Miután – fűzi hozzá a jelentés – Bethlen a demarkációs vonaltól innen esik, jelentjük az antant haderők parancsnokságának, leendő tiltakozás előterjesztése végett.”⁹⁸

Szintén ebbe a sorba illeszthető az a jelentés, amelyet a kolozsvári katonai parancsnokság tett: említett parancsnokság december 15-i jelentése szerint egy erősebb román járőr Mezőzáhon – tehát a demarkációs vonalon innen – lefegyverezte a csendőrséget. Ezen eljárással a románok kétszeresen sértették meg a fegyverszüneti egyezményt, mert nemcsak átlépték a demarkációs vonalat, hanem jogtalanul bántak el a magyar csendőrséggel is, amelynek szolgálatát nemcsak a demarkációs vonaltól északra, de attól délre is jogában állt teljesíteni.⁹⁹

Sajnos a belgrádi konvencióra történő hivatkozás ekkor már az antant részéről – így a románok részéről is – túlhaladott volt. Ugyanakkor, ha tudomásul is vesszük a demarkációs vonalon történő román átkelést a stratégiai pontok birtokbavétele céljából, mindenesetre elgondolkodtató, hogy miképpen minősül például a pár száz lélekszámmal bíró Mezőzáh stratégiai pontnak.

Az eddig említett esetek egyikében sem került sor fegyveres összecsapásra. A következő december 15-én megtörtént eset még mindig azelőtt történt, hogy a kormány konkrét tájékoztatást kapott volna a románok demarkációs vonalat átlépő, antant által engedélyezett akciójáról. Egy december 15-i, az aradi vonalparancsnokság által jelentett eset a következőkről számol be: „Tövis jelentése szerint tegnap (december 14-én), két vonattal Küküllőszegre román katonaság érkezett, ahonnan parlamentar útján érintkezésbe léptek a tövisi Maros-híd őrségével. Tegnap este tüzeltek őrségünkre, egy hadnagy elesett.”¹⁰⁰

Általánosságban megállapítható, hogy a román egységek nagyobb számban már december 14-én megindultak, azáltal, hogy mintegy öt katonavonatot indítottak el Tövis felé, de az ott szolgálatot teljesítő katonák ellenállása és az általuk felszerelt vasúti sínek miatt a támadás elakadt. Mihálcfalvánál, amely a Küküllő és a Maros egybefolyásánál fekszik, az ottani Maros-hídon, mikor a magyar katonák útját állták a román előrenyomulásnak, a diplomáciai érintkezés során a fehér zászlós Várady főhadnagyot a románok meggyilkolták.¹⁰¹ Ez, a hadtörténelemben eddig szinte példátlan eset volt.

⁹⁷ HL Polg. dem. 14. doboz 187. f.

⁹⁸ HL Polg. dem. 14. doboz 257. f.

⁹⁹ HL Polg. dem. 3. doboz 2027. f.

¹⁰⁰ HL Polg. dem. 10. doboz 626. f.

¹⁰¹ HL Polg. dem. 4. doboz 497. f.

Dévánál, amely szintén a demarkációs vonal mentén feküdt, s ahol a románok szintén megkísérelték az előrenyomulást, a híd magyar őrsége föltartóztatta a románokat. Az ott megtörtént esetet követően Déva a következő jelentést tette: „A románok jelentették, hogyha a (határon szolgálatot teljesítő páncélvonatból) újból lőnek rájuk, akkor Erdélyben minden öt éven felüli magyart lemészárolnak. Kéri a páncélvonat működésének megszüntetését.”¹⁰²

A Maros északi partján fekvő Marosillye pedig a következőket jelentette: „Tegnap este az állomásfőnök kiment a demarkációs vonalra, hogy a románokkal érintkezzen. Az állomásfőnököt azonban elfogták, és Piskire hurcolták, állítólag agyonlőtték.”¹⁰³

A branyiszikai hídon történt incidensről nézzük először a nagyszebeni Consiliul Dirigent által nyújtott magyarázatot:

*A nagyszebeni román kormány közli, hogy a mai nap folyamán Zám állomásról páncélvonat indult magyar katonákkal a branyiszikai hídon át a Maros túlsó partján lévő román reguláris csapatoknak a megtámadására. Harc fejlődvén ki, román részről a sebesülteken kívül tíz halott, magyar részről az ő tudomásuk szerint sebesültek vannak. A támadás előtt a román csapatok annyira passzívan viselkedtek, hogy éppen a mai nap folyamán határozottat el a Zsil-völgyi bányák megszállásának megelőzése. A branyiszikai ügy a szebeni ügyvivő kormányt retorziós intézkedések megtételére készíti, amelytől a romániai hadügyminiszter kérelmére egyelőre elállott, abban a reményben, hogy a magyar hadügyminiszter sürgős vizsgálatot rendel el, és a felelős személyeket szigorúan felelősségre vonja. Az elhatározásokról és a díjazás eredményéről külön értesítést kérek.*¹⁰⁴

A Hadügyminisztérium természetesen a fentiekől függetlenül lefolytatta a vizsgálatot, amelynek eredményeképpen a következő tényállást állapította meg: „Branyiszikánál az ellenségeskedést a románok kezdték meg azzal, amennyiben három román zászlóalj átlépte a demarkációs vonalat (Marost), mire a közelben álló csapataink, melyeknek előzetes tudomása a demarkációs vonal átlépésével nem volt, az átkelő románokra tüzeltek.”¹⁰⁵

Az igazság teljes mértékben eltér a románok által állítottaktól. Természetesen nem a híd magyar őrsége akart átkelni a folyón, hanem az előrevonulóban levő román csapatok kíséreltek meg a Maroson átjutni. A román vádaskodás

¹⁰² HL Polg. dem. 10. doboz 626. f.

¹⁰³ HL Polg. dem. 10. doboz 626. f.

¹⁰⁴ HL Polg. dem. 14. doboz 226. f.

¹⁰⁵ HL Polg. dem. 14. doboz 226. f.

pedig már módszerszámba ment, mivel az általuk elszenvedett kudarcok esetén, mindig a másik felet vádolták meg agresszióval, saját maguk fellépését pedig önvédelemnek állították be, holott az a valóságban pont fordítva volt.

December 16-án szállották meg a románok Segesvárt és Meggyest is, és ezen a napon jutott el a magyar kormányhoz az a Landrot francia alezredes által közvetített üzenet, amelyben a nagyszebeni Consiliul Dirigent követelte a magyar kormánytól a Szatmárnémeti–Nagykároly–Nagyvárad–Arad vonalig húzódó terület kiürítését és átadását, azon az alapon, hogy nekik arra az antant részéről engedélyük van.¹⁰⁶ A kérdés körüli bizonytalanságot Berthelotnak december 17-én 11 óra 30 perckor érkezett távirata döntötte el, amelyben közölte, hogy Kolozsvárnak „*az én parancsomra, mint stratégiailag fontos pontnak a román csapatok által kell megszállva lenni, addig is, míg francia csapatokat tudok oda küldeni.*”¹⁰⁷ Kolozsvár megszállásának engedélyezése természetesen egyet jelentett a demarkációs vonalon történő átlépéssel.

A Berthelot felhatalmazását tudomásunkra hozó távirattal egy időben, ugyancsak december 17-én az Egyesült Államok bukaresti követe, Charles J. Wopicka, a román kormány számára hivatalosan tudtul adta, hogy a versailles-i haditanács felhatalmazta Romániát, hogy a Magyarországgal a fegyverszüneti szerződésben megállapított demarkációs vonalat átlépje, és az 1916. évi szerződésben Romániának odaígért 26 vármegyét megszállja. Ugyanezen alkalommal kijelentette, hogy az Egyesült Államok nevében a román népnek Nagy-Románia alapítására vonatkozó óhajtásai teljesülni fognak.¹⁰⁸

December 17-én Budapest tehát már birtokában volt az antant által a románok részére adott engedély megadásáról szóló információnak. Fényes László kormánybiztos Rónai Zoltánnal egyetemben ekkor Kolozsvárra utazott, hogy a helyszínen mérje fel a helyzetet, az önvédelmi harc lehetőségét vizsgálva. A Károlyival történt telefonváltást követően azonban kiderült, hogy a kormány nem tud fegyvereket adni. Kratochwill Károly, a Székely Hadosztály parancsnoka a németektől próbált meg nehézfegyverzetet beszerezni, azonban addigra a németek az ilyen hadifelszerelésük nagy részét eladták a románoknak. Ilyen helyzete mellett érkezett meg a parancs Budapestről, hogy engedelmeskedni kell az antant követeléseinek.¹⁰⁹

Ezt követően december 18-án érkezett meg Vixnek a Fegyverszüneti Miniszteri Bizottsághoz intézett levele a következőkkel: „*Van szerencsém Önöket sürgősen felhívni az alábbi sürgönyre, melyet éppen most kaptam Berthelot tá-*

¹⁰⁶ HL Polg. dem. 4. doboz 497. f.

¹⁰⁷ Raffay E.: Erdély 1918–1919-ben p. 177.

¹⁰⁸ HL Polg. dem. 4. doboz 4176. f.

¹⁰⁹ Raffay E. id. m. p. 176–177.

bornoktól, kérve Önöket, szíveskedjenek felhívni az érdekelt magyar tényezők figyelmét a szükséges intézkedésekre.” Idézve Berthelot leveléből: „A magyar és a román csapatok között minden összeütközés elkerülendő, (ezért) kérem Önöktől a magyar csapatoknak a parancsot kiadni, hogy Kolozsvárt kiürítsék.”¹¹⁰

Erre válaszként a magyar kormány a következő, jogilag tökéletesen megalapozott feleletet adta:

Kolozsvár városának, mint stratégiai pontnak megszállását tudomásul vesszük, de a magyar kormány nevében a leghatározottabban tiltakozunk ama törekvés ellen, hogy Kolozsvárról visszavonjuk a magyar csapatokat, mert ez a követelés a Belgrádban f. évi november 13-án megkötött katonai egyezmény határozatai szerint vitathatatlanul jogellenes.

A magyar kormány nincs abban a helyzetben, hogy e követeléseknek eleget tegyen, és a november 13-i katonai egyezmény I. és II. cikkelye értelmében a demarkációs vonaltól nyugatra és északra elhelyezett csapatait továbbra is meghagyja a helyén.

Amennyiben a magyar kormány eme jogos és megmásíthatatlan elhatározásából a magyar és román csapatok között bárminemű incidensre kerülne sor, a magyar kormány mindennemű felelősséget már eleve elhárít magáról és az csakis a szövetségesek ama parancsnokságára hárulna, aki a magyar csapatoknak eltávolítását erőszakkal kísérelné meg.¹¹¹

Ezt követően, még mindig december 18-án érkezett meg Bresteanunak, a nagyszebeni román kormányzótanács francia-román összekötőtisztjének távirata, amelyben a következőket közölte:

A Nagyszebeni Kormányzótanács 1002 számú parancsával elrendeli, hogy a magyar hadvezetőség ürítse ki a még hátralévő területeket, amelyeket a román hadsereg fog megszállni. Ezt a kiürítést késedelem nélkül hajtsák végre rögtön, és tartózkodjanak mindenféle megtorlási kísérlettől, amelyeket esetleg a román hadsereg ellen vétenének. A kiürítésnek 24 órán belül meg kell történnie. A bevonuló román csapatok a parancsnokságot azonnal átveszik, (ezért) ne maradjon ott semmiféle magyar parancsnokság. Ha mégis ott maradna, rögtön leszerelendő. (...)¹¹²

Erre válaszképpen végül is a magyar csapatok erdélyi katonai parancsnoksága a következő feleletet küldte:

¹¹⁰ HL Polg.dem. 3. doboz 1663. f.

¹¹¹ HL Polg.dem. 3.doboz 1664. f.

¹¹² HL Polg. dem. 14. doboz 268. f.

*Tegnap (december 18-án) megkaptam a Magyar Hadminisztérium és az Ön sürgönyét. Csapatainknak kiadtam a parancsot, hogy Kolozsvár–Torda–Enyed–Gyulafehérvár–Zám vonal mögül vonuljanak vissza, hogy minden felesleges összetűzést elkerüljünk. Csak a főbb parancsnokságok, katonai intézetek és a póttestek maradnak meg a helyeiken a Magyar Hadügyminisztérium rendelkezésére. De miután a rendelkezésre álló idő, hogy csapataink a mozdulatokat végrehajtsák, nagyon rövid, kérem úgy rendelkezni, hogy a román csapatok mozdulataikat a mi csapataink mozdulataival egybehangzóan végezzék. Számítok ez irányban lehetséges támogatására.*¹¹³

Még egy nappal később megérkezik Vixnek az a levele is, amelyben egy elő-

Berthelot tábornok a románok nemzeti ünnepségén is résztvesz

zőleg Landrot alezredes által már tárgyalta, szóbeli érintkezést követő megállapodásra hivatkozva arról értesíti a magyar hadvezetést, hogy Berthelot tábornok felhatalmazta a román főparancsnokságot arra, mely szerint a román csapatok átléphetik

a demarkációs vonalat és megszállhatják a következő stratégiai pontokat (helységeket):

Sigetul (Máramarossziget)
Marigetul (Margitta)
Marenspi subri (Máriaradna)
Baie Mare (Nagybánya)
Satmar (Szatmárnémeti)
Curcimare (Nagykapus)
Dej (Dés)
Cluj (Kolozsvár)
Oradia Mare (Nagyvárad)
Arad (Arad)

¹¹³ HL Polg. dem. 14. doboz 265. f.

A Magyar Hadügyminisztérium e levél kézhezvétele után átírt Vix alezredeshez, és kérte, hogy a helységek magyar nevét közölje, mert így érthetetlenek¹¹⁴ (a helységnevek magyar megfelelőjét saját értelmezésem alapján hoztam).

Ezzel tehát gyakorlatilag a magyar kormány alávetette magát az antant és a román hadsereg felől érkezett követelésnek és elrendelte csapatai visszavonulását.

Az ügyek végső kimenetelét eldöntő rendelkezések kézhezvétele ideje alatt a Kolozsvári Magyar Nemzeti Tanács kiáltványban fogalmazta meg Erdély magyarságának a világ népeihez szóló nyilatkozatát, és mintegy utolsó lehetőségként téve le ezáltal hűségnyilatkozatát az ezeréves magyar állam mellett. Idézve a szövegből:

... Ha az Erdélyben élő 1 millió 400 ezer főnyi románság a maga részére az önrendelkezési jogot követeli, annak dacára, hogy a fegyverszüneti szerződés értelmében erre csak a béketárgyalások befejezése után lenne joga, mert addig a kormányzat a jelenlegi magyar kormány kezében van, (s egyben) nem lehet elvitatni, a csaknem egymilliót kitevő erdélyi magyarságtól azt a jogot, hogy saját ügyében maga határozzon és magát kormányozza.

A wilsoni elvek értelmében ünnepélyesen tiltakozik a magyarság, hogy önrendelkezési jogától elüssék, mert ehhez nemcsak történelmi múltjánál, de gazdasági és kulturális helyzeténél fogva is el nem vitatható és megtagadhatatlan joga van.

Az erdélyi magyarság elismeri minden népnek azt a jogát, hogy ügyeit maga intézze, de nem tartja megengedhetőnek, hogy azon jogtól, melyet minden más nép számára elismerni hajlandó, önmaga elüttessék.¹¹⁵

Erdély magyarsága tehát az önrendelkezési jog alapjára helyezkedett, amelyet képviselőik, dr. Apáthy István, Sándor József, Zágoni István, Deák Albert és Vincze Sándor nevében a fenti nyilatkozatban juttattak kifejezésre.

Ugyanezek a politikai személyiségek voltak azok, akik december 22-re Kolozsvárra magyar nagygyűlést hirdettek meg. Ezen gondolat, ebben a formában már december 5-én felmerült, mikor is egy, a hadügyminiszter által Jászihoz írt levélben felvetették annak lehetőségét, hogy az erdélyi magyarságnak is egy tömeggyűlésen kellene kimondania a „románoktól való teljes függetlenségét”.¹¹⁶ Az erre vonatkozó szervezési előkészületeket ezt követően meg is kezdték. Mindezekről természetesen a románok is tudtak, s ki is jelentették, hogy a Consiliul Dirigent nem gördít semmiféle akadályt a gyűlés megtartása elé. Gyakorlatban

¹¹⁴ OL K 40 IX. tétel 577. f.

¹¹⁵ Mikes id. m. o. 195.

¹¹⁶ OL K 40 1918 IX. tétel 735. f.

azonban – amint a Kolozsvári Magyar Nemzeti Tanács tudomására jutott – a Nagyszebeni Román Kormányzótanács titokban utasította a nemzeti tanácsokat és nemzetőrsegeiket, hogy akadályozzák meg a magyar tömegek Kolozsvárra jutását.¹¹⁷ A gyűlés előtti napon a Consiliul Dirigent leállította az általa megszállt területekről a Kolozsvár felé közlekedő vonatokat. Így történhetett meg az is, hogy a Zsil-völgye által küldött 30 ezer bányász közül pusztán csak 5 ezer jutott

Kolozsvári magyar nemzetgyűlés (1918. XII. 22.)

el Kolozsvárra, mivel Apahidánál valószínűleg hadsereggel tartóztatták fel őket a románok.¹¹⁸

A már megszállt magyar területeken a gyűléshez történő csatlakozást kimondó táviratokat rendszeresen elkozták a román hatóságok. Lehallgatott beszélgetésekből az is kiderült, hogy december 22-

re nagyobb környékbeli román tömeget mozgósítottak azon célból, hogy megzavarják a magyar nagygyűlést.¹¹⁹ A gyűlés előtti napokban több magyar helység nemzeti tanácsa jelentette, hogy a román hadsereg betiltotta a férfilakosság Kolozsvárra utazását.¹²⁰

Magára a gyűlésre mintegy negyedmillió embert vártak, azonban ennek csak egy kisebb része jelent meg, (Mikes szerint 120 ezer fő¹²¹) a román hatalom akadályozó körülményeinek következtében.

Az ülést az ipartestületek székházának nagytermében tartotta az az ezer képviselő, akiket a vármegyék, városok és falvak magyar nemzeti tanácsai delegáltak. Dr. Apáthy István főkormánybiztos beszédében a következőket mondotta:

... De annyira nem győztek le (minket), hogy a körülöttünk lakó bármely nemzetnek joga volna rendelkezni felettünk. Annyira nem győztek le, hogy valamennyi itt lakó nemzetnek joga lehessen az ország feldarab-

¹¹⁷ Raffay E. id. m. p. 181.

¹¹⁸ Mikes id. m. p. 186.

¹¹⁹ Raffay E. id. m. p. 181.

¹²⁰ HL Polg. dem. 4. doboz 525–526. f.

¹²¹ Mikes id. m. p. 186.

lását kimondani, s egyik darabját az egyik, másik darabját a másikhoz csatolni. (...) Gyulafehérváron a Román Nemzeti Komité kinyilvánította, hogy Magyarország 26 vármegyéjének románsága egyesül Romániával, s így a 26 vármegye területén lakó összes népesség Romániához tartozik. Ezen a területen csaknem 4 millió nem románnal szemben csupán 2 millió 918 ezer 186 román él. Ezeknek, velünk szembenálló többség felett nincsen joga határozni. A magyar nemzet nem fogja eltérni 26 vármegye elszakítását.¹²²

Dr. Apáthy István

lakóközösségben kívánnak élni, és az egységes és csonkítatlan Magyarországon keretein belül követelik minden itt lakó nemzet számára a teljes egyenlőséget és önkormányzatot.¹²³

A román hatalom természetesen igen félt attól, hogy a Kolozsvárott összegyűlő magyarság döntő jellegű gyakorlati cselekvésre szánja el magát. Éppen ezért az előbbieket által felvázoltak szerint, igyekeztek minden eszközt latba vetni, hogy az erdélyi magyarság Kolozsvárra történő eljutását megakadályozzák. A román hatalom az erőszak alkalmazásának lehetőségétől sem riadt vissza. Ezt

Apáthy után a szociáldemokrata Sava Strengar-Demian és Gheorge Avramescu szólt az összegyűltekhez. Az előbbi javaslatot tett egy svájci mintájú erdélyi köztársaság kikiáltására.

Ezen beszédek elhangzása után Vincze Sándor a Mátyás király szobra körül összesereglett tömegnek felolvasta a gyűlésen született határozati javaslatokat:

Kelet-Magyarországnak Kolozsvárt 1918. december 22-én összesereglett különböző vallása és fajú népei kijelentik a Wilson-féle elvek értelmében gyakorolt önrendelkezési jog alapján, hogy Magyarországgal egyazon népköztársasági ál-

¹²² Mikes id. m. p. 187.

¹²³ Mikes id. m. p. 187.

Kolozsvári magyar nemzetgyűlés (1918. XII. 22.)

bizonyítja egy december 21-én, már a Kolozsvár megszállására készülő román haderő parancsnokának, Moşoiu tábornoknak a Consiliul Dirigenthez intézett levele:

Moşoiu tábornok, az Erdélyben operáló megszálló sereg egyik részének parancsnoka, azon kérelemmel fordul a Nagyszebeni Román Kormányzótanácshoz, hogy a Magyar Népköztársaság kormányának a következő előterjesztést tegye: hívja fel a magyar kormányt arra, hogy a Kolozsvárra holnapra, azaz december 22-re összehívott gyűlést ezúttal halassza el, továbbá a Nagyvárad felől Kolozsvár felől összpontosított csapatokat hívja vissza, s a további összpontosítást szüntesse be. Amennyiben a magyar kormány ennek a felhívásnak nem tenne eleget, kénytelen volna a Feleki hegyről, ahová holnap reggel megérkezik, ágyúival üdvözölni a gyűlést.¹²⁴

¹²⁴ HL Polg. dem. 2. doboz 1928. f.

Ez az arrogáns és fenyegető ígérete a tábornoknak szerencsére nem vált valóra.

Visszakanyarodva a román hadicselekményekhez, egy december 20-án kelt jelentés arról tájékoztat, hogy a románok elfoglalták Alsó-Fehér vármegye öt járását és két városát, úgy mint a marosújvári, nagyenyedi, kisenyedi, balázsfalvi és tövisi járásokat, illetve Gyulafehérvár és Nagyenyed városokat.¹²⁵ A Nagyenyedre bevonult román haderő a többi helységekhez hasonlóan a vasúti nemzetőrséget, polgárőrséget és csendőrséget itt is lefegyverezte, annak engedélyezésével, hogy románul tudó csendőrök oldalfegyvert használva szolgálatot teljesíthetnek. A csendőröktől a jó ruházatot levették és rossz ruházattal cserélték ki azokat. A románok a magyar lobogót mindenütt és mindenholnan leszakították és csizmájukat törölték vele.¹²⁶

December 21-én vett hivatalos jelentés szerint 60 román hadseregbeli katonára Apahidán át (amelyet előzőleg elfoglalt) Désre utazott.

Nyedről származó jelentés szerint a Tordára bevonulni akaró románok az ott lévő német csapatoktól követelték, hogy Tordát hagyják el. A németek ezt azonban egyelőre megtagadták, így a román csapatok még nem szállották meg Tordát.¹²⁷ A várost végül is a német csapatok elvonulását követően a románok december 22-én szállták meg. December 23-ra Kolozsvár környéke román megszállás alá került. A románok elhelyezkedésüket olyan módon koordinálták, hogy igyekezzenek megakadályozni a városból történő bármiféle elszállítást, illetve, hogy lehetőség szerint már eleve megghiúsítsanak mindenfajta, a város felszabadítását célzó ellentámadás kibontakozását. Ennek következtében Magyargorbót is körülbelül 120 főnyi román csapat szállta meg, s mint mondták: „*ezen hely megszállásához okvetlenül ragaszkodnak, hogy Kolozsvárt a székely bandák esetleges támadásával szemben biztosítsák.*”¹²⁸

Sztánán körülbelül 30 főből álló felfegyverzett oláh csapat egy elmenőben levő vasúti szállítmányt géppuskákkal megtámadott, de akciójuk sikerét az ott, a vonalat biztosító őrség megghiúsította. Elfogásuk után bevallották, hogy céljuk az ottani alagút felrobbantása lett volna, a vasúti vonalon történő szállítás megghiúsítása érdekében. Egy másik oláh járőr egy vasúti híd felrobbantását kísérelte meg, de újfent sikertelenül. Egy embert közülük sikerült elfogni, aki azt vallotta, hogy Kolozsvárról kapták a parancsot, hogy a magyarok elvonulását és az anyagok elszállítását megakadályozzák. Elfogott telefonbeszélgetések és megerősí-

¹²⁵ HL Polg. dem. 14. doboz 327. f.

¹²⁶ HL Polg. dem. 14. doboz 326–327. f.

¹²⁷ HL Polg. dem. 14. doboz 278. f.

¹²⁸ HL Polg. dem. 14. doboz 695–696. f.

tik, hogy a románok minden eszközzel igyekeznek a Budapest felé történő mindenfajta elszállítást megakadályozni.¹²⁹

December 23-ra, a Kolozsvárt megszállni szándékozó román csapatok felállították egységeiket a város határában. A Kolozsvár megszállására várakozó négyszáz főből álló VII. divisiót, amelyet Neculcea tábornok vezetett, a következő egységek alkották: a Brassót megszállva tartó XVI. Leka (Leca) dandár, a Besztercét megszálló VIII. Ștefănescu Ștefan vezette dandár és a marosvásárhelyi XIII. Gherescu-féle dandár.¹³⁰ Az így összeállított haderő tehát már Kolozsvár kapujában állott, amikor a magyar egységek már szinte teljesen kiűrtették a várost.

Egy december 21-i jelentés szerint a 21. ezred II. zászlóalja és ezredtörzse vasúton elindult Kolozsvárról, az ezredtörzs Bánffyhunyadra, a II. zászlóalj pedig Magyarország körletbe, majd pedig a románok előrenyomulását követően Bogártelkére vonult vissza.¹³¹ A székely gyalogezred parancsnoksága Bánffyhunyadra, majd Nagyváradra helyeztetett át. A nagyváradi vonal biztosítására pedig a 3. ezredet Zsibóra, a 2. székely huszárezredet pedig helyhiány miatt Tasnádra helyezték. Kolozsváron még körülbelül hatszáz fő székely katona és némi karhatalmi erő maradt, amelyeket a nemzetőrökön kívül csak az utolsó napon vontak ki.¹³²

És hogy miért volt szükség a magyar haderő, magyar parancsnokság általi visszarendelésére, arról szóljon egy december 20-i jelentés:

*A legénység hangulata és elkeseredése a románok ellen oly fokra hágott, hogy általuk a románok bevétele lehetetlen volt. Harcolni valamennyi hajlandó, a románokat azonban harc nélkül bevétele és magát lefegyvereztetni egyik sem. Éppen ezért rendelte el a katonai parancsnokság a csapatoknak a románok megérkezése előtt való visszarendelését.*¹³³

¹²⁹ HL Polg. dem. 14. doboz 641–643. f.

¹³⁰ HL Polg. dem. 14. doboz 690. f.

¹³¹ HL Polg. dem. 14. doboz 695–696. f.

¹³² HL Polg. dem. 14. doboz 641–643. f.

¹³³ HL Polg. dem. 14. doboz 641–643. f.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

VII. Kolozsvár

Ez volt tehát a helyzet a Kolozsvár megszállása előtti utolsó pillanatokban, de nézzük, mi történt december folyamán Erdély fővárosában.

Az alábbi Kolozsváron megtörtént esetek mind a román katonai hadvezetés tudtával és annak megbízásából történtek, abból a célból, hogy az általuk ezáltal előállított helyzet okot szolgáltatasson Kolozsvár városának románok általi elfoglalására. Az Erdélyi Katonai Parancsnokság adja hírül a következőket:

Jóllehet, erre nézve pozitív adatom nincs – írja Kratochwill – mégis nagyon valószínűnek tartom, hogy a székely vidékről ide a felállítandó hadseregbe való belépés céljából bevonuló székely katonákat agent provocateur-ök rendbontásra akarják csábítani. Hogy ennek az aknamunkának elejét vegyem, az illető agent provocateur-ök felkutatására (a) lépéseket folyamatba tettem. Az itteni Magyar Nemzeti Tanács kiküldöttje előtt a marosvásárhelyi román parancsnok azon kijelentést tette, hogy a román csapatok csak azon esetben lépik át a demarkációs vonalat, ha azon kívül olyan mérvű rendzavarás vagy anarchia lépne fel, hogy a felborult rend helyreállítása végett arra szükség lenne. Ezt úgy a külön zászlóaljba alakult székely katonák, mint 21. ezred előtt is személyesen kihirdettem és mindent megtettem arra nézve, hogy a legénység az agent provocateur-ök alattomos munkájának ne üljenek fel. (...)¹³⁴

Tehát a biztos ígéretek birtokában lévő román hadvezetőség – a helybeli román nemzeti tanácsot mint eszközt felhasználva – azon volt, hogy Kolozsvárott az általa megbízott személyek lehetőség szerint a legzavarosabb helyzetet improvizálják, hogy ezzel okot szolgáltatassanak a megszálló román haderő bevonulása számára. Ez a tendencia azonban nemcsak az egyéni kezdeményezés szintjén volt jelen, hanem a román nemzeti tanács csúcsszervén belül is. Erről tanúskodik a következő eset, amelyet szintén az Erdélyi Katonai Parancsnokság vezetője – Kratochwill – közöl:

A román nemzeti tanáccsal létrejött megegyezés folytán az esetleges tüntetők távoltartása céljából (december 5-én) este tisztí őrséget állítottam fel a Román Nemzeti Tanács védelmére. Minthogy azonban az őrség az ugyanott felállított román őrséggel nem tudott megegyezni, a magyar őrség az éj folyamán elvonult. Ezen őrség felállításának szabályozása és a felmerült surlódás elsimítása céljából ma (december 6-án) délután Borbély Dezső ezredest a Román Nemzeti Tanácshoz küldtem.

¹³⁴ HL Polg. dem. 14. doboz 169. f.

A tárgyalás eleinte eredménnyel látszott kecsegtetni, mindaddig, amíg az itteni Román Nemzeti Tanács elnöke, dr. Emil Hațieganu (volt magyar királyi táblabíró) meg nem érkezett. Az ő részéről Borbély ezredes olyan merev visszautasításnak és annyi szemrehányásnak volt kitéve, hogy kénytelen volt a tárgyalást félbeszakítani. Hațieganu többek között ingerülten és lármásan a következőket mondta: „Önök idecsődítik a székely csőcseléket, és mivel jelenleg még Önök vannak hatalmon, az Önök dolga, hogy miként csinálnak rendet, és miként biztosítják életünket.” Mindezekből a jelenségekből azt kell következtetnem – mondja Kratochwill –, hogy a látszólagos szükségszerűségekre hivatkozva az antant (vagyis a románok) beavatkozását akarják kieroszakolni. Szándékosan idéznek elő hasonló eseteket.”¹³⁵

Tehát még csak nem is egyedi esetről van szó. Valóban abszurd azonban, hogy a védelmi céljából kirendelt magyar karhatalom biztosítását elutasítják, utána pedig „farkast kiáltanak” és ezzel egyben a magyar katonai hadvezetést teszik felelőssé a biztonság nem megfelelő garantálása miatt. Mindezt pedig teszik azért, hogy elhitessék, hogy számukra az egyedüli megnyugtató védelmet kizárólagosan csak a bevonuló román katonaság biztosíthatja.

Ezzel az incidenssel azonban ez a folyamat csak elkezdődött. Kratochwill ezredes december 9-én a következőkről tesz jelentést: „*Agent provocateur-ök rendzavaró munkája a székely katonák között tovább tart. A Székelyföldről tömegesen bevonulókat ugyanis kénytelen voltam itt Kolozsváron külön alakulatban egyesíteni. Ezen székely alakulatok felállítását a románok ellenük irányuló szervezkedésnek tekintik, mely terveiknek útjában áll, s mindent megmozgatnak, hogy azoktól (vagyis a székelyektől) megszabaduljanak.*”¹³⁶

A Kolozsvárott felállított székely haderő úgy látszik, „vörös posztó” volt az ottani románok szemében, s valóban, ahogy az alábbi jelentés is bizonyítja, a legmesszebbmenőig hajlandók voltak arra, hogy a székelyeket a városból eltávolítsák.

Dr. Hațieganu, a helybeli Román Nemzeti Tanács elnöke egy dr. Mihai nevű egyénnek közli (az információ egy december 7-i telefonlehallgatásból származik): „*A székelyek utunkban állnak. Addig nem szabad pihenni, míg úgy Szolnok–Dobokából, mint Kolozs megyéből el nem viszik őket*” A vezető románok részéről – folytatja a jelentés – kezd az olyan felfogás mindinkább kialakulni, hogy a székelyek egyensúlyozására az úgynevezett „mócz”-okat (hegyi lakókat) hozzák ellenük, kiknek vérmérséklete szerintük azonos a székely néppel. A hegyi lakókat azzal izgatják, hogy a székelyek a kolozsvári román intelligenciát

¹³⁵ HL Polg. dem. 14. doboz 169. f.

¹³⁶ HL Polg. dem. 14. doboz 207. f.

azzal izgatják, hogy a székelyek a kolozsvári román intelligenciát állandóan inzultálják. Ezen rendszerrel és terrorral is szervezik őket, s akarják őket ezáltal mozgásba hozni, hogy a hatalmat segítségükkel magukhoz ragadják. Ugyanakkor viszont félnek, hogy az így mozgásba hozott tömeget nem fogják tudni majd vezetni, illetve megfékezni.¹³⁷

Az így kitervelt elképzelés nem maradt papíron, illetve nem lett szóbeszéd tárgya. Már december 7-én este egy pár ezer móc Kolozsvártól nyugatra, Hidegszamos környékén gyülekezni kezdett, ahonnan a kapával és fejszével felfegyverkezett hegyi emberek Gyalun át Kolozsvárra akartak előrenyomulni. A Román Nemzeti Tanács ezen – általa előállított – helyzetben a Kolozsvári Katonai parancsnokságot intézkedésre szólította fel, és egyben dr. Hațieganu azzal vádolta meg Kratochwillékat, hogy ezt ők idézték elő a székelység hadrendbe állításával.¹³⁸

Ezt a valótlanságot találták ki azért, hogy a saját maguk által fegyverbe szólított mócok megmozdulásával a román királyi haderő Kolozsvárra történő bevonulását elősegítsék.

Végül is Hațieganu közbelépésére a mócok egyelőre szétoszlottak. E tájban a magyar hadvezetés a következő telefonbeszélgetést hallgatta le: „*Ne jöjjenek, mert nincs fegyver* – mondja a telefonban Hațieganu –, *amivel felszerelhetnénk őket, egyelőre meg kell nyugtatni őket, nehogy elrontsák az egész tervet.*”

A Hațieganu vezette Kolozsvári Román Nemzeti Tanács folyamatosan kapcsolatot tartva az Erdélyben állomásozó román haderő parancsnokságával, s már biztosan tudta, hogy a román csapatok Kolozsvárt is el fogják foglalni, egyedül csak annak időpontjára vonatkozólag nem rendelkeztek pontos információval. Ennek tudatában értelmezhető az, az úgyszintén lehallgatott telefonbeszélgetés, amelyben Hațieganu december 8-án az Aradi Nemzeti Tanácstól a „*köz- és magánépületekre hús román zászlót*” kért, mert mint *mondotta* „*azokra még ma lehet szükség*”.¹³⁹

Az erdélyi románság fegyveres szervezeteinek gerillaharcait szintén Kolozsvárról irányították. Újhelyi őrnagy Kolozsvárról többszörösen tájékoztatta arra vonatkozólag a minisztériumot, hogy a románok katonai előrenyomulásával párhuzamosan az erdélyi és magyarországi románság hogyan tesz különböző kísérleteket a magyar államhatalom szerveinek megsemmisítésére. Ennek alátámasztására a következő jelentést idézem:

Több oldalról kapunk ellenőrizhetetlen híreket afelől, hogy románok Erdélyben puccsot terveznek és a közigazgatást teljesen kezükbe akarják

¹³⁷ HL Polg. dem. 14. doboz 207. f.

¹³⁸ HL Polg. dem. 14. doboz 207. f.

¹³⁹ HL Polg. dem. 14. doboz 207. f.

venni. Ma (december 14-én) reggel Bodor százados jelentette, hogy két tiszt bajtársa tegnap este az itteni román katonai tanács ülésére bejutott, amely állítólag a következő, hét pontból álló határozatot hozta:

1. A román nemzetőröknek megadunk mindent, amit kívánnak, hogy a jó kedvet köztük fenntartani lehessen.
2. Minden módon kell toborozni.
3. Ha vidékre karhatalmat küldünk, és száz ember kimegy, ötvenet kell jelenteni a kerületi parancsnokságnak.
4. Törekedni kell a fontosabb közlekedési pontokat elfoglalni.
5. A (kolozsvári) román nemzetőrök felszerelése 18-ra befejeződik, ellenben a vidék felszerelése 25-e felé várható.
6. Rendzavarásokat kell a közeli falvakban incellálni, hogy a magyarság ereje szétforgácsolódjék.
7. Cél a laktanyák, adóhivatal, posta, vasutak és tanácsháza elfoglalása.¹⁴⁰

Szerencsére e román célkitűzések, amelyek a magyar államhatalom megdöntésére irányultak, nem váltak valóra, a román csapatok megérkezését követően azonban kivédhetetlenek lettek.

Kolozsvár megszállását megelőző utolsó pillanatban Kolozsvár város önkormányzata december 23-án delegációt menesztett Gherescu tábornokhoz, amely megbeszélés eredményéről délután 5 óra 45 perckor Stielly Valter Budapestről Vixet is értesítette. Idézve a Kolozsvárról Budapestre küldött jelentésből:

Most érkezett vissza Apahidáról Haller kolozsvári polgármester, hol neki Gherescu román királyi tábornok, a kolozsvári román megszállásra vonatkozólag a következőkről értesítette:

1. A román királyi csapatok holnap, 24-én bevonulnak Kolozsvárra, és megszállják a várost.
2. A megszállásnak teljesen katonai jellege van. Semmiféle disztinválást a demarkációs vonaltól északra vagy délre politikai, vagy közigazgatási tekintetben nem ismer el.
3. Határozottan követeli a csendőrség, katonaság, nemzetőrség lefegyverzését, sőt a rendőrség is csak oldalfegyvert tarthat magánál, mást mint román nemzeti gárdát a városban nem tűr meg.
4. Postára és távírdára ráteszi a kezét.
5. Plakátokra vonatkozólag kijelenti, hogy ugyanolyan hirdetőanyagot ad ki, mint Marosvásárhelyen.¹⁴¹

¹⁴⁰ HL Polg. dem. 3. doboz 429. f.

¹⁴¹ HL Polg. dem. 3. doboz 2032. f.

A polgármester azon közbevetésére, hogy ezek a fegyverszüneti szerződés értelmében jogtalan rendelkezések, Gherescu kijelentette, hogy nem ismer semmiféle szerződést, ő katona és kapott parancsot teljesíti.¹⁴²

Mindezeket követően következett be Kolozsvár tényleges katonai megszállása. Botka, kolozsvári rendőrkapitány 13 óra 45 perckor feladott jelentésében az eseményekről a következőképpen számol be:

A románok most szállták meg Kolozsvárt és a főtéren nagy ünnepséget rendeztek. Ünnepség után most vonulnak fel a csapatok a laktanyába, kb. 4 ezer főnyi gyalogság és két üteg tüzérség. A környékbeli román lakosság a falvakból zászlók alatt bevonult és tomboló lelkesedéssel fogadta a csapatokat. (...) A románság a magyarokról a nemzeti jelképeket letépi és sárba tapossa.¹⁴³

A román hadsereg részéről eddig semmi rendezavarás nem történt. Az idevaló román nemzetőrség minden kincstári anyagot magának foglal le, minket már csak idegeneknek neveznek.¹⁴⁴

A bevonulás alkalmával az első találkozás a megszállók és a város képviselői között a Honvéd utcai vámnál zajlott le. A kolozsvári küldöttség négy tagból állt: dr. Haller Gusztáv polgármesterből, dr. Eszterházy László helyettes polgármesterből, Vikol Kálmán árvaszéki elnökből és Cornel Cosariuból, a karhatalom parancsnokából. Dr. Haller Gusztáv a következő szavakat intézte a tábormokhoz:

Tábormok úr!

Kelet-Magyarország fő kormánybiztossága megbízásából, mint Kolozsvár szabad város törvényhatóságának első tisztviselője, megjelentem, hogy a szövetséges hadsereg főparancsnoksága és a népkormányja által aláírt fegyverszüneti szerződés értelmében a stratégiai célból megszálló sereget fogadjam.

Biztosítjuk róla, hogy a közrendet fenn tudjuk tartani, mint hogyan az eddig is megvolt. A város rendjének fenntartása céljából mindössze 30 főnyi csendőrséget tartottunk meg. Ezeket a fegyverszüneti szerződés értelmében fegyverben tartjuk.

Kérem a tábormok urat, hogy e régi, sok százados kultúrájú város lakossága iránt jóindulattal viseltessék. A lakosság rendet fog tartani.

¹⁴² HL Polg. dem. 3. doboz 2032. f.

¹⁴³ HL Polg. dem. 14. doboz 298. f.

¹⁴⁴ OL K 40 13. cím 1919. 5. csomó 661.

Neculcea a polgármester szavaira a következőket válaszolta: „*Meggyőződhet róla Kolozsvár városa, hogy nem mint ellenség jövünk, hanem mint a lakosság jó barátja. Hangsúlyozom, hogy én és a királyi csapatok csak békét teremteni és a rend fenntartására jöttünk.*”¹⁴⁵

A generális a polgármesteri hivatalban történt látogatása alkalmával találkozott Apáthyval is, és a vele való megbeszéléseket követően kijelentette, hogy hozzájárul ötven nemzetőr, tizenöt csendőr és nyolcvannyolc rendőr fegyverben tartásához. A közrendet ezt követően vegyes járőrök tartották fenn, melyet két-két román katoná, gárdisták, magyar nemzetőrök, illetve egy-egy csendőr és rendőr alkotott.

A kolozsvári egyéb közállapotokat a román parancsnokság természetesen nem hagyta érintetlenül. A várost megszállva tartó XIII. gyalogdandár parancsnoka, Gherescu ezredes december 27-én, a következő 13 pontból álló rendeletet tette nyilvánosan közzé, amelynek lényeges pontjai így szóltak:

Az állam biztosítása, közrend valamint békesség érdekében a statáriális törvény alapján a következőket rendelem el:

- 1. A katonai hatóságnak jogában áll ahol a köz- és állambiztonság megkívánja, házkutatást tartani. (...)*
- 2. Mindennemű fegyver (katonai fegyver, gépfegyver, revolver, vadászfegyver és lőszer) ezen rendelet kinyomtatása után három napon belül a legközelebbi községi elöljárónál beszolgáltatandó, ellen esetben házkutatások lesznek tartva és az ezen rendelet ellen vétők statáriális törvény alapján lesznek büntetve. (...)*
- 3. A katonai hatóságnak jogában áll a sajtót, mindennemű hirdetményt cenzúráztatni, vizsgálhat mindennemű bel- és külföldi levelezést, s a kétes levelek továbbjutását megakadályozni.*
- 4. Nyilvános gyűlések, egyesülések, csoportosulások tiltva vannak.*
- 5. Tiltva van főtéren, utcákon ötnél több főnek együttesen megjelenni, az általunk kirendelt alakulatokon kívül.*
- 6. Az utcai és főtéri tüntetések tiltva vannak.*
- 7. Mindennemű utcai járkálás – kivéve katonai alakulatokat – este 10 órától napkeltig polgárságnak tiltva van.*
- 8. Mindennemű nyilvános helyiség, kocsmá este 9 óra 30 perckor becsukandó.*
- 9. Az Osztrák-Magyar Hadsereg leszerelése folytán visszamaradt mindennemű katonai felszerelés, marhák, lovak, tehenek ruhanemű, stb., s a polgári személyek által jogtalanul elsajátítottakat elrendelem, azokat négy napon belül szolgáltatassák be. A polgári személyek felkéretnek,*

¹⁴⁵ Mikes i. m. p. 190.

hogy az osztrák-magyar hadseregtől visszamaradt, s az egyes személyeknél eldugott ilyen nemű tárgyakat valamint azok jogtalan tulajdonosait feljelenteni. (...)

11. A községekbe érkező idegen személyek kötelesek azonnal a község elöljárójánál tartózkodásának okát, célját és idejét, valamint személyazonosságát igazolni. (...)

13. Minden polgári és katonai hatóság köteles ezen rendeleteket végrehajtani és az ez ellen vétkezőket feljelenteni, hogy a statáriális törvény értelmében megbüntettségnek.¹⁴⁶

Ezen rendelkezések természetesen, már mondanom sem kell, szintén minden antanttal kötött megállapodást áthágtak. A románok által bevezetett rendeletek csak egy állomását jelentették annak a folyamatnak, ami ezek után kezdődött. A rendeletek egy következő csoportját december 31-én tették közzé, amelyekben az alábbiak szerint intézkedtek: *„A románok ellen fellépőket még a meg nem szállt területeken is letartóztatják, s haditörvényszék elé állítják. A nem kolozsvári illetőségűeknek három napon belül el kellett hagyniuk a várost. A magyar hadseregbe történő bevonulást, mint ahogy azt más városok esetében is megtették, betiltották. Elrendelték, hogy csak civil ruha hordható, illetve a rendes magyar hadseregbeli tiszteket kiutasították.¹⁴⁷*

A postát, telefont és távirót nemkülönben rendelkezések alá vették kezdetben olyan értelemben, hogy – Lupu román őrnagy rendelkezése alapján – levelet csak nyitott állapotban lehetett feladni, majd pedig december 26-i hatállyal, a Román Nemzeti Tanács rendelete alapján a posta- és távirat küldemények kiadását betiltották.¹⁴⁸

Végezetül pedig egy igen érdekes táviratra érdemes a figyelmet ráirányítani. Ezt a táviratot december 30-án dr. Apáthy István adta fel, amelyben közli, hogy Neculcea tábornok román vezérkari tiszt, az időközben Kolozsvárra érkezett Vierne ezredes francia összekötő tiszt jelenlétében számára azt a kijelentést tette, hogy Kolozsvárt nem mint stratégiai pontot szállták meg.¹⁴⁹

Ezzel végre teljesen nyilvánvalóvá váltak a román szándékok a kolozsvári vezetés számára is. Aminek eléréséért addig „titokban” tevékenykedtek, azt most már – bár csak a román haderő XIII. gyalogdandárjának Kolozsváron történő állomásozása ideje alatt – de egy francia tiszt jelenlétében is nyíltan merték vállalni.

¹⁴⁶ HL Polg. dem. 14. doboz 291. f.

¹⁴⁷ Raffay E. id. m. p. 188.

¹⁴⁸ HL Polg. dem. 14. doboz 651. f.

¹⁴⁹ HL Polg. dem. 14. doboz sz. n.

A fent említett Vierre francia összekötő tiszt Kolozsvárra történő érkezését úgy a magyarok, mint a románok természetesen más-más indok miatt, de már nagyon várták. A románok természetesen azért, hogy jelenléte még inkább legalizálja a román haderők tevékenységét, a magyarok pedig pusztán jogorvoslatot szerettek volna az addig ellenük elkövetett sérelmekre. Ennek függvényében a francia összekötő tisztet Kolozsvár magyar népe illő tisztelettel akarta fogadni, s fogadása végett a belvárosban lévő New York szálló felé vezető úton – ahol a tiszt szállása ki volt jelölve – igyekeztek annak útját végigkísérni. De már útközben a Barta Miklós úton a románok sortüzet vezényeltek a magyar felvonulókra, mint utóbb mondták azért, hogy a népet megijesszék, de csak a fejük fölé célozva. Ezáltal a felvonulók fele szétfutott, többi része azonban tovább folytatta útját a New York szálloda felé, ahová végül is megérkezve elénekelték a Himnuszt, a Szózatot, a Kossuth-nótát és a Marseilles-t. Eközben a románok újból lőttek, hogy az ünnep imponálását ismét megzavarják, és a tömeget eloszlatásra bírják. A magyar színű lobogókat összetépték, rúdjaikat darabokra törték.¹⁵⁰ Mindezeket követően a románok a francia tiszt számára mindenfajta magyarokkal történő érintkezést igyekeztek lehetetlenné tenni, s egyben elérni azt, hogy Vierre ezredes számára kizárólagosan az általuk nyújtott értelmezések és magyarázatok legyenek elérhetőek.

Úgy látszik, mindezek még mindig nem győzték meg a budapesti hadvezetést arról, hogy a román hadsereg végső célja nem csupán Kolozsvár és az addig elfoglalt területek megtartása, hanem a 26 magyar vármegye maradéktalan és végérvényes birtokbavétele. Még mindig valami ennél is nyíltabb állásfoglalás kinyilvánítására vártak, amelyet a románok lehetőség szerint egy magas beosztású francia tiszt előtt tennének. Egy, a franciák által jelenlévő hivatalos személy jelenlétét, azért tartották elengedhetetlenül fontosnak, mivel tapasztalataik szerint a románok „*lefelé mindig úgy adták ki magukat, mint hódítók, az antanttal szemben pedig mint a fegyverszüneti szerződés végrehajtói.*”¹⁵¹ A románok azzal, hogy ők az antant által kötött szerződésnek csupán csak a végrehajtói, mindig csak olyan esetek kapcsán érveltek, amikor az kifelé valamilyen jelentőséggel bírt. Más esetekben, főleg amikor bármi tárggyal kapcsolatban szóba jött a fegyverszüneti szerződés mindig azt hangsúlyozták, hogy ők forradalmi alapon állnak, s azt teszik ami nekik tetszik, a fegyverszüneti szerződést pedig magukra nézve kötelezőnek el nem ismerik.¹⁵²

Ilyen kétértelmű körülmények között érkezett meg Berthelot tábornok Kolozsvárra. Útját Temesváron kezdte, majd Arad, Nagyvárad és Szatmárnémeti

¹⁵⁰ HL Polg. dem. 4. doboz 5095. f.

¹⁵¹ HL Polg. dem. 4. doboz 5095. f.

¹⁵² HL Polg. dem. 4. doboz 4273. f.

után érkezett december 30-án Kolozsvárra. Apáthy István kelet-magyarországi főköormánybiztos még aznap megkezdte tárgyalásait Berthelot-val, melynek eredményeképpen 1919. január 3-án közöttük megállapodás jött létre. Ennek értelmében – mint ahogyan azt Apáthy felterjesztésében magyarázatként szerepelteti – a belgrádi egyezményben kijelölt demarkációs vonal szándéka szerint nem változna meg, de új, a magyar csapatok által kiürítendő területet jelöl meg, amelynek nyugati határa a Déva–Kolozsvár–Nagybánya vonal, s amely előtt egy 15 kilométer széles semleges zóna húzódik.

Egy, a Miniszteri Fegyverszüneti Bizottság által utóbb elkészített hatástanulmány a következőket állapítja meg az egyezménnyel kapcsolatban. Kétségtelen, hogy ez a megoldás eltér az 1918. november hó 13-án kötött katonai egyezmény határozványaitól, azonban feltéve, hogy a románok a megállapodást szigorúan betartják, a január 3-i ténylegesen fennálló helyzetben javított volna. Apáthy szándéka szerint a november 13-i és a Déva–Kolozsvár–Nagybánya vonal közötti terület pusztán csak célszerűségi okból kerülne kiürítésre, nehogy a Kolozsvárt, Tordát, Nagyenyedet, Gyulafehérvárt, mint stratégiai pontokat megszálló román csapatok és az ottani magyar csapatok között összeütközésre kerüljön sor. Megjegyzem, ezekről a területekről túlnyomórészt már korábban kivontak mindennemű magyar katonaságot. A kérdéses – két demarkációs vonal közötti – terület kiürítése következtében az addig csak félrészben megszállt Hunyad megye egészen és az eladdig meg nem szállott Torda–Aranyos, Kolozs és Szolnok–Doboka megyék nagy része megszállás alá kerül, ami lényegében nem más, mint a demarkációs vonal kitolása, minthogy ezidáig csak az ezen a területen fekvő városokat, mint stratégiai pontokat szállták meg, persze csak elvileg.

A tanulmány számba vette a megállapodás előnyeit is. Előnyösnek lehetett volna tekinteni az egyezményt abból a szempontból, hogy az akkor helyzetet tisztázták volna, mivel a megállapodás világosan kimondja, hogy az új vonaltól nyugatra csak magyar csapatok lehetnek, tehát román csapatok nem, vagyis az új vonaltól nyugatra fekvő stratégiai pontok (városok) megszállása elmaradt volna. Előny lett volna továbbá, hogy megvalósulása által a román nemzeti tanácsok és a Román Igazgató Tanács tevékenysége szűkebb keretek közé szorított volna, mivel az őket támogató román nemzetörségek feloszlathatók lettek volna.

Az így taglalt előnyök természetesen mind feltételes módban értendők, mivel a román királyi csapatok nemcsak a november 13-i demarkációs vonalat, hanem a Berthelot–Apáthy-féle vonalat is jóval túllépték már annak megkötésének pillanatában, sőt előrenyomulásukat tovább folytatták. Így

megállapítható, hogy a román csapatok a szerződést egy percig sem tartották be.¹⁵³

A Fegyverszüneti Bizottság e kérdésben azt az álláspontot alakította ki, hogy minthogy az aktuális helyzetenél fogva a Berthelot–Apáthy egyezményben foglalt demarkációs vonal nem állítható vissza, s az aligha lehetséges, hogy a román csapatok tiltakozással arra lennének szoríthatók, hogy a Déva–Kolozsvár–Nagybánya vonal mögé vonuljanak vissza, a bizottság tehát célszerűbbnek tartja az eredeti, Belgrádban megkötött katonai szerződésben lefektetett demarkációs vonalat a maga részéről egyedülként elismerni.¹⁵⁴ Mindezen álláspont kialakítása mellett szólt az az érv is, hogy annak ellenére, hogy Apáthy teljes tárgyalási jogkörrel képviselte a magyar kormányt Kolozsvárott, de ugyanakkor arra vonatkozólag nem kapott felvilágosítást, hogy a belgrádi katonai konvenció határozványaitól elvében élesen eltérő szerződést köthessen. A szerződés

Vix alezredes és Bodi szerb őrnagy

megkötését követően a magyar kormány csak január 10-én – a kormánybiztos futárjának megérkezését követően – informálódhatott a szerződés tartalmát illetően.

A magyar kormány tehát a leghatározottabban elutasította a Berthelot–Apáthy egyezményt, s ezen álláspontját Vix alezredes felé is kinyilvánította, utalva arra, hogy a kormány sohasem ismerte el és sohasem hagyta jóvá ezt a szerződést és változatlanul az 1918. november 13-i katonai egyezmény alapján áll. A kormány Vixhez intézett levelében egyben utalt arra, hogy a Berthelot által megkötött szerződést Henrys tábornok és a francia keleti hadsereg főparancsnoksága sem ismeri el, és az ő tudtuk és beleegyezésük nélkül a belgráditól eltérő megállapodás nem is léphetne érvénybe.¹⁵⁵

Ezen egész kérdésben Vix kissé tanácstalanul állt, mivel sem a magyar

¹⁵³ HL Polg. dem. 3. doboz sz. n.

¹⁵⁴ HL Polg. dem. 3. doboz sz. n.

¹⁵⁵ HL Polg. dem. 4. doboz 5029. f.

kormány részéről, sem pedig Berthelot részéről időben nem kapott semmilyen felvilágosítást. Az egyezmény megkötését követően, amelyről számára Vierne tett értesítést, Vix Amiel kapitányt küldte le Kolozsvárra e kérdést tanulmányozni. A részletek felderítését követően a kialakult helyzetet összegezve Vix a következőképpen fogalmazta meg álláspontját: „Egy ilyen fontos megállapodást, mely ily lényegesen módosítja a november 13-i egyezményt, okvetlenül alá kellett volna írnia Henrys tábornoknak. (...) Hogy ezen ügyet tisztázzam – írja Vix – (...) azt az ajánlatot tettem a szövetséges parancsnokságnak, hogy egyszerűen ismerje el az Apáthy úr és Berthelot tábornok úr által teremtett és a magyar kormány által elismert helyzetet, azaz Erdélyre vonatkozólag a november 13-i egyezmény által megállapított demarkációs vonalat Nagybánya–Kolozsvár–Déva vonalra tolja ki.”¹⁵⁶ Ezen Vix által a Fegyverszüneti Bizottsághoz intézett leveléből szerethetünk tudomást arról, hogy az Apáthy fő kormánybiztos által megkötött egyezményt a magyar kormány időközben elismerte, ezáltal mint jogi alapot feladta a Maros-vonalnak demarkációs vonalként való felfogását.

Az Apáthy–Berthelot szerződést követően a Kolozsvárt megszállva tartó román haderő úgy rendeleti úton, mint erőszakszervezte útján igyekezett a kolozsvári magyar fő kormánybiztosság helyzetét ellehetetleníteni, és ezzel egy időben minden hatalmi ágra kiterjedően a teljes irányítást átvenni. Az Apáthy által e tárgyban tett jelentést a Miniszteri Fegyverszüneti Bizottság részéről Stielly Valter százados mind a miniszterelnök, mind pedig Vix felé továbbította. Ezek ismeretében birtokában lehetünk azon információknak, hogy Kolozsvár román katonai parancsnokai, Moşoiu és Neculescu tábornokok, még az Apáthyval történő tárgyalás elől is elzárkóztak mindaddig, amíg annak megkezdésére közvetlenül Berthelottól utasítást nem kaptak. A Kolozsvárt megszálló királyi román csapatok parancsnoka továbbá megtiltotta Apáthy fő kormánybiztosnak, hogy bármilyen katonai vonatkozású ügyben eljárjon. Ez megint teljesen abszurd, mivel a jogilag Magyarország szerves részét képező keleti országrészek magyar kormány által kinevezett, hivatalosan megbízott képviselőjét korlátozták ezáltal hivatali teendőinek egy részét érintő – katonai területre vonatkozó – funkcióinak ellátásában. A román csapatok parancsnoka azonban nemcsak jogilag, hanem fizikailag is korlátozta, illetve szabályozta a kormánybiztos szabad működését azáltal, hogy felügyelet alá helyezte Apáthyt és egyben kötelezte a román parancsnokságon történő háromnaponkénti megjelenésre.

A románok az impérium teljes átvételének szándékával január 13-án lefoglalták a Kolozsvári Osztrák-Magyar Banknak és az adóhivatalnak valamennyi pénzkészletét, valamint a városban lévő összes pénzkészleteket. Kolozsváron

¹⁵⁶ HL Polg. dem. 4. doboz 5031–5033. f.

ugyanekkor olyan postacenzúrát létesítettek, amely a fő kormánybiztos részére címzett hivatalos levélposta kézbesítését teljesen ellehetetlenítette.¹⁵⁷

A január közepére Erdélyt túlnyomórészt már megszállva tartó román hatalom ekkor érezte eljönni annak idejét, hogy az erdélyi intelligencia tisztviselői rétege ellen döntő támadásra szánja el magát azáltal, hogy magyar állami alkalmazásban dolgozó egyéneket a román királyra történő hűségeskü letételére kötelezte. A hűségeskü letételének pillanatától a tisztviselők román állampolgároknak minősültek, az elkövetkezendőkben rájuk nézve a román törvények vonatkoztak. Az így lett román tisztviselőkkel a román állam szabadon rendelkezhetett, s dönthetett afelől, hogy úgymond munkaerejének legjobb felhasználhatósága szempontjából ott helyben vagy esetleg máshol kívánja alkalmazni őket, egyszóval minden tisztviselő, aki letette az esküt, áthelyezhetővé vált. A szabályozás szerint az esküt tevő tisztviselők minden addig megszerzett illetményeikkel és jogaikkal kerültek átvételre, természetesen azon megkötéssel, hogy a számukra hozott, a magyar kormány általi rendelkezéseket nem fogják elismerni, és a magyar kormánnyal való minden szintű kapcsolataikat megszakítják. Aki ezt elmulasztaná, az véleményük szerint hazaárulást követ el. Rendeletben fogalmazták meg azokat a szankciókat is, amelyeket a hűségeskü letételét megtagadó tisztviselőkkel szemben alkalmaztak. Ezek szerint a hűségesküt megtagadó tisztviselők hivatali működésüktől el lesznek tiltva, így tehát minden illetményüktől a jövőre nézve elesnek,¹⁵⁸ és állásukról lemondottnak tekintendők. Ezenkívül azon volt tisztviselők, kiknek állandó foglalkozása nem lesz kimutatható, a katonai parancsnokság által az országból kitoloncolandóak lesznek.

A románok által ily módon bevezetett hűségeskü szövege több változatban is fellelhető, lényegüket tekintve azonban egységesek. Álljon itt az a szöveg, amelynek letételét Udvarhely vármegye alkalmazottai számára tettek kötelezővé:

*Én.....esküszöm az élő Istenre, hogy I. Ferdinánd román királyhoz és kormányzótanácsához hű leszek, az ország törvényeit megtartom, a hivatalommal járó kötelességeimet lelkiismeretes pontossággal teljesítem, a nép javára működöm és a hivatali titkot megőrzöm. Isten engem úgy segéljen!*¹⁵⁹

Látható ezáltal, hogy az eskü szövege nem olyan természetű, hogy azt a magyar államhatalom szolgálatában bármilyen minőségben hivatalt teljesítő egyén letehetné. Megdöbbentő továbbá az, hogy a román államhatalom honnan veszi magának a bátorságot ahhoz, hogy másfél évvel a trianoni diktátum előtt, a

¹⁵⁷ HL Polg. dem. 3. doboz 3276. f.

¹⁵⁸ HL Polg. dem. 4. doboz 3982. f.

¹⁵⁹ HL Polg. dem. 3. doboz 3457. f.

még erre vonatkozó határozványaiban érvényben lévő belgrádi konvenció I., VII. és VIII. pontjába beleütköző módon ilyen önkényes rendelkezést bocsásson ki. Kérdezem, milyen megítélésű ezek után az az államhatalom, amelyik hagyja, hogy területét elrabolják, állampolgárait idegen impérium alá hajtsák, míg ez idő alatt ő tartózkodik mindenfajta lehetséges ellenerő alkalmazásának igénybevételelől.

A helyi adminisztrációt vezető szervek, főemberek bizonyos esetekben határozottan szembehelyezkedtek az eskü letételének végrehajtásától, sőt az alájuk beosztott hivatalnokok felé is ilyen értelemben rendelkeztek. Az olyan esetben – mint például dr. Paál Árpád udvarhely vármegyei helyettes alispán esetében –, aki felszólította a vármegye alkalmazottait, hogy az esküt a román impériumra ne tegyék le,¹⁶⁰ a román hatalom a legkíméletlenebbül járt el, az illető letartóztatása természetesen volt. A vezető hivatalnok lefogását követően a románok természetesen az alkalmazottakra vonatkozólag nem tekintettek el a hűségeskü letételétől, sőt annak letételének elérése érdekében minden rendeleti és fizikai eszközt megengedhetőnek tartottak. A rájuk háruló súlyos fenyegetések dacára Kolozsvár város összes közigazgatási tisztviselője megtagadta az eskü letételét,¹⁶¹ hitet téve ezáltal a magyar államhoz történő feltétlen ragaszkodásáról.

A magyar államhatalom képviselői testületének ilyen jellegű széthúzására tett kísérlet a hivatalos magyar szervek részéről igen nagy felháborodást váltott ki. Apáthy jelentésében számol be mindezekről a budapesti kormánynak. Működését azonban, mint láttuk, egyre inkább ellehetetlenítették, míg végül január 15-én Lupu őrnagy több román tiszt közreműködése mellett dr. Apáthy István főkormánybiztost letartóztatta és fegyveres katonák őrizete alatt Nagyszebenbe szállította.¹⁶² Az ellene felhozott képtelen vádak „*bolsevizmusnak szóval és nyomtatvány útján való terjesztésével*” vádolták, továbbá az ő értelmi szerzőségének állították be a – később majd részletesen tárgyalandó – Zilah melletti Cigányinál megtörtént esetet, amikor is az előrenyomuló román erők csúfos megfutásuk alkalmával kilenc halottat hagytak maguk után.¹⁶³

Apáthy letartóztatásával az Erdélyi Főkormánybiztosság működése teljesen ellehetetlenült, az erdélyi magyar államhatalom tehát ezek után megszűntnek tekinthető.

Apáthy elhurcolásával egyetemben más, világi és egyházi méltóságokat is deportáltak, így például gróf Majláth Gusztáv római katolikus erdélyi püspököt is.

¹⁶⁰ HL Polg. dem. 3. doboz 3457. f.

¹⁶¹ HL Polg. dem. 4. doboz 3977. f.

¹⁶² HL Polg. dem. 3. doboz 3398. f.

¹⁶³ HL Polg. dem. 4. doboz 3783. f.

Gróf Majláth Gusztáv

Az egyházügyi kérdésben Kolozsváron eljáró püspököt, aki épp egy igazgatótanácsi ülésen elnökölt, a román karhatalom az erdélyi megszálló román csapatok parancsnokának rendelkezésére Gyulafehérvárra vitette vissza, ahol is azt követően számára az egyházmegyéjével történő mindenfajta kapcsolattartás lehetőségét megszüntették.¹⁶⁴ Úgy Apáthy, mint Majláth püspök és társaik kiszabadítása érdekében a magyar diplomácia megtette tiltakozását az antantnál, de kézzelfogható eredményt ezzel kapcsolatban sem ért el.

A magyar kormány Kolozsváron székelő fő kormánybiztosi hivatalának szétzúzása után, a legfelsőbb szintű helyi, városi és vármegyei hivatalok átvételére került sor. Ennek keretében január 17-én kényszerű megállapodás jött létre a magyar

hatalmat képviselő Grandpierre Emil kormánybiztos, dr. Haller Gusztáv polgármester és dr. Nalánczy István főispáni titkár részéről a román hatalom képviselőivel, amelyet dr. Tamaşiu Simon, dr. Valentin Porutziu, dr. Octav Utalea, Dragomir Sándor és Nemes Sándor (m. kir. ny. őrnagy) képviselt.

A hatalom átadásáról szóló jegyzőkönyvben a következőket fektették le. A fent nevezett románokból álló bizottság, amely az államhatalom átadását követelte, a magyar kormánybiztosi és egyéb magyar hivataloktól – amelyek ünnepélyesen tiltakoztak ezen eljárás ellen, kijelentve, hogy csak erőszaknak engedve tennének annak eleget, amelyet a román bizottság tudomásul is vett –, azt az eljárást rendelte el, melynek keretén belül január 18-án délelőtt 9 órakor Raţa J. Vasile román királyi százados egy szakasz román katonaság kíséretében megjelent a vármegyei házában. A katonai demonstrációval egyidejűleg a fent nevezett bizottság újból felszólította a hivatali apparátus vezetőjét a hivatal átadására, amelyet ezek után Grandpierre kormánybiztos kénytelen volt átadni, az ezen eljárás elleni tiltakozás megtétele mellett.¹⁶⁵

Míndezeket követően a kolozsvári és egyben az egész erdélyi helyzet igen szomorú képet mutatott. A román csapatok az önrendelkezési jog által biztosított kedvezményeket megszüntették. A tisztviselőkkel a fent bemutatott módon bán-

¹⁶⁴ HL Polg. dem. 4. doboz 3956. f.

¹⁶⁵ HL Polg. dem. 4. doboz sz. n.

tak el, kiknek nagy része mégis vállalva a retorziókat, a hűségeskü letételét megtagadta, s ezzel súlyos egzisztenciális problémáknak tette ki magát. Kolozsvárott az összes budapesti napilap városba történő bevitelét megtiltották, amelyeket a pályaudvaron a síneken égettek el.¹⁶⁶

Általános eljárás volt az, hogy azokat a magyar embereket, akiket a román gárda legcsekélyebb okból is bevádolt, börtönbe zárták. A szigorított büntetés koplaltatásból, valamint a rendszeresített botbüntetésből állt.¹⁶⁷ Kolozsvárott a román csapatparancsnokság e terrorisztikus intézkedés révén naponta mintegy 30–35 embert sújtott botbüntetéssel. A botbüntetést elszenvedettek hetekig képtelenek voltak az ágyat elhagyni, s körülbelül 3 hét eltelte után voltak képesek fizikai munkát végezni. A botbüntetés elszenvedésének kiérdemléséhez nem kellett igazán semmit sem tenni azoknak, akik bármilyen szerepet is játszottak a magyar hivatali apparátus működésében. Lehettek akár ügyvédek, szolgabírók vagy egyszerűbb alkalmazottak is, de dolgozhattak ezeken a munkakörökön kívül is, s ezáltal bármilyen névtelen feljelentés alapján sújthatók voltak botbüntetéssel.¹⁶⁸

Az ilyen és ehhez hasonló intézkedések olyan mértékű elkeseredést váltottak ki az erdélyi magyarság körében, amely végső megoldásban sztrájk formájában jutott kifejezésre. Az általános sztrájkot az Erdélyi Szociáldemokrata Párt az elbocsátások következtében a tisztviselők által kezdeményezett mozgalom támogatására, január 23-án éjjel meghozott döntésében határozta el. Ennek következtében 32 ezer bányamunkás, az egész erdélyi vasúti személyzet, az összes állami hivatalnokok és egyéb magánüzemek alkalmazottai január 24-től mintegy 80 ezer fős létszámban a munkát beszüntették.¹⁶⁹

A sztrájkbizottság 14 pontban fogalmazta meg követeléseit, melyek közül a fontosabb pontok a következők voltak:

1. *Dr. Apáthy István kelet-magyarországi fő kormánybiztost haladéktalanul bocsássák szabadon.*
2. Minden önkényes intézkedést és a botbüntetést szüntessék be.
3. Az összes magyar tisztviselők hagyassanak meg hivatalukban, mindennemű új eskü vagy nyilatkozat nélkül.
4. Az áruforgalom lehetővé tétele az üzemek teljes megbénulásának elkerülése végett.
5. A román csapatok január 27-ig vonuljanak vissza az eredeti demarkációs vonalig.¹⁷⁰

¹⁶⁶ HL Polg. dem. 3. doboz 2308. f.

¹⁶⁷ HL Polg. dem. 3. doboz 2308. f.

¹⁶⁸ HL Polg. dem. 3. doboz sz. n.

¹⁶⁹ HL Polg. dem. 4. doboz 4219. f.

¹⁷⁰ HL Polg. dem. 3. doboz sz. n.

A román hatalom a sztrájkjal szemben kezdetben a munkásság elleni le-tartóztatásokkal reagált, s kísérletet tett a vasúti forgalom újraindításának eléré-sére. De aztán, miután belátta, hogy az általános mozgalommal szemben tehe-tetlen, a sztrájkbizottság tagjait a tárgyalások lefolytatása végett Nagyszebenbe kérte. A tárgyalások eredményeképpen dr. Apáthy fő kormánybiztost szabadon bocsátották, a tisztviselők működésben hagyása és a többi pontok tárgyában pedig ígéreteket tettek. Továbbá a demarkációs vonalra történő visszavonulást az antant hatalmak utasításától tették függővé.¹⁷¹

A Consiliul Dirigent és az Erdély területét megszálló román csapatok veze-tése a sztrájkot veszélyesnek tartva tárgyalásokat folytatott a sztrájkbizottsággal, de annak Nagyszebenből történő elutazását követően a román hadsereg által megkezdődött a rend helyreállítása, amelynek eredményeként a román hadsereg leverte a sztrájkot.¹⁷²

Maga a sztrájk Apáthy kiszabadításán kívül semmilyen gyakorlati ered-ményt nem produkált, mégis jelzésértékű volt ez az igen nagy tömegeket meg-mozgató kezdeményezés, mivel az egyik legutolsó jelenségként foglalt állást az ország keleti területeinek idegen hatalom általi bitorlása és az általuk elkövetett törvénytelen-ségek ellen.

¹⁷¹ HL Polg. dem. 3. doboz sz. n.

¹⁷² Raffay E. id. m. p. 251.

VIII. Út a Királyhágóig. A Székely Hadosztály

Január végére a románok által elért frontvonal a Szilágycseh–Haraklyán (Haraklány)–Szilágyballa vonal volt. A magyar kormány felébredve „csipkerózsi-ka-álmából” végre elérkezettnek látta az időt egy Szatmárnémeti–Máramaros–

Stromfeld Aurél

Zsibó–Zilah–Csucsá és Királyhágó térségi védelmi vonal kialakítására. Ez azonban már csak az addig kialakult helyzet további romlásának bizonyos ideig történő megakadályozására tett kísérletet jelentette. A Stromfeld Aurél által irányított új magyar hadvezetés végre először tett katonai lépéseket a román előrevonulás további megakadályozására, melynek keretében komolyabb hadműveleti eseményekre is sor került. De mielőtt ezekre rátérnék, egy már Kolozsvár után történt, január közepén lezajlott esemény ismertetését teszem meg, amely azért érdemel különös figyelmet, mivel a január folyamán megkötött Berthelot–Apáthy-féle vonalon túl fekvő újabb román előrenyomulás eseménye során következett be. A következő események az előzményekhez tartoznak: Zsibót a Désen állomásozó román parancsnokság parancsára a románok január 15-én rajtaütésszerűen szállották meg. Az ott szolgálatot teljesítő karhatalmi osztag, negyven ember két géppuskával teljesen bekerítve és meglepve, felszerelésének hátrahagyásával tudott

csak visszavonulni. A Zsibót ezáltal megszálló román csapat parancsnoka eléggé nem hihető módon azt közölte, hogy további előrevonulásuk és Zilah megszállása általuk nincs tervbe véve. Január 11-én Zilahról Zsibóra (mindkét helység a Berthelot–Apáthy-féle vonalon túl fekszik) küldött parlamenterek visszatérésük után arról számoltak be, hogy tárgyalást folytattak egy román főhadnaggyal, aki kijelentette, hogy Zsibó elfoglalására annak vasúti jelentősége miatt van szükség.¹⁷³ Feltételezhetően ekkor értesülhettek a parlamenterek arról, hogy a román csapatok előrenyomulásukat Zilah irányába, annak elfoglalásával tovább kívánják folytatni.

¹⁷³ HL Polg. dem. 4. doboz 4282. f.

Ezen előbbi helységek megszállását a románok azért tekintették kulcsfontosságúnak, mivel rajta feküdtek a Zsibó–Paptelek–Cigányi–Zilah vasútvonalon, amelynek egyik ága Sarmaság–Alsószopor–Tasnád felé kanyarodott. A kiűrités kérdéseit pontosítólájanuár 13-án a Zilahon állomásozó 24. Ezred parancsnoka, Barabás őrnagy újból parlamentereket küldött Zsibóra, hogy elvonulására három napot kérjen. A delegációval tárgyaló Rosin őrnagy, a Zsibót megszállva tartó román erők parancsnoka azonban csak két napot engedélyezett és kijelentette, hogy a bevagonírozás ellenőrzésére egy katonai egységet fog küldeni Zilahra. Ez ellen Barabás őrnagy telefonon tiltakozott, hozzáfűzve, hogy a román nemzeti tanács polgári tagjait tisztelettel fogadja és védelemben részesíti, teszi ezt – a vérontás elkerülése végett – elmenve az engedékenység végső határáig. A román parancsnok erre azt felelte, hogy ő mégis küld egy kisebb különítményt, mire Barabás őrnagy közölte, hogy a fegyveresen fellépő román csapat Zilahra történő érkezésének fegyverrel fog ellenállni és egyben újfent kérte a román parancsnokot a felesleges vérontás elkerülése végett ajánlatának elfogadására. Barabás őrnagy okulva a zsidói rajtaütésből, január 13-án délután 6 órakor a Cigányi vasúti kísérohöz őrséget állított fel biztosításul ötven emberrel és két géppuskával. Január 14-én délelőtt 6–7 óra között Barabást egy kémjelentés arról tájékoztatta, hogy Zsibón egy háromszáz főből álló, géppuskákkal rendelkező csapat Zilah felé épp berakodik és indulásra készen áll. A délelőtt 8 órakor már a nyírsidi állomáson tartózkodó, húsz kocsiából álló román katonavonat szabad pályát kért Zilah felé, mire Barabás őrnagy távirati úton újból közölte velük, hogy amennyiben tovább folytatják előrenyomulásukat, Cigányi állomásnál fel lesznek tartóztatva, tehát tovább ne jöjjenek, ha a vérontást el akarják kerülni. Délelőtt 11 órakor az éppen berakodást végző magyar haderő géppuskarüzet észlelt Cigányi irányából, melynek következtében a 24. ezred egy része a Cigányi őrség támogatására sietett, másik része pedig tovább folytatta a berakodást. Székely főhadnagynak, a Cigányit biztosító osztag parancsnokának jelentése szerint, az incidens a következőképpen kezdődött: Az őrségből Székely főhadnagy három embert, mint parlamentert küldött előre, akik látva a román vonat közeledtét, annak megállást hirdettek, mire válaszképpen a vonat tetejére felszerelt román géppuska őket tűz alá vette. Erre ők a náluk lévő robbanó szelencét meggyújtották, és a sín mellé téve, a saját őrség géppuskái által támogatva fedezékbe húzódtak. Ezt követően az aláaknázott sín pár felrobbant, a vonat pedig megállt és a mintegy 2-300 román katona kiugrált a vonatból. A románok két géppuskája tüzet nyitott, *„majd pedig két pernyi tüzelés után a románok fegyvereiket elhánnyva futni kezdtek”*. Mire Barabás őrnagy megérkezett, a harc már be volt szüntetve és 38 fegyvertelen román katonát kísért vele szembe a magyar őrség. A foglyokat az őrnagy azonnal szabadon bocsátotta, és sebesültjeikkel és kilenc halottjukkal együtt az általuk használt vonaton visszairányította őket.

A román előrenyomulás alkalmával a román csapattal előreküldött dr. Csaba Vazul román tanár – akit a románok mint tolmácsot alkalmaztak – kijelentette, hogy a nyírsídi állomás Barabás őrnagy fent említett közlését nem adta át. Az események hiteléül jegyzőkönyvet vettek fel, amelyet román részről dr. Csaba Vazul hitelesített.¹⁷⁴

Ez volt tehát a Cigányi eset, amelynek értelmi szerzőjét a románok, dr. Apáthy István kelet-magyarországi fő kormánybiztos személyében tételezték fel, akit nem sokkal ezután le is tartóztattak.

A Cigányi esetet követően a románok 900 ezer korona hadisarcot¹⁷⁵ vetettek ki Kolozsvár városára. A sarcon kívül a városnak kilenc ércokporsót és kilenc babérkoszorút is kellett küldenie¹⁷⁶.

Végül az általam tárgyalt történelmi periódus utolsó fejezeteként a Királyhágó környékén kibontakozó magyar ellenállás fő szereplőjének, a Székely Hadosztálynak szerepét és harcainak rövid történetét vázolom.

Már a tulajdonképpeni Székely Hadosztály megalakulása előtt voltak olyan, székelyek által létrehozott alakulatok, amelyek az oláhok 1918. novemberétől kibontakozó előrenyomulásának igyekeztek útját állni.

1918. december folyamán a kolozsvári hadkerületből – miniszteri rendelet alapján – vált ki és alakult meg a Székely Hadosztály törzse, amelynek székhelye Kolozsvárott az Unió utcában volt, s amelynek parancsnoka Kratochwill ezredes, vezérkari főnöke pedig Siménfalvy Károly vezérkari őrnagy lett. Így tehát a különböző erdélyi alakulatok székely katonáiból öt székely zászlóaljat szerveztek, melyeknek létszáma a beáramlások és toborzások következtében folyamatosan növekedett.

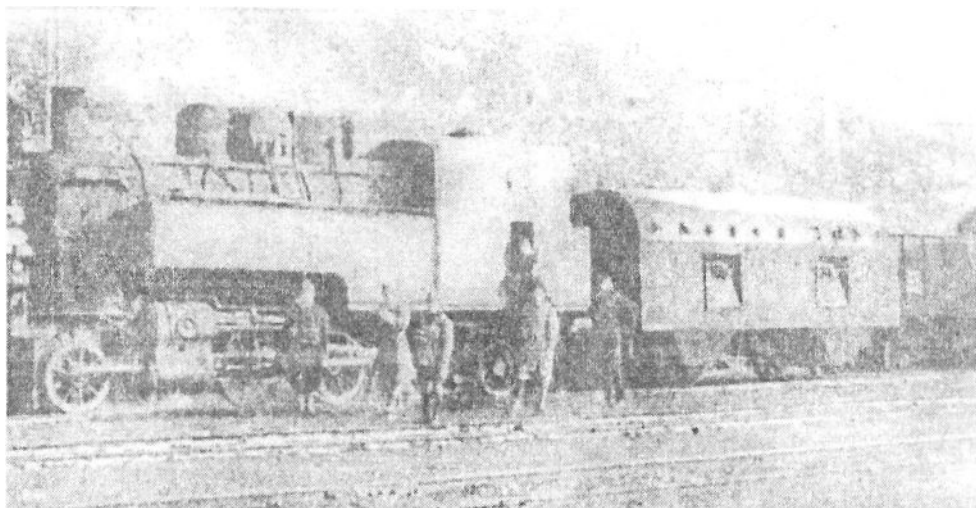
A román előrehatalás során először a Székelyföld lett elárasztva, ahonnan nagy számban igyekeztek a székelyek a magyar hadseregbe belépni. Sok esetben fordult elő, hogy a székely hadosztály tisztjei – sokszor saját elhatározásukból – felvették a harcot a Maros-vonalon átjövő román járőrökkel szemben, sokan pedig azt is megkockáztatták, hogy a már a románok által elfoglalt területekre behatolva, az általuk visszatartott, bevonulni szándékozó székelyeket kiszabadították.

A székely alakulatok közül kerültek ki azok is, amelyek a legveszélyesebb küldetéseket is vállalták. Az értékmentés címén Brassóba, vagy tömegbiztosítás címén Tövisre és Gyulafehérvárra kiküldött – Fox Aurél százados által irányított – ún. IV. számú (székely) páncélvonat a legveszélyesebb helyzetekben is tökéletesen megállta a helyét.

¹⁷⁴ HL Polg. dem. 4. doboz 4287. F., 5110. F. és sz. n., illetve HL Polg. dem. 3. doboz 3422. f.

¹⁷⁵ HL Polg. dem. 4. doboz 3975. f.

¹⁷⁶ Mikes id. m. p. 200.

A páncélvonat indulásra készen

Kolozsvár román megszállásával egyetemben, a székely hadosztályt is elvezényelték Erdély fővárosából, utolsó egységét december 24-én, a román megszállás napján hajnali 3 órakor szőlítették fel az elvonulásra.

A Kolozsvárról kivonult csapatok parancsnoksága Kratochwillel együtt, előbb Bánffyhunyon (1919. január 7–10.), majd Nagyváradon (1919. január 10–17.) állapodott meg. A székely hadosztály egységei, hogy Nagyvárad tervezett megszállását megakadályozzák a Szinyérváralja–Csucsá–Belényes vonalat szállták meg, a hadosztály kötelékén kívül álló csapatokkal együtt. A román csapatok velük szemben helyezkedtek el, s a Bánffyhunyon környéki községeket szállták meg.

1919. január 5-én egy három szakaszból álló székely század, Derecskéről kiindulva egészen Egeresig vonult előre, hogy az ottani magyarság élet- és vagyonbiztonságát biztosítsa. A kisebb harcok árán sikeresen megvalósított akció után, a román előrenyomulás legelőretolttabb helyőrsége, a Csucsá és Bánffyhunyon közötti Kissebesen állt.

Elakadva az oláh előrenyomulás, a románok a francia diplomácia újbóli segítségét igénybe véve, harmadik demarkációs vonalként a Zilah–Bánffyhunyon vonalat követelték. A Károlyiék által elfogadott követelést követően az erdélyi kerületi katonai parancsnokságnak is el kellett hagynia Bánffyhunyonot, amellyel összhangban január 9-én az egeresi zászlóaljnak is vissza kellett vonulnia.

A Székely Hadosztály parancsnoksága azonban, a visszavonuló parancs ellenére nem adta fel állásait, hanem a Csucsá–Avas vonal végsőkig való tartását határozta el, amely vonalat, 1919 húsvétig szilárdan vigyázta. Az arcvonal a következő csoportosítással húzódott:

1. Szinyérváraljai csoport, – a 12. számú szatmári honvéd gyalogezred csapatai és egy székely zászlóalj;
2. Szilágysomlyói csoport, – a székely zászlóaljak zöme;
3. Csucsai csoport – a kolozsvári 21. számú honvéd gyalogezred;
4. Belényesi csoport, – Verbőczy zászlóalja és csapatok a 4. számú nagyvárad-i honvéd gyalogezredből.¹⁷⁷

Az így felállt arcvonal talán leggyengébben védhető területete a csucsai térség volt. A románoknak tehát, a Kolozsvár–Bánffyhunяд–Csucsа vonalon történő előretörés szándékával, leginkább ezen a részen próbálkoztak előrenyomulással. E vonalon a 21. gyalogezred volt elosztva, amelyhez területi elhelyezkedése révén hozzácsatlakozott a Verbőczy-féle kolozsvári nemzetőrzászlóalj. A Nagyvárad–Belényes vonalon pedig a Raics-dandár csapatai állottak.¹⁷⁸

A csucsai harcok 1919. január közepén kezdődtek, amikor is a románok Csucsа előtt állottak. Az oláhok a magyar csapatok felvonulását követően Csucsа irányába vonultak vissza, melynek következtében a 21. ezred egyes egységei bevonultak Körösfeketető községbe. Az így meginduló magyar előrenyomulás – amely a románok visszavonulásával járt együtt – január 24-én elérte Csucsát, majd Kissebest, tehát a Kolozsvár–Nagyvárad vasútvonal keleti oldalán birtokba vette a Sebesvár melletti magaslatokig terjedő területet. Ezzel párhuzamosan a 21. ezred 11. százada a vasúti vonal nyugati oldalán vonult előre egészen Malomszegig, amikor is egy ott vett parancs visszarendelte őket Sebesvárra, mivel Bánffyhunяд felől egy erősebb oláh ellentámadás volt kibontakozóban. Ezen román offenzívát, amelynek első támadása épp Malomszeg ellen irányult, az ott lévő magyar csapatoknak sikerült felmorzsolnia, megállítva ezáltal az egész román előrenyomulást. Ezután parancsuk értelmében Kissebesre vonultak vissza.

Másnap, január 25-én, az összeütközések tovább folytatódtak, de a 21. ezred egy századának sikerült Sebesvárig eljutnia, azonban ott másnap az egész arcvonalon kibontakozó román támadás keretében heves harc bontakozott ki, amelyben a Kolozsvárról oda küldött oláh erőket ismét sikerült a székely csapatoknak feltartóztatniuk.

Ezen helyzet után a románok, mivel látták, hogy a Királyhágót és Csucsát elfoglalni a jelen erőkonfúciók mellett nem áll módjukban, szokásos módszerükhöz fordultak, s a francia diplomácia segítségét kérték. A francia fegyverszüneti

¹⁷⁷ Koréh id. m. p. 148.

¹⁷⁸ Koréh id. m. p. 156.

bizottság közbelépése révén, Pathé tábornok január 28-án déli 12 órakor elrendelte mindenfajta harci cselekmény beszüntetését.¹⁷⁹

Ennek a résznek az ismertetésével zárom e fejezet tárgyalását, amelynek rövid bemutatását azért tartottam elengedhetetlenül szükségesnek, mivel a csucsai térségben kibontakozó magyar védekezés érezhetően először ingatta meg komolyan az addigra szinte teljesen ellenállás nélkül egész Erdélyt elfoglaló román uralmat. Sajnos a túl későn kihasznált lehetőség a dolgok menetében lényegében nem változtatott semmit, pusztán csak a folyamatokra ható lassító szerepe volt érzékelhető. E rövid ismertetéssel célom volt reprezentálni a székely alakulatok Csucs környékén vívott harcainak egyedülálló nagyszerűségét. Önfeláldozó hazaszeretetük példaként állt a dicstelen (vörös) utódok számára.

¹⁷⁹ Koréh id. m. p. 160.

IX. Összegzés

E könyv egyes fejezeteinek során igen sok mindenről esett szó. Az ott említettek azonban valójában csak témafelvetések, egy-egy apróbb momentum egészéből történő önkényes kiragadásai, annak érdekében, hogy egy bizonyos nézőpontból szemlélve a kor történelmét, egy meghatározott képet alkothassunk ennek a zavaros korszaknak az eseményeiről, azoknak miérettjeiről, ok-okozati összefüggéseiről és egyéb kérdéseiről.

Történész legyen a talpán, aki mindezeket rendszerben látja és világosan megragadható magyarázatokat tud adni a megtörténtekre vonatkozólag.

Néhány elvi kérdés esetében, azonban magam is állást foglalok. *A kor néhány olyan magyar politikai személyisége, akiknek meghatározó szerepe volt a magyarság sorskérdéseinek irányításában, s működésükben roppant felelősséggel kellett volna viseltetniük a magyar jövő iránt, saját szellemi korlátaik következtében, cselekedeteikben nem azt tették, amit az egyete-*

Károlyi Mihály, Belgrád, 1922.

mes magyar nemzeti érdek megkövetelt volna, hanem önáltatólag, vakon és naivan, annak a nemzetközi politikai konspiráció-nak a csapdájába estek, amelynek jól körülírható célkitűzése már a kezdeti időszakban is tisztán megragadható volt. Károlyi Mihály és köre bűnös. Bűnös, mert nem azt cselekedte, amit egy felelős magyar kormánynak cselekednie kellett volna. Hamis ígéreteknek és be nem tartott szerződéseknak akart hinni, és nem a kézzelfogható valóságnak. A problémák megoldását rossz síkon ragadta meg, elszalasztva ezáltal a tényleges gyors magyar válaszreakció megadásával nyíló sikerlehetőséget, s helyette a kétes diplomáciai eszközökben kereste a megoldást. Véleményem szerint, a Károlyi-kormány történelmi fele-

lőssége vitathatatlan a kor tragédiájának végeredményében.

A nemzetiségek kibontakozó önrendelkezésének úthengere eltiporta a magyarság számára is jogos önrendelkezési igényt, a magyar kormány azonban az ez ellen és a behatoló idegen haderő elleni önvédelmi harc lehetőségétől fosztotta meg az ország kétharmad részének lakosságát. Ezáltal utat biztosított a végleges – írott – formájában 1920. június 4-én, a trianoni békediktátumban lefektetett nemzetcsontkításhoz.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

Szakirodalom

A románok története, különös tekintettel az erdélyi románokra.

Szerkesztette: **Gáldi László–Makkai László**

Budapest é. n.

Apponyi Albert: Justice for Hungary.

London 1928. Longmans.

Asztalos Miklós: A Monarchiától az utódállamokig.

Budapest 1934.

Bajor Ödön: Miért osztották fel Magyarországot?

Esztergom 1928. Buzárovits Kiadó.

Bertényi–Gyapay: Magyarország rövid története.

Budapest 1993. Maecenas Kiadó.

Biró Sándor: Kisebbségben és többségben.

Genf 1989. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem.

Bogos–Szobolevszky: Magyarország története.

Budapest 1987. Tankönyvkiadó.

Böhm Vilmos: Két forradalom tüzeiben.

Budapest é. n.

Breith József: A magyarországi 1918–1919. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története I-II.

Budapest 1929.

Budai László: La Hongrie après le traité de Trianon.

Paris 1922. Ed. Roustan.

Búza Barna: Hogyan veszett el Magyarország?

Budapest 1921. Schimkó Kiadó.

Búza Barna–Vas János: Ki a felelős...?

Budapest 1921. Schmidt–Mannheim Kiadó.

Durandin, Catherine: A román nép története.
Budapest 1998. Maecenas Kiadó.

Erdély és a Részek térképe és helységnévtára.
Szerkesztette: **Herner János**
Szeged 1987. JATE Kiadó.

Fall Endre: Jogunk Erdélyhez.
Budapest 1940. Revíziós Liga.

Farkas Márton: A Monarchia megmentésének kísérletei és a padovai fegyverszünet.
In: Századok 1969./2-3.

Farkas Márton: Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban.
Budapest 1969.

Fogarassy László: Az ismeretlen székely hadosztály.
(A debreceni Déry Múzeum évkönyve 1971.)
Debrecen 1972.

Galántai József: Magyarország és az első világháború.
Budapest 1974.

Gáspár Ármin: Oláh bűnök.
Budapest 1938. Apostol Nyomda.

Gratz Gusztáv: Forradalmak kora.
Budapest 1935.

Hajdu István–Hajdu Tibor: Az 1918-as polgári demokratikus forradalom.
Budapest 1968.

Hetés Tibor: Stromfeld Aurél.
Budapest 1976.

Jászi Oszkár: Visszaemlékezés a román nemzeti komitéval folytatott aradi tárgyalásaimra.
A Napkelet különlenyomata, 1921.XII.21.

Juhász Nagy Sándor: Az októberi forradalom története. (1918. okt. 31–1919. márc. 21.)

Budapest 1945. Cserépfalvi Kiadó.

Kajetán Endre: A második Mohács: Három év 1918–19–20.

Budapest 1992. Szenczi Kiadó.

Koréh Endre: A székely hadosztály és dandár története 1918–1919.

Budapest 1930. Makkay Zoltán Könyvkiadó Vállalata.

Kovács Ernő: Elvégeztetett: Nagy-Magyarország végnapjai. Erdély bukása.

Budapest 1992. Püski Kiadó.

Kratochwill Károly: A székely hadosztály 1918–1919. évi bolsevikellenes és ellenforradalmi harcai a székely dicsőségért.

Budapest 1938.

L. Nagy Zsuzsa: A párizsi békekonzferencia és Magyarország 1918–1919.

Budapest 1965. Kossuth Kiadó.

L. Nagy Zsuzsa: Magyarország története 1918–45.

Budapest 1995. Multiplex Média.

L. Szende Zoltán: A magyar katasztrófa 1918–1919.

Budapest é. n.

Lázár István: Képes Magyarország története.

Budapest 1993. Corvina Kiadó.

Lechner Jenő: Az elszakításra ítélt Magyarország.

Budapest 1920. Védelmi Liga.

Liptai Ervin: Magyarország hadtörténete II.

Budapest 1985. Zrínyi Katonai Kiadó.

Magyarország története 1918–75.

Szerkesztette: **Balogh Sándor**

Budapest é. n. Tankönyvkiadó.

Magyarország története II.

Szerkesztette: **Molnár Erik**
Budapest 1967. Gondolat Kiadó.

Magyarország története képekben.

Szerkesztette: **Kosáry Domokos**
Budapest 1985. Gondolat Kiadó.

Magyarország története szöveggyűjtemény 1918–1975.

Szerkesztette: **Balogh–Föglein**
Budapest 1985. Tankönyvkiadó.

Magyarország története V. kötet.

Szerkesztette: **Nemes Dezső**
Budapest 1980. Tankönyvkiadó.

Magyarország története.

Szerkesztette: **Pach Zsigmond Pál**
Budapest 1984. Akadémiai Kiadó.

Magyarország története: 1918–90.

Szerkesztette: **Pölöskei–Gergely–Izsák**
Budapest é. n. Korona Kiadó.

Málnási Ödön: Országveszejtés. Magyarország szétdarabolása.

München 1960. Ledermüller Nyomda.

Marjay Frigyes: Ámokfutó Bukarest.

Budapest 1938. Stádium Kiadó.

Mikes Imre: Erdély útja.

Brassó 1924. Háromszéki Lap- és Könyvkiadó.

Mikó Imre: Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története
1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig.

Bern 1987. Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem.

Molnár János: Trianon okai és következményei.

Budapest 1931. Hollósy Nyomda.

Nádasdy Béla: Az utolsó kísérlet 1918.
Budapest 1938. Csaba Kiadó.

Nagy István: Magyarország története 1918–45.
Budapest 1983. Tankönyvkiadó.

Nagy napok emléke: 1918. december 1.
Szerkesztette: **V. András János**
Bukarest 1988. Kriterion Kiadó.

Nemzetközi szerződések 1918–1945.
Válogatta és a jegyzeteket írta: **Dr. Halmosy Dénes**
Budapest 1966.

Nyékhegyi Lajos: A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés.
Budapest 1922.

Olay Ferenc: Térképek a nemzetiségi terjeszkedés szolgálatában.
Budapest 1932. Magyar Nemzeti Szövetség.

Ormos Mária: Magyarország a két világháború korában (1914–1945).
In: Történelmi kézikönyvtár
Debrecen 1998. Csokonai Kiadó.

Ormos Mária: Padovától Trianonig 1918–20.
Budapest 1983. Kossuth Kiadó

Palotás Zoltán: A trianoni határok.
Budapest 1990. Interdiction Kiadó.

Pannon Enciklopédia.
Főszerkesztő: **Kuczka Péter**
Budapest 1994. Dunakanyar Kiadó.

Pilisi Lajos: A megrohant és felszabadított Erdély.
Budapest 1916.

Pozzi, Henri: Századunk bűnösei.
Budapest 1936. Marjay Kiadó.

Pozzi, Henri: A háború visszatér.
Budapest é. n. Marjay Kiadó.

Rădulescu, Gheorghe: Viharos évek (1917–1921).
Bukarest 1962.

Raffay Ernő: Erdély 1918–19-ben.
Budapest 1987. Magvető Kiadó.

Raffay Ernő: Magyar tragédia. Trianon 75 éve.
Budapest 1995. Püski Kiadó.

Raffay Ernő: Trianon titkai.
Budapest 1990. Tornádó Kiadó.

Révai Mór János: Magyarország integritása és a wilsoni elvek.
Budapest 1920. Revíziós Liga.

Rubint Dezső: Adatok a magyar katona szerepléséhez a világháborúban.
Budapest 1923.

Schönwald Pál: A magyarországi 1918–1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései.
Budapest 1969.

Sikló István–Siklós András: Magyarország 1918–1919.
Budapest 1978.

Siklós András: Magyarország története 1918–19.
Budapest 1964. Tankönyvkiadó.

Sulyok Dezső: A magyar tragédia.
New York, 1996. Style Print.

Szádeczky-Kardos Lajos: Az oláhok Erdélybe törése és kiveretésük 1916–1917.
Budapest é. n.

Szász Zoltán: Az erdélyi román polgárság szerepéről 1918 őszén.
In: Századok 1972. 2. szám.

Széttöretett 70 éve.

Szerkesztette: **Sárándi György**
Budapest 1990. Eötvös Kiadó.

Történelmi világtalasz.

Szerkesztette: **Ajtay–Bíró–Cziráki–Domonkos...**
Budapest 1991. Kartográfiai Kiadó.

Unger Mátyás–Szabolcs Ottó: Magyarország története.
Budapest 1973. Gondolat Kiadó.

Vadász Sándor: Vix és Károlyi.

In: Hadtörténeti Közlemények. 1969. (XVI.) 2. sz. p. 239–262.

Vécs Ottó: Vérző határok.

Budapest 1932. Glóbusz Kiadó.

Zeman, Z.A.B.: A Habsburg-birodalom felbomlásának általános diplomáciai háttere.

In: Történelmi Szemle 1971./1.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Ábrahám P. – 16
Amiel, francia tiszt – 83
Antalfy Jenő – 41
Antalfy-Zsíros Imre – 45
Apáthy István dr. – 16, 66, 67, 68, 78, 79, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 91
Ardelean, Ion dr. (Erdélyi János dr.) – 16
Avramescu, Gheorge – 68
Balaban, Nicolai, román őrnagy – 29
Barabás, őrnagy – 90, 91
Berthelot, Henri Mathias – 17, 22, 55, 56, 58, 59, 63, 64, 65, 80, 81, 82, 83, 89
Bikkel Gábor, őrnagy – 41
Badoglio – 12
Bóka, hadügyi államtitkár – 55
Bokányi Dezső – 16
Borbély Dezső, ezredes – 73, 74
Botka, kolozsvári rendőrfőkapitány – 77
Böhm Vilmos, hadügyminiszter – 58
Brătianu, I. I. C. – 19
Brandsh Rudolf – 52
Breşteanu, román-francia összekötő tiszt – 55, 64
Cloşca – 43
Coandă, Nicolae, román tábornok – 19
Cornel, Cosariu – 77
Crişan – 43
Deák Albert – 66
Diaz, olasz tábornok – 11, 12, 13, 14
Dobre, román ezredes – 42, 45
Dormándy, alezredes – 12
Dragomir, Ilia, román főhadnagy – 37
Dragoner Sándor – 86
Eszterházy László, kolozsvári helyettes polgármester – 77
Fekete Lajos – 41, 42
Fényes László, kormánybiztos – 63
Ferdinánd, román király – 19, 26, 34, 43, 51, 84
Flueraş, Ion – 16
Fox Aurél, százados – 91
Franchet D' Esperey, Louis, francia tábornok – 12, 13
Frank dr. – 52
Garami Ernő, miniszter – 49
Gelu – 43

Gherescu, román ezredes – 35, 55, 59, 71, 76, 77, 78
Goldberger Ármin, tüzér őrnagy – 38
Goldis, Vasile, román politikus – 15
Grandpierre Emil, kormánybiztos – 86
Granicásr Barabán, őrnagy – 22
Grapini, Enea, román szociáldemokrata politikus – 16
Grúber József, főszolgabíró – 38
Grünn Sámuel, marosvásárhelyi nyomdász – 44
Haller Gusztáv dr., kolozsvári polgármester – 76, 77, 86
Hatieganu, Emil dr., kolozsvári polgármester – 40, 74, 75
Henrys, Paul P., francia tábornok – 12, 55, 82, 83
Herfurt, szász politikus, püspök, vikárius – 52
Horea – 43
Hrabár Endre, főhadnagy – 25
Iancu, Avram – 43
Inczédy Joksmán Nándor, Csík vármegye alispánja – 26
Janovics Jenő – 59
Jankovszky Ernő dr., erdélyi politikus – 60
Jászi Oszkár, miniszter – 16, 66
Jumanca, Iosif, román szociáldemokrata politikus – 16
Károlyi Mihály, miniszterelnök – 7, 11, 15, 16, 20, 63, 92, 95, 104
Kondea, kapitány – 38
Kozmovszky, alezredes – 12
Kratochwill Károly, ezredes – 57, 63, 73, 74, 75, 91, 92
Lazár, Aurel dr., román politikus – 16
Lagoa, román tábornok – 46
Landrot, francia tiszt – 63, 65
Linder Béla, hadügyminiszter – 12, 13
Lukács Izsó dr., állami közjegyző – 44
Lupu, román őrnagy – 44, 79, 85
Mackensen, August von, német tábornok – 20, 55, 56, 57
Majláth Gusztáv, erdélyi püspök – 85, 86
Maniu, Iuliu (Maniu Gyula), román miniszterelnök – 17, 51
Marghiloman, román miniszterelnök – 19
Mišić Živojin, a szerb hadsereg parancsnoka – 12
Mihai dr., román politikus – 74
Moşoiu, román tábornok – 41, 42, 43, 44, 45, 69, 83
Nalánczy István, főispáni titkár – 86
Neculcea, román tábornok – 71, 78, 79
Nemes Sándor, őrnagy – 86
Niculescu, román ezredes – 41
Paál Árpád dr., Udvarhely vármegye h. alispánja – 85
Pathé, francia tábornok – 94

Plechtenmacher, Karl, szász orvos, politikus – 52
Pop-Cicio, Stefan dr., román politikus – 15, 16
Popoviciu, Valentin, román főhadnagy – 45
Porutziu, Valentin – 86
Prezan, Constantin, román tábornok – 35, 58
Rata, Vasile, román százados – 86
Reinich, brassói rendőrfőkapitány – 52
Rónai Zoltán, kormánybiztos – 63
Rosin, román őrnagy – 90
Sándor József, erdélyi politikus – 66
Sava, Strengar-Demian, román szoc. dem. politikus – 68
Schnell, Brassó polgármestere – 52
Servatius, Brassó vármegyei alispán – 52
Siménfalvy, vezérkari őrnagy – 91
Somló Bódog, erdélyi politikus – 16
Stefanescu, Stefan, román vezérkari főnök – 43, 71
Stielly Valter, százados – 55, 56, 76, 83
Stromfeld Aurél – 89
Szabady Tivadar, főszolgabíró – 45
Szabó Ignác, főhadnagy – 22
Székely, főhadnagy – 89
Tamasiu, Simon dr., román politikus – 85
Tomba István dr., kőhalmi főszolgabíró – 45
Tomba István ifj. – 45
Újhelyi, őrnagy – 74
Utalea, Oktáv – 85
Vaida-Voevod, Alexandru, román politikus – 51
Várady, főhadnagy – 61
Vazul Csaba, román tanár – 90
Vierne, francia ezredes – 78, 79, 82
Vikol Kálmán, kolozsvári árvaszéki elnök – 76
Vincze Sándor – 16, 66, 68
Vitéz Mihály, román vajda – 43
Vix, Ferdinand, francia alezredes – 25, 26, 55, 56, 57, 63, 65, 66, 75, 81, 82
Weber, osztrák-magyar tábornok – 11
Wilson, Woodrow, amerikai elnök – 19, 68
Wopicka, Charles J., bukaresti amerikai követ – 63
Zágoni István – 66
Zarándi Károly, erdőmérnök – 39
Zosim – 38

[Vákát oldal]

HELYSÉGNÉVMUTATÓ

Abrudbánya	Alsó-Fehér vm.	– 23
Alsószopor	Szilágy vm.	– 89
Arad	Arad vm.	– 15, 16, 17, 30, 58 63, 65, 74, 79
Apahida	Kolozs vm.	– 67, 70, 75
Aranyosgyéres	Torda-Aranyos vm.	– 32, 59
Avas	Szatmár vm.	– 91
Bacău		– 23
Baja	Baranya vm.	– 21
Bánát		– 55
Bánffyhunяд	Kolozs vm.	– 71, 91, 92
Bánság		– 28, 51
Barcs	Somogy vm.	– 21
Barót	Háromszék vm.	– 37
Belényes	Bihar vm.	– 91, 92
Belgrád		– 12, 14, 64, 81, 94
Bereck	Háromszék vm.	– 22, 27
Besszarábia		– 28
Beszterce	Beszterce-Naszód vm.	– 15, 21, 60, 71
Bethlen	Szolnok-Doboka vm.	– 61
Bîrlad		– 23
Bogártelke	Kolozs vm.	– 71
Borszék	Csík vm.	– 29, 31, 34, 35
Branyiszka	Hunyad vm.	– 62
Bosznia		– 13
Brassó	Brassó vm.	– 15, 22, 42, 46, 47, 52, 71, 90
Bucstető		– 27
Budapest		– 17, 21, 27, 55, 63, 71, 75
Buŕtea		– 19
Bukarest		– 22, 44, 51, 52, 59
Cigányi	Szilágy vm.	– 84, 89, 90
Csíkszentmárton	Csík vm.	– 27, 28, 29, 30, 31, 32, 37
Csíkszentsimon	Csík vm.	– 37
Csíkszépvíz	Csík vm.	– 34
Csíkszereda	Csík vm.	– 33, 34, 35, 37

Csucsá	Kolozs vm.	– 89, 92, 93, 94
Csüges	Csík vm.	– 30
Dalmácia		– 13
Derecske	Bihar vm.	– 92
Dés	Szolnok-Doboka vm.	– 65, 70, 89
Déva	Hunyad vm.	– 38, 62, 81, 82, 83
Dornavölgy	Csík vm.	– 35
Egeres	Kolozs vm.	– 92
Erdőszentgyörgy	Udvarhely vm.	– 45
Felek	Szeben vm.	– 38
Feleki-tető	Kolozs vm.	– 69
Gyalu	Kolozs vm.	– 75
Gyergyóbélbor	Csík vm.	– 30, 31
Gyergyóholló	Csík vm.	– 26, 31
Gyergyószentmiklós	Csík vm.	– 31, 32
Gyergyótölgyes	Csík vm.	– 26, 30, 31, 32, 33, 34
Gyimesbékás	Csík vm.	– 30
Gyimesbükk	Csík vm.	– 37, 29, 30, 31, 33, 34
Gyimesközéplök	Csík vm.	– 30
Gyulafehérvár	Alsó-Fehér vm.	– 49, 50, 51, 52
Havad	Udvarhely vm.	– 45
Havadtő	Udvarhely vm.	– 45
Haraklyán	Bihar vm.	– 89
Havasföld		– 20, 28
Héjjasfalva	Nagy-Küküllő vm.	– 32, 38
Hercegovina		– 13
Hidegszamos	Kolozs vm.	– 75
Isztria		– 13
Jassi		– 44
Karintia		– 13
Kézdivásárhely	Háromszék vm.	– 39
Kissebes	Kolozs vm.	– 92, 93
Kolozsvár	Kolozs vm.	– 22, 27, 40, 41, 45, 49, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87,

		89, 91, 92, 93
Kamorest		– 22
Kostelek	Csík vm.	– 30
Körösfeketető	Bihar vm.	– 93
Krajna		– 13
Küküllőszeg	Nagy-Küküllő vm.	– 15, 61
Lóvész	Csík vm.	– 34
Madéfalva	Csík vm.	– 33, 34, 35
Magyargorgó	Kolozs vm.	– 70, 71
Malomfalva	Udvarhely vm.	– 38
Malomszeg	Kolozs vm.	– 93
Margitta	Bihar vm.	– 65
Maroshévíz	Torda-Aranyos vm.	– 29, 30, 34, 35, 37, 41
Marosillye	Maros-Torda vm.	– 46, 62
Marosludas	Torda-Aranyos vm.	– 21, 60, 61
Marosújvár	Alsó-Fehér vm.	– 21, 60, 70
Marosvásárhely	Maros-Torda vm.	– 20, 21, 23, 35, 41, 42, 43, 44, 45, 59, 60, 71, 73, 76
Marosvécs	Torda-Aranyos vm.	– 41
Máramarossziget	Máramaros vm.	– 65, 89
Máriaradna	Arad vm.	– 65
Medgyes	Nagy-Küküllő vm.	– 52
Mezőbánd	Maros-Torda vm.	– 60
Mezőmadaras	Maros-Torda vm.	– 60
Mezőzáh	Maros-Torda vm.	– 61
Mihálcfalva	Alsó-Fehér vm.	– 61
Moldva		– 28
Monténia		– 21
Nagybánya	Szatmár vm.	– 65, 81, 82, 83
Nagyenyed	Alsó-Fehér vm.	– 70, 81
Nagykapus	Nagy-Küküllő vm.	– 65
Nagykároly	Szatmár vm.	– 63
Nagyszamos	Szatmár vm.	– 21
Nagyszeben	Szeben vm.	– 15, 22, 41, 47, 62, 63, 64, 67, 69, 85, 88, 94
Nagyvárad	Bihar vm.	– 58, 63, 65, 69, 71, 80, 92, 93
Naszód	Beszterce-Naszód vm.	– 15, 23, 60

Nyárádtó	Maros-Torda vm.	– 41
Nyírsid	Szilágy vm.	– 90, 91
Ojtoz	Háromszék vm.	– 22, 27, 29, 32, 35
Olténia		– 21
Óradna	Beszterce-Naszód vm.	– 37
Padova		– 11, 13, 14, 17, 20, 24, 26
Párizs		– 19
Pécs	Baranya vm.	– 21
Petrozsény	Hunyad vm.	– 22, 46
Piatra		– 23, 30, 31
Piski	Hunyad vm.	– 21, 46, 62
Roman		– 23, 38
Sebesvár	Kolozs vm.	– 93
Segesvár	Nagy-Küküllő vm.	– 52, 63
Sepsiszentgyörgy	Háromszék vm.	– 27, 47
Soborsin	Arad vm.	– 38
Sósmező	Szilágy vm.	– 22
Szászrégen	Maros-Torda vm.	– 41
Szatmárnémeti	Szatmár vm.	– 63, 65, 80, 89
Szeged	Csongrád vm.	– 51
Szécsény		– 37
Székelyföld		– 19, 30, 32, 47, 74, 91
Székelykocsárd	Alsó-Fehér vm.	– 49, 55
Szilágyballa	Szilágy vm.	– 89
Szilágycseh	Szilágy vm.	– 89
Szilágysomlyó	Szilágy vm.	– 93
Szinyérváralja	Szatmár vm.	– 92, 93
Szolnok J.-N.-	Szolnok vm.	– 15, 58, 61, 74, 81
Sztána	Kolozs vm.	– 70
Tasnád	Szatmár vm.	– 71, 90
Tecuci		– 23
Temesvár	Temes vm.	– 80
Tirol		– 13
Topánfalva	Alsó-Fehér vm.	– 38, 39
Tótvárad	Arad vm.	– 38
Torda	Torda-Aranyos vm.	– 15, 60, 61, 65, 70, 81
Törmicske		– 45
Tövis	Alsó-Fehér vm.	– 37, 61, 70, 91

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Újsikó	Brassó vm.	– 38
Úz	Csík vm.	– 28
Zalatna	Alsó-Fehér vm.	– 50
Zaránd	Arad vm.	– 39
Zám	Hunyad vm.	– 62, 65
Zilah	Szilágy vm.	– 85, 89, 90, 92
Zsibó	Kolozs vm.	– 71, 89, 90

[Vákát oldal]

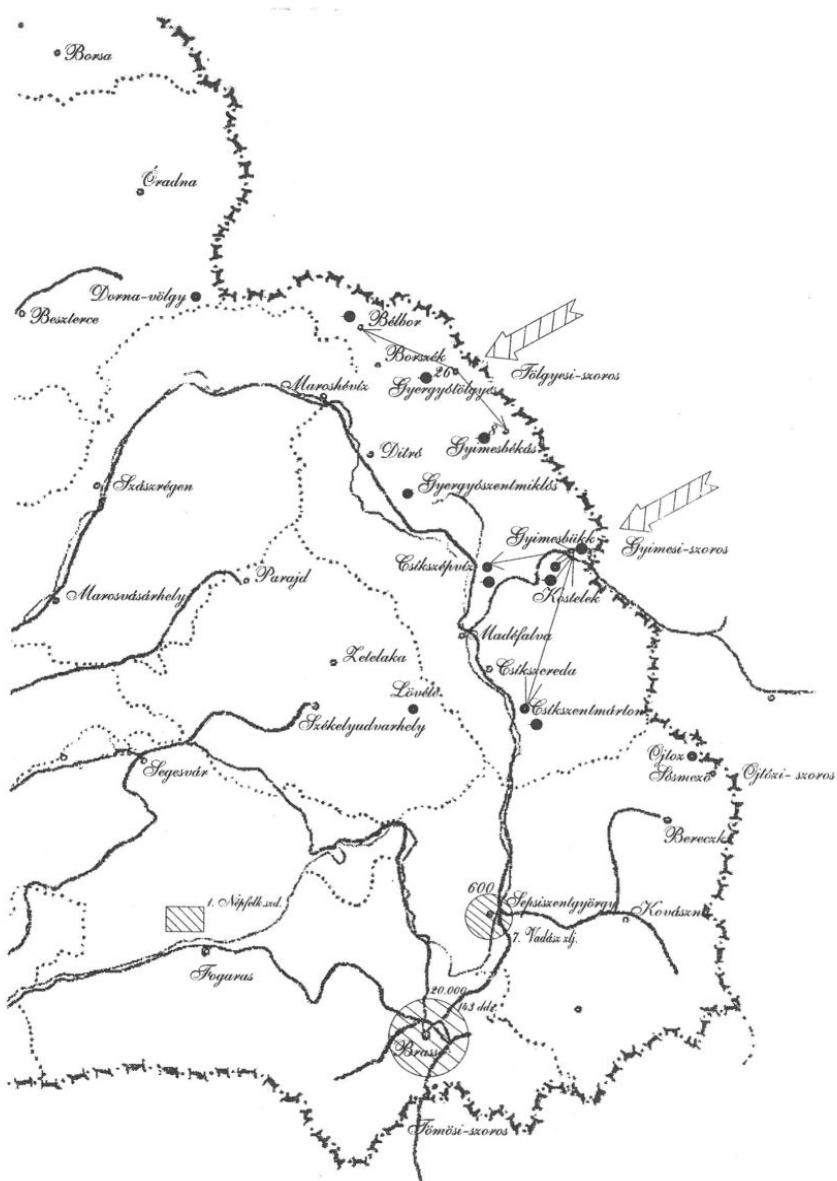
TÉRKÉPEK

Jelmagyarázat:	
	Országhatár
	Megyehatár
	Vasútvonal
	Román betörés helye
	Román csapatmozgás
	Visszavont román helyőrség
	Román helyőrség
	Ismert létszámú román helyőrség
	Román zászlóalj
	Román ezred
	Román lovas haderő (eskadron)
	Román tüzérség
	Román divisio parancsnokság
	Német haderő
	Magyar haderő
	A német csapatvisszavonás iránya

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

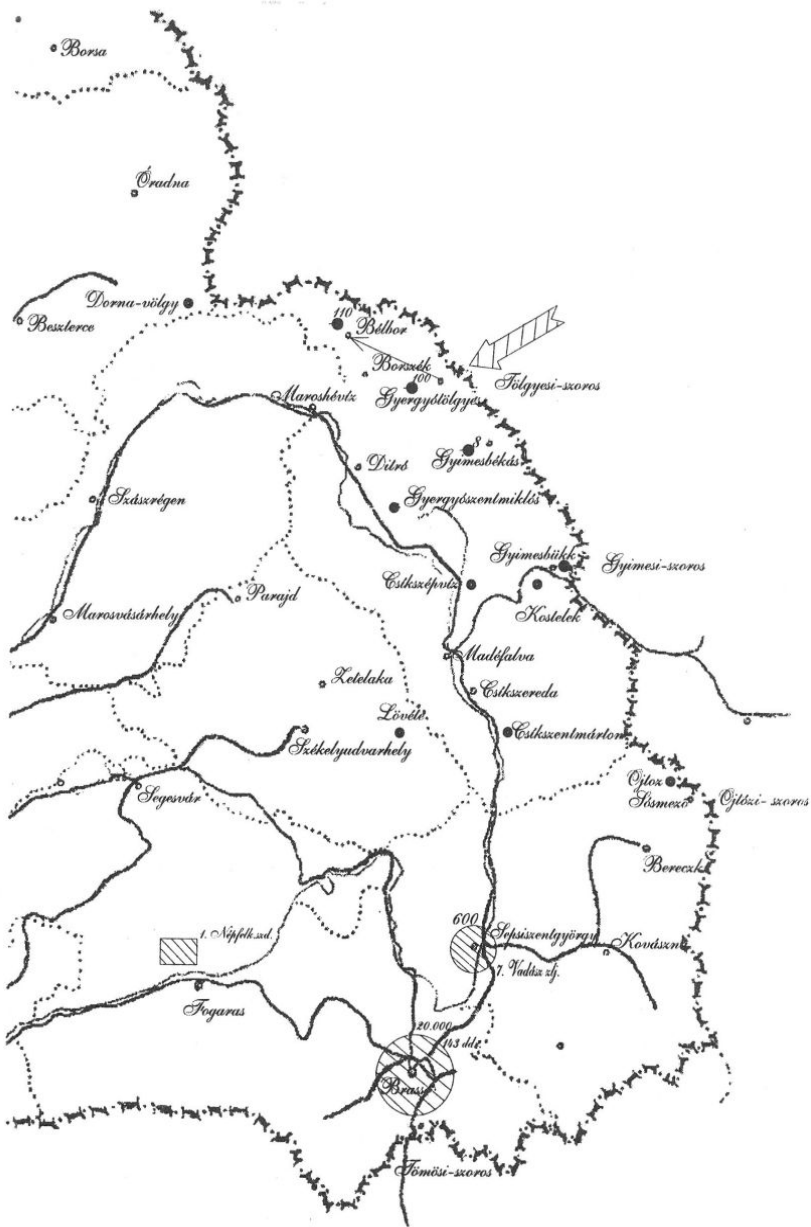
HELYZETVÁZLAT 1918. XI. 18.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

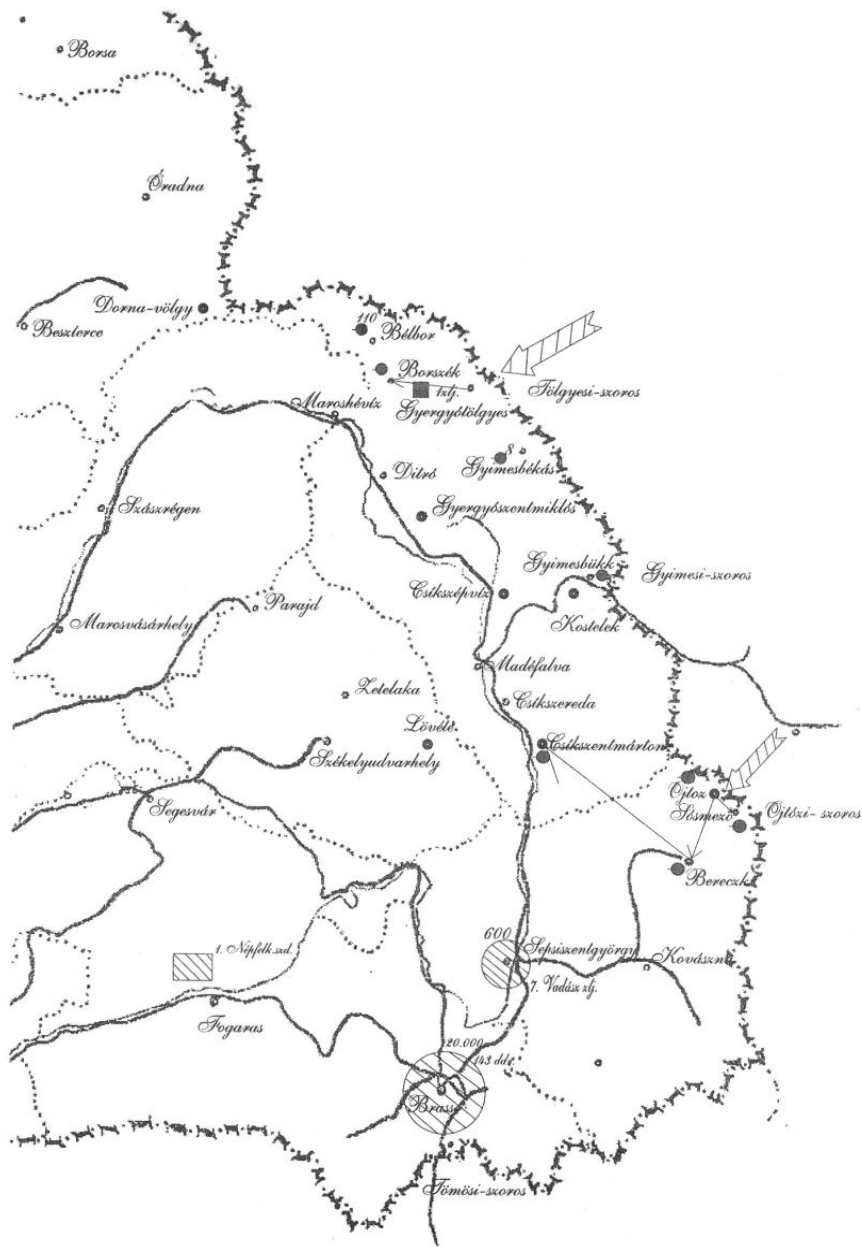
HELYZETVÁZLAT 1918. XI. 20.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

HELYZETVÁZLAT 1918. XI. 21.

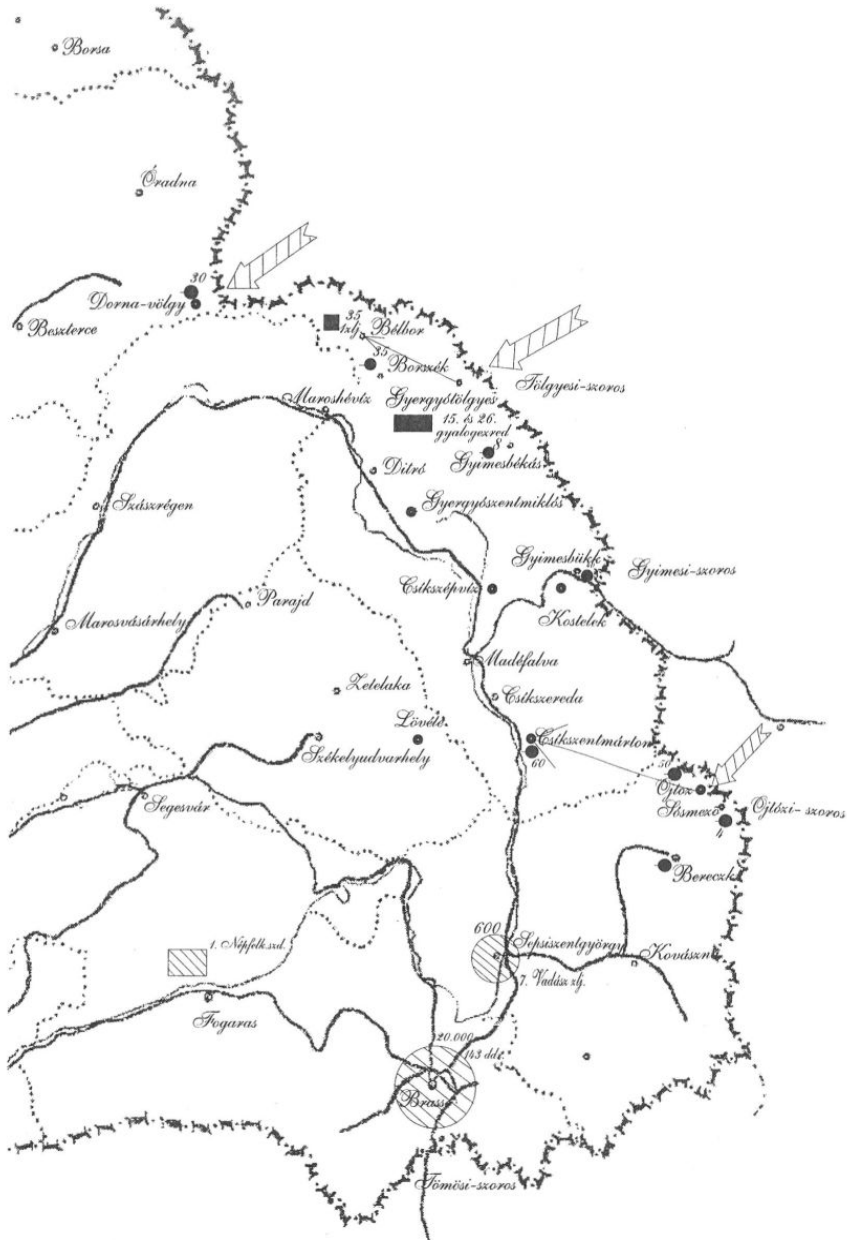
[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

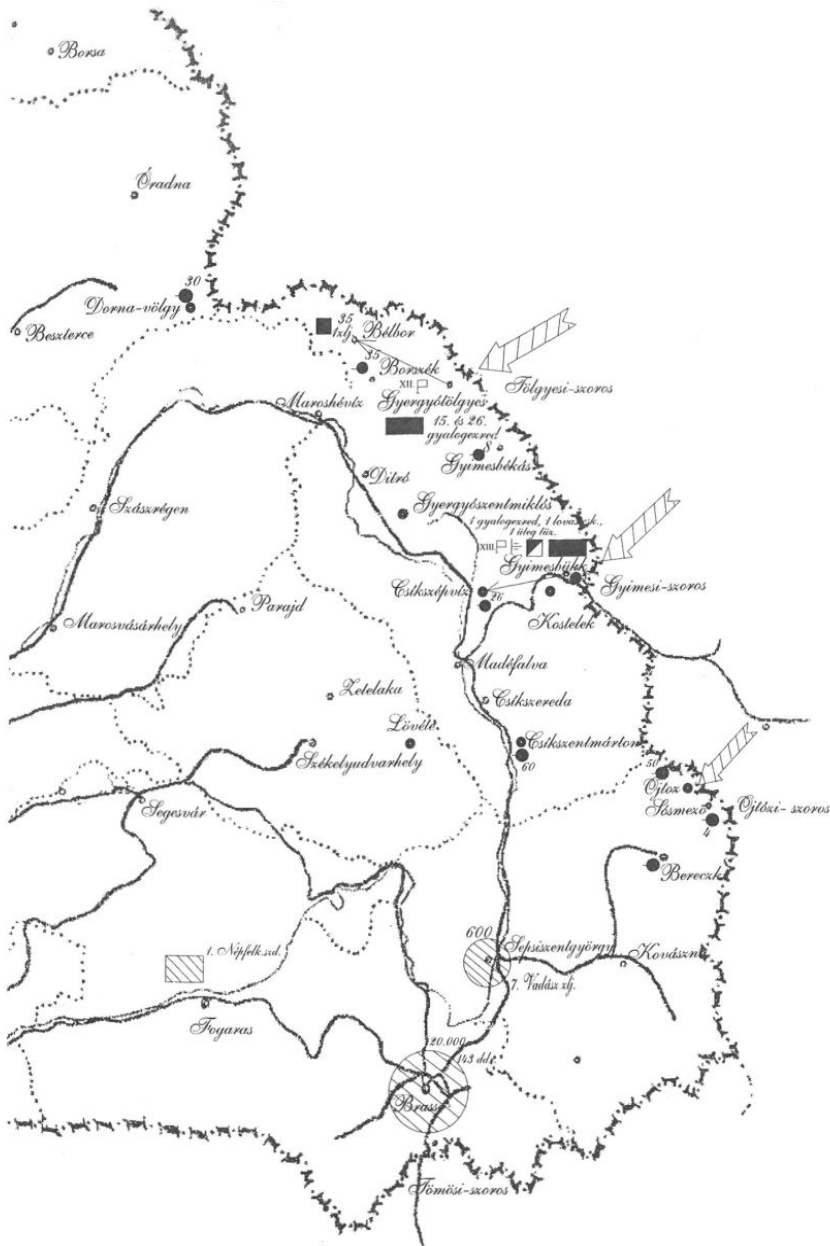
HELYZETVÁZLAT 1918. XI. 23.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

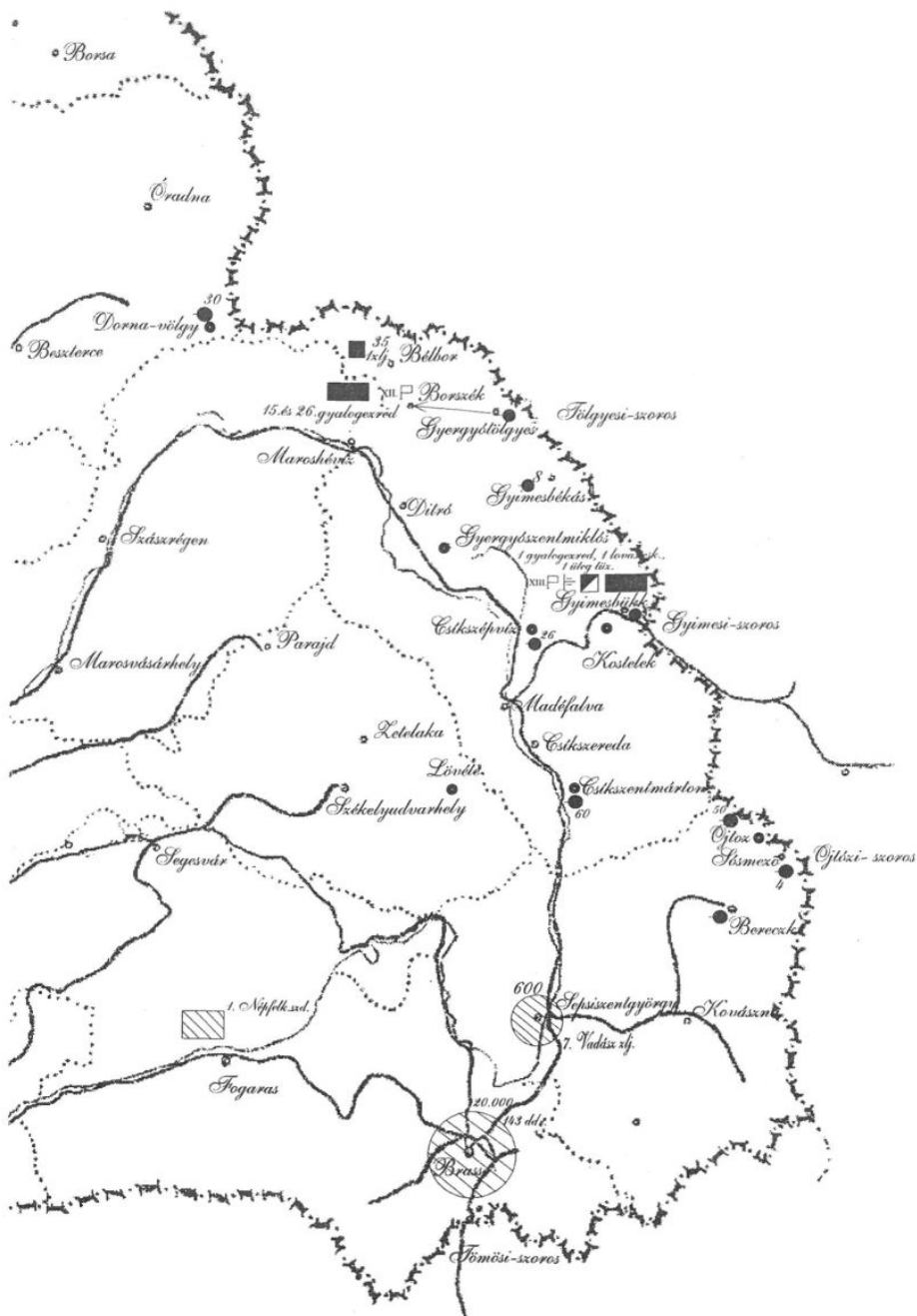
HELYZETVÁZLAT 1918. XI. 24.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

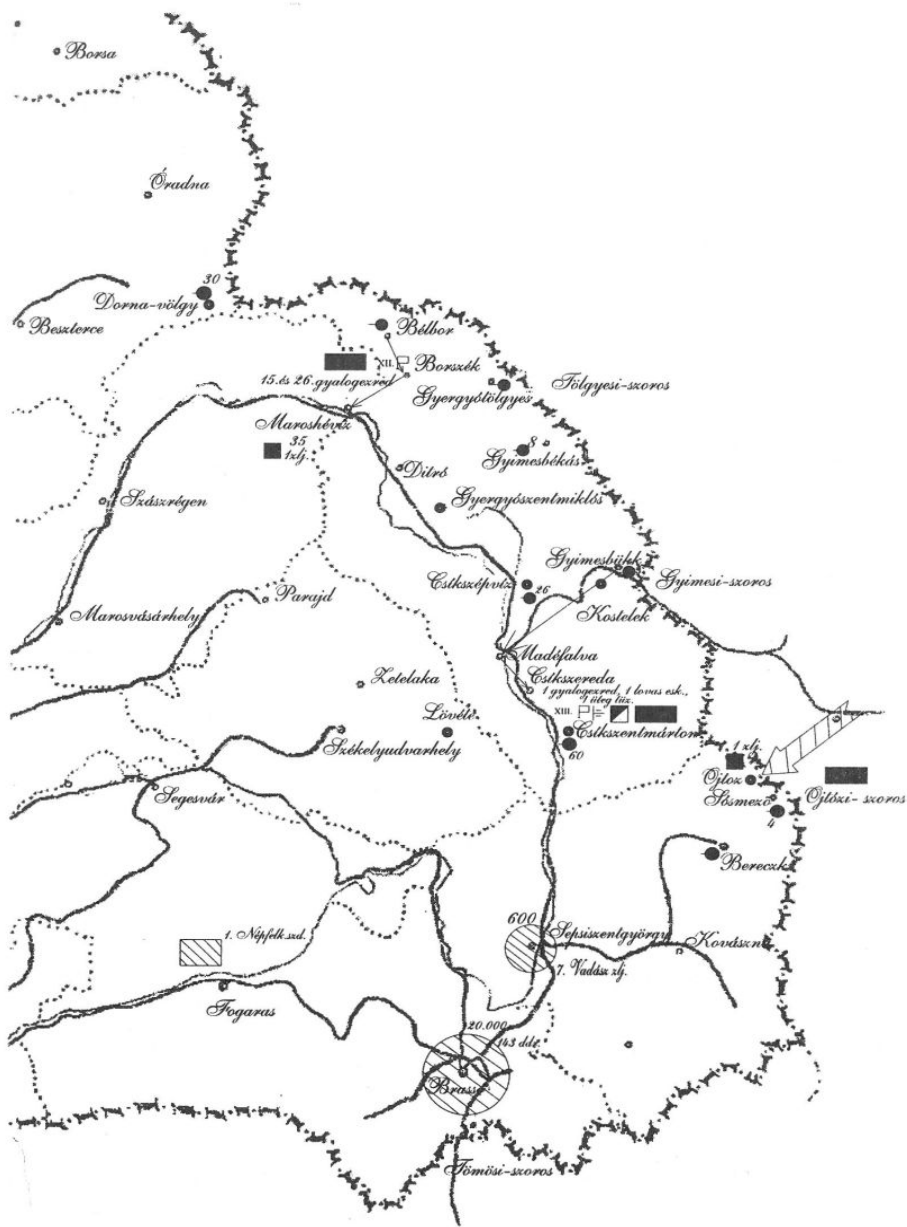
HELYZETVÁZLAT 1918. XI. 25.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

HELYZETVÁZLAT 1918. XI. 26.

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

HELYZETVÁZLAT 1918. XI. 27.

